

Kozma Miklós

Kárpátalja visszavétele

Napló

Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Ungvár, 1999

KÁRPÁTALJA VISSZAVÉTELE

Napló

1938. szeptember 23.

Este a miniszterelnökségen a honvédelmi tanács ülése. Utána Apor Gáborral vacsorázni megyünk a Hungáriába. Az MTI-ben már hetek óta percre megmondom, hol vagyok található. Az MTI és a Rádió napok óta éjjel-nappal permanenciában van. Telefonhoz hívnak. A cseh rádió most mondta be a mozgósítást. A hírt a rádiófigyelő hallgatta le.

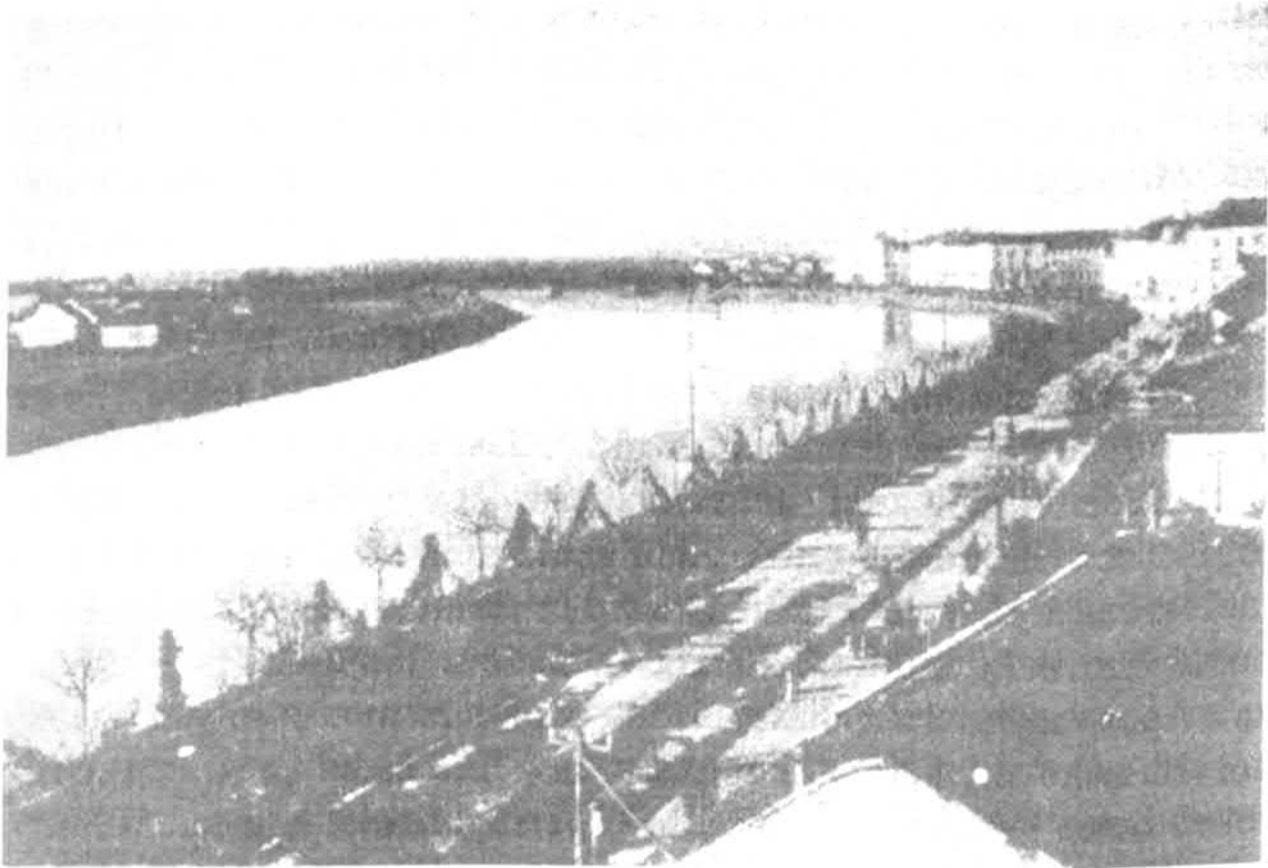
Több mint hat éve hívtam fel először a kormány figyelmét arra, hogy a külföldi rádióállomások hiteles figyelése legalább olyan fontos, mozgalmas időkben pedig sokszor fontosabb is, mint az a külföldi híranyag, amit az MTI hírszolgálat kap. Érthetetlen módon megértésre sem akkor, sem később nem találtam. A rádiófigyelőre elsősorban a külügyi és katonai kormányzatnak, de a belügyinek is szüksége van. Megszervezése és fenntartása mindenütt állami feladat. Belügyminiszter koromban az ügyet minisztertanácsba vittem. A pénzügyi megoldást a többi érdekelt miniszter bevonásával terveztem. Nem tudtam keresztülvinni. Hiába érveltem, hogy a rádió-lehallgató szolgálat a világ minden országában megvan, és hogy senkinek arra nagyobb szüksége nem lehet, mint Magyarországnak, hiába állott Kánya mellett, Fabinyinak mint pénzügyminiszternek sok volt az évi 80.000 pengő költség. Darányi pedig szokása szerint hümmögött és részben nem értette meg, hogy miről van szó, részben pedig, ha neki valamit meg kell csinálni, az soká tart. Azt hiszem, zavarólag hatott egyesekre az is, hogy lévén ez rádióügy is, esetleg alkalmas a dolog parlamenti támadásokra, márpedig inkább ne legyen meg valami, ami kell, semhogy esetleg elhangozzék egy interpelláció. Miniszterségem után újra megkíséreltem, hogy ez a közérdekű szerv felállíttassék. Darányi miniszterelnök kívánságára Széli belügyminiszter csináltatott is egy tervezetet, de arról jobb nem beszélni. Sokszoros felesleges költséggel, ordító hozzánemértés jegyében készült a terv, amely valójában és elsősorban belügyi tisztviselők jobb elhelyezését célozta, technikailag pedig éppen olyan ostoba volt, mint amennyire nem értették meg, hogy miről van szó. Hogy csak egy példát mondjak, a napi 20-30 oldalt kitevő anyag „szállítására” egy teherautót akartak beállítani sofőrrel és szolgálival. Mikor mindez Darányi kérésére hozzám kerülve kiderült, csináltam egy tervet. Darányi végül is belátta, hogy a rádiólehallgatást csak egy hírszolgálatot ellátó szerkesztőség mintájára lehet jól meg-

csinálni, s rájött arra is, hogy legjobb, ha a szolgálat lebonyolítását az MTI-re bízva, de persze az így vállalt ingyen munkánk mellett még ő kért pénzbeli segítséget a rádiótól. Hogy a dolog végre megszűlessen, erre is vállalkoztam. Ennek dacára az egész terv újra elaludt. Az Imrédy-kormány alatt újra kezdtem. Nem ment. Most, amikor az események már mindenki előtt bebizonyították, hogy a külföld rádióhíreinek ismerete nélkül külpolitikát csinálni nem lehet, a kérdést újra elővették és a honvédelmi tanácsba került. Ott persze azzal kezdték, hogy miért nem vállalja az összes költségeket a rádió, hiszen ott annyi a pénz, hogy azt se tudjuk, hova tegyük. Végül is meguntam a sok huza-vonát, s két nap alatt improvizálva megcsináltam az egészet a szerkesztőség munkatársaival és az MTI zsebére. A szolgálat szeptember 16-án meg is indult. Hosszú lenne elmondani mindazt a tehetetlenséget és hozzánemértést, ami e nagy költséget és szerveznitudást nem is kívánó, de annál nagyobb jelentőségű ügy körül felmerült. Mint már oly gyakran, most is azzal vigasztaltam magam, hogy az MTI és Rádió munkáját kormány és közélet csak akkor értené és értékelné igazán, ha egyszer nem úgy működne, mint ahogy működik.

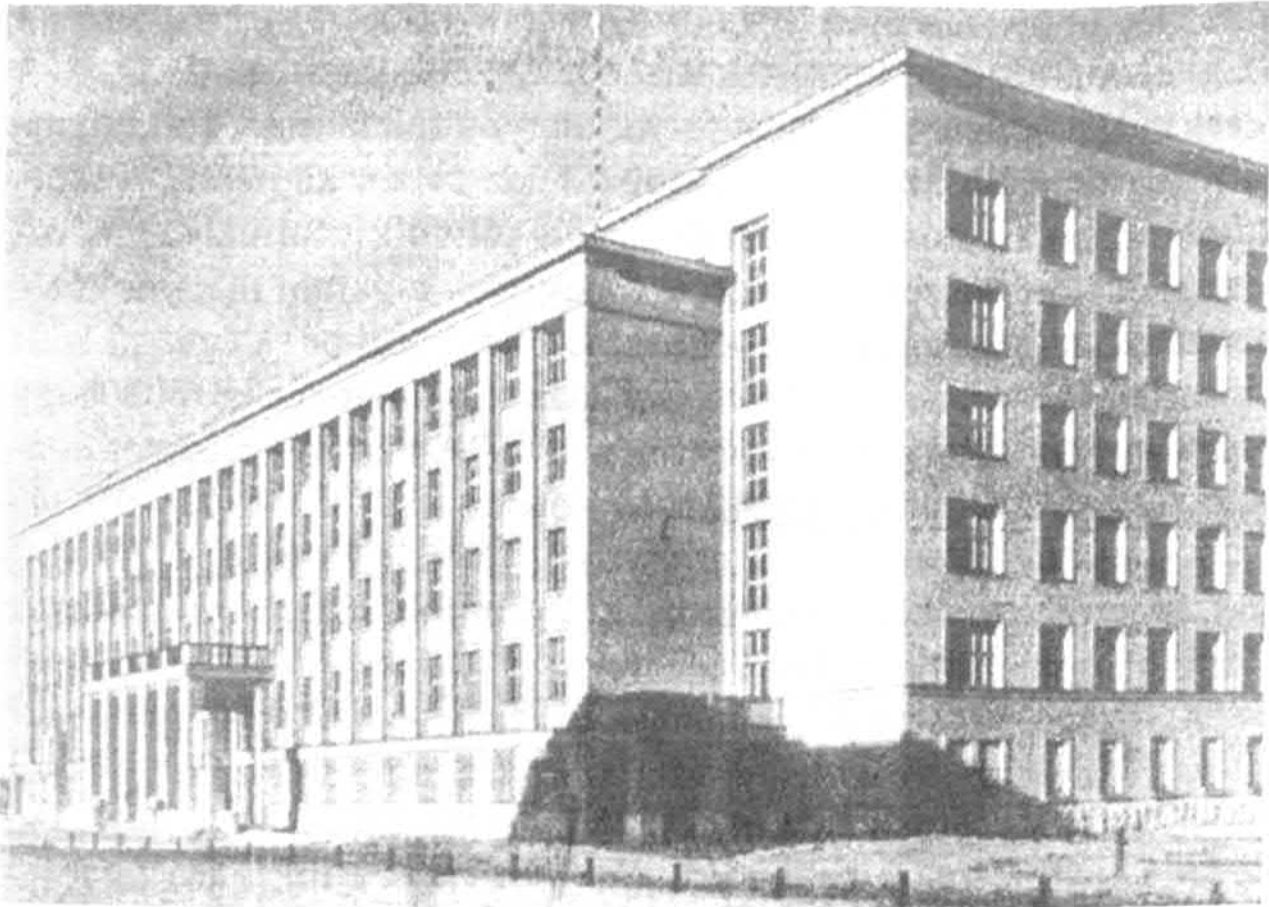
Szóval a Rádiófigyelő révén kaptuk meg a cseh mozgósítás pillanatában a hírt, és csak jóval később jött vele a cseh és a német távirati iroda.

A hírre azonnal újra összehívták a honvédelmi tanácsot. Mire Aporral felértünk a miniszterelnökségre, Rátz honvédelmi miniszter már felriasztotta a határbiztosítást, és a légvédelmi tüzérséget állásba rendelte. Imrédy miniszterelnök álláspontja: „Várni, de az eseményekből nem kimaradni. Politikai készenlét az egész vonalon.” A honvédség nem mozgósít, de feltölti a létszámát.

Visszamegyek az MTI-be. Az apparátus hihetetlen gyorsan és precízen dolgozik. Az egyik cseh rádióállomásról 11 óra után elhangzik, hogy a lengyelek, miután a csehek bizonyos kívánságaikat honorálni fogják, követeléseiktől elálltak. Ha ez igaz, az nekünk katasztrófális. Tíz percen belül zajlanak le a következő események, amelyeket azért is feljegyzek, hogy megörökítsem a munka mikéntjét: Felhívom Aport, a külügyminiszter helyettesét és közlöm vele a cseh állomás hírért. Kérem, hogy Varsóból szerezzen cáfolatot, ugyanazt én is megkísérlem. Felhívom Berlinben a követséget és a DNB-t, vagyis a német távirati irodát. A DNB tőlünk tudja meg a cseh mozgósí-

Ungvár. Az Ung jobb partja a szabályozás után (1938)

Ungvár. Kormányzósági palota (1932-1936)

tást. Kérem, hogy lépjenek érintkezésbe a lengyelekkel, és igyekezzenek ők is megtudni az igazat. Felhívom Melocco Jánost, az MTI berlini tudósítóját, aki Godesbergben van. Ő tőlem, Godesberg pedig tőle tudja meg a cseh mozgósítást. Közben kapcsolják Varsót. A követ nincs otthon, kapcsolják a PAT-ot, a lengyel MTI-t. A PAT erélyesen tagadásba veszi a dolgot, de ezt egyelőre csak mint magánvéleményét közli, megígérte azonban, hogy azonnal érintkezésbe lép a külügyminisztériummal. Öt perc múlva a PAT jelenti, hogy az egészről egy szó sem igaz. A rádióadást megszakítjuk és a lengyel cáfolatot még a lengyel rádió előtt négy nyelven világgá kürtöljük. A cseh rádió hírének elhangzása után tíz percre már Varsó rádiója is cáfol. A teljesítmény szép és természetesen feltételezi a postavonalak kitűnő funkcionálását. Közben majdnem baj származott Apor varsói telefonálásából, amely párhuzamosan folyt a miénkkel. Hóry követtel Apor sem tudott beszélni, és helyette az agyban fekvő beteg Perlaky-Kassa Endre követség! titkárt kapcsolták. Perlaky-Kassa nem értette meg, miről van szó és mindenre ráhagyta, hogy igen. Apor ijedten és azonnal telefonálta volna a rossz hírt illetékes helyekre, de szerencsére a kormányzóságon már senki sem jelentkezett, a miniszterelnök pedig éppen a légvédelmi pincéket járta. De öt később elérték és ott közölték vele, hogy hír szerint a lengyelek állítólag kiugrottak a közös ügyből, de a valóság végleges megállapítása még most folyik. Imrédy felkiáltott: „Ha ez igaz, ez a legrosszabb hír, amit az utolsó húsz évben kaptam.“ Andorkáék, vagyis a katonai hírszerző osztály jól volt informálva. Ők röviddel azelőtt beszéltek Lengyel őrnaggyal, a varsói magyar katonai attaséval, aki éppen az ellenkezőjéről számolt be. Végül sikerült előkeríteni Hóryt, aki meglepetéssel hallotta a dolgot és közölte, hogy vele még senki Budapestről telefonon nem beszélt. A sorozatos konfúzióknak a mi ténymegállapításunk vetett véget.

Az adott esetben nem volt szükség gyors döntésre, s így volt idő, hogy a való helyzet kiderüljön. De mit jelenthet gyors döntés szüksége esetén ilyen konfúzió!

Az észvesztő telefonálgatás reggel négy óra tíz percig tartott. A dolgokat a szerkesztőségi telefonnál magam intéztem, s hosszú lenne leírni a tizenkettőtől négyig Európa majd minden fővárosával és Godesberggel, követségekkel, ügynökségekkel, tudósítókkal folytatott telefonbeszélgetéseimet. A mozgalmas éjszaka a godesbergi

döntés történelmi éjszakája volt, bekoronázása a mindennap feszültebbé váló helyzetnek, mely hosszú idő óta Európának maximális politikai feszültséget, az MTI-nek pedig négy turnusos permanenciát, nekem tizenhat-tizennyolc munkaórát jelentett. Képzeltető, hogy kormány és közönség egyaránt milyen érdeklődéssel lesi és követeli a híreket. A helyzet a pattanásig feszült. Duce, Hitler és Chamberlain beszédeit percek alatt vettük drótról és levegőből, fordítottuk és adtuk a kormánynak, rádiónak és a sajtónak. A rádió sokszor helyszínről is közvetített. A szédületes tempónak és hatalmas felkészültségnek olyan fokát értük el, amit felfogni sem tudtak azok, akiknek dolgoztunk. A miniszterelnökségen az Antal-Kolosváry Borcsa főpropagandista, illetve sajtófőnöki együttes kezdő idejében rengeteg baj és nehézség merült fel. Ilyenkor új seprők nem is seperhetnek jól. Mindentől eltekintve híryanagyunkat vagy nem olvasták vagy nem értették, és örült munkánk mellett azt is kívánták, hogy a szerkesztőség minden fontosabb dolgot még külön telefonon is beolvasson nekik. Panaszokat kaptunk például este hat órakor, hogy valamit nem adtunk, pedig az már reggel tíz órakor írásban a sajtófőnök asztalán feküdt, de nem vett róla tudomást és így nem is referálta. De nehéz időkben, Istennek hála, munkakedvem mindig jobb lesz, teljesítőképességem pedig nő. Egyik barátom mondta tegnap, hogy az optimizmus élő szobrát rólam fogja megmintáztatni. Eszembe kell, hogy jusson egy beszélgetés, amelyet hetekkel ezelőtt folytattam Kornhuberral, egy itt élő német újságíróval, ki a német náci pártnak jelentékeny embere, s aki nekem akkor azt mondta, hogy Hitler szeptember 26-ról 27-re virradó éjjel akar masírozni Csehország ellen. Most nagyon úgy áll, hogy Kornhuber közel járt az igazsághoz.

Ma van a döntés éjszakája. Chamberlain Godesbergben van s Melocco jelentései szerint az este folyamán ott mindenki szakítással számolt. Melocco az unokatestvéremnek, Kandó Máriának a fia. Apjuk a fiumei törvényszék elnöke volt. A két fiú korán árvaságra jutott. Mindkettő igen tehetséges, jól felkészült ember. János, ki most Godesbergben van, az MTI szerkesztőségéből került néhány évre Rómába, ott igen jó összeköttetéseket szerzett és kitűnően bevált, azután Berlinbe került. Most pedig — ami igazán nagy szerencse — ott lehet, ahol Európa sorsa eldől. Ő egyike az MTI kitűnő, felkészültségre és megbízhatóságra nevelt fiataljainak, kikre nagyon büszke

vagyok, s kikkől ma már Európa majdnem minden fővárosába jut egy-egy pótolhatatlan ember.

Chamberlain nem fogadta el Hitlernek vacsorára szóló meghívását, s a helyzet úgy állt, hogy az angol miniszterelnök megállapodás nélkül utazik el. Azután újra jelentkezett Melocco s közli, hogy Chamberlain Hitler feketekávéra való meghívását mégis elfogadta. Félóránként jöttek Godesbergből a telefonjelentések, hogy Chamberlain még mindig bent ül Hitlernél. Végül egy óra körül jött az értesítés, hogy Chamberlain átvette Hitler memorandumát, amelyet a cseh kormányhoz fog közvetíteni, ha megtárgyalta és elfogadtatta a franciákkal.

A világháború ma elsuhant mellettünk. Vajon szükségszerű-e, hogy visszaforduljon és lángba borítsa a világot?... Hajnalban gyalog hazaindulva az utcákat elsötétítve találom. Visszamegyek az épület udvarára, hogy ellenőrizsem, teljes-e az elsötétítés nálunk is. A légvédelmi előkészületek nálunk már korábban folytak és most megvan minden, ami szükséges, sőt már csak példaadás kedvéért sok felesleges is. Az óriási hajsza után jól esett néhány percre megállni az épület udvarán, melynek elsötétített ablakai mögött most adják és veszik telefonon, sürgönyileg, rádión, rövidhullámon és a technika minden egyéb lehetőségén a világtörténelem híreit. A fekete függönyön alig egy-két helyen szivárog át egy-egy alig észrevehető fénysugár. Bombázás esetén a második álláspont a betonpincékben van, és ha teljesen összebomháznak, van még egy harmadik is valahol a városon kívül. Ide az otthon pihenő harmadik részleg kerül szükség esetén. A szükség esete azt jelenti, hogy akkor mi, az első és második részleg, már nem nagyon vagyunk. Kellett, hogy eszembe jusson sok-sok év munkája, mely a Városház utcai primitív bérházból idehozott minket saját palotánkba, s kellett, hogy eszembe jusson a kezdet, mikor a háború és forradalom által lerongyolt maroknyi társaság kemény elhatározással a legprimitívebb körülmények között elhatározta, hogy nagyot fog alkotni a magyar hírszolgálat reá bízott területén. S mi eljutottunk odáig, hogy átsüvít rajtunk a történelem szele, s a kezdődő jótékony vihar kell, hogy elfújja a rossz trianoni álmot. Az ide vezető út kemény munkájából mi az első vonalban vettük ki a magunk nem is kis részét.

Elégedett és nyugodt érzéssel, s az újabb jövő biztos hitével indultam neki a sötét városnak. Vajon reggelre vagy holnapra nem

lesz-e romhalmaz számos épület helyén, vajon megmarad-e épségben ez a tündéri, bűbajos hangulatú város, melyhez fogható alig van Európában. De ma mindent meg kell kockáztatni. Ha a csehek mernének támadni, a végeredményen az sem változtat, nekik kell elpusztulniok, mi pedig felépítjük azt, ami rombadölt. A cseh mozgósítás éjszakáján egyáltalában nem látszott kizártnak, hogy a várost légitámadás érheti, elvégre újabban nem divatos a hadüzenet és a cseh repülőknék csábító lehet Pest közelsége is. Az utcákon világítás alig van, néhány tűzfalat és egyéb hátsó ablakokat elfelejtettek elsötétíteni, de az ellenőrző közegek azonnal becsöngetnek. Az Apponyi-téren van egy-két lámpa, felülről nem látható lefelé irányított sárgás vagy kékes fénysugárral. Háromnegyed órába telt, míg a sötét városon át hazabandukoltam, kiegyensúlyozott, sietés nélküli hangulatban és egy olyan fajta érzéssel, mint valamikor a háború előtt, mikor jól esett, hogy a veszély tudata és lehetősége mellett még csend és nyugalom van. Vidám bizakodással feküdtem ágyba, és percek alatt nemcsak elaludtam, hanem azt a ritka jó, ritkán aludt álmot aludtam, amely mély, pihentető és mégis tudja az ember, hogy kitűnően alszik. Hajnalban Melocco még egyszer felhívta az MTI-t, az pedig engem, s így reggel öt körül az ágyból kiugorva kellett utasításokat adnom.

Szeptember 24.

Német oldalról félhivatalos és nem hivatalos helyekről mindenki csak azt hallotta, hogy a németek majd maguk intézik el a cseheket, és mi csak felvonulási területet adjunk, de katonailag ne mozduljunk, mert ezzel aktiváljuk Romániát és Jugoszláviát, a kettő együtt pedig a németeknek sokkal nagyobb ellenséges erőt jelent, mint baráti erőt a magyar segítség. De ha óvatosak vagyunk is, kimaradni a dolgokból nem akarunk, és ezért is történt, hogy minden eshetőséggel számolva, a kormány tudtával és támogatásával már korábban egy önkéntes toborzás indult meg. Önkéntesek ezrével jelentkeztek. A nyilasok súlyt helyeztek arra, hogy embereik nagy számban jelentkezzenek. Felszerelésük a Tattersaalban történt. Több mint kilencezer ember jelentkezett. A városban egy óra alatt a legvadabb hírek terjedtek el. A bevonuló nyilasok Szálasit éltetve szereltek fel és nyíltan beszélték, hogy fegyvereiket előbb az ellenség ellen, később majd a kormány ellen fogják fordítani. Az izgalom Pesten emiatt

nagy volt, különösen addig, amíg a 18 önkéntes zászlóalj Budapestről útba nem indult. A zászlóaljakból az északi határ minden részére jutott. Zászlóaljparancsnokok vállalkozó kedvű tényleges törzstisztek lettek. Az önkéntesek kérdéséről politikai és társadalmi körök annyi mindent beszéltek össze-vissza, és a határok mentéről annyi vad hír jött Pestre, hogy a torlódó események és nehéz szolgálat dacára is szükségesnek tartottam a helyszínen, illetve a határok mentén is közvetlen benyomásokat szereznem. A nyilasok lehangosabb csoportjait a belügyminiszter intervenciójára a határmentéről már visszahozták Pestre, ami persze nem ment csak úgy egyszerűen. A szó-bajövő csoportok áthelyezési parancsot kaptak. Bevagonírozták őket, de vonatszerelvényeik éjszakai utazás után Pesten kötöttek ki, ahol a legénységet rögtön leszerelték. De maradt így is kilencezer ember elosztva a határ mentén. Látni akartam a határt, de fel akartam használni az utat arra is, hogy meglátogassam Pásztón az első huszárezredhez bevonult Sándor fiamat.

Szeptember 19-e óta ez volt az első nap, melyet nem töltöttem éjjel-nappal telefon mellett, vagy melyen nem szaladgáltam a miniszterelnökségre, külügybe, honvédelmibe. 19-e óta a honvédelmi tanács permanenciában van. Jó benyomást tesz rám a honvédelmi minisztériumnak a kormányhoz küldött összekötő tábornoka, Decleva Zoltán. — A szeptember 19-én délelőtt tartott, mozgósítás esetére szóló intézkedések megbeszélése folyamán nyertem róla a legjobb impressziót. A postával a mozgósítási előkészületeket már 17-én elintéztük, az előkészített anyag 21-én Imrédynél került megbeszélésre, s azóta legalább tudjuk, hogy mit lehet és mit kell csinálni. Hogy nekünk mit kell csinálni, azt inkább én mondtam meg, mint sem nekem mondták. Nem csoda — a hírszolgálat igen kényes, sokoldalú mesterség, csak az tudhatja, aki évekig dolgozott benne. Közben arra is időt kellett találnom, hogy Sándornak lovat vegyek és összeszedjük felszerelését. Találtam is egy jó és szép pejt - persze jó drágán. Tudtam, hogy túlfizetem, de tiszt adta el, és arra gondoltam, hogy valamikor mit jelentett nekem, ha egy lovat drágábban adhattam el, mint ahogy reméltem. A vétel lebonyolítására a tréncaszárnyában jártam: ott láttam a páncélos és trénclegénység bevonulását. A bevonulók hangulata igen jó volt, de annál bosszantóbb, hogy a legénységet a bevonulás délutánján nem tudták egyébbel foglalkoztatni, minthogy altisztek parancsnoksága alatt „jobbra át

és balra át-ra tanították. Velem volt Schell Zoltán alezredes, volt ezredtársam, aki meg is jegyezte, hogy minősített hazaárulás az, amit ezek csinálnak.

A gázvédelmi előkészületeket már napok óta keresztülvittük, de gázmaszkunk egy sincs. Másnak sincs. A katonai gázvédelem a rádión gyönyörű előadásokat tart, de miután gázmaszk nincs, annál nagyobb pánikot kelt, minél jobban impresszionálja a lakosságot. Meg is kértem őket, hogy a hatásra való tekintettel inkább hagyják most abba az egészet addig, amíg nem tudnak gázmaszkot adni. Mint nehéz politikai helyzetben már többször, most is jól dolgozik a sajtóban és Németország felé is Rajniss, aki naponta eljön hozzám információkért.

Délután indulunk autón Balassagyarmat felé Somogyváryval, aki már jóideje Homlok Sándor vezérkari alezredes katonapolitikai osztályában, a VKF 5-nél, mint a vezérkar és az MTI és Rádió közötti összekötő teljesít szolgálatot. Célunk látni, impressziókat kapni, főleg pedig a rádió és hírszolgálat, valamint a VKF 5. osztály számára szlovákul jól beszélő, megbízható és intelligens embereket keríteni. Ebben a miniszterelnökség második ügyosztálya tökéletesen csődöt mondott. Ez lenne a nemzetiségi osztály, melynek összeköttetéseket kellett volna fenntartani a nemzetiségekkel. A vezérkar és a hírszolgálat hetek óta csak annyit kért tőlük, hogy hat megbízható és tótul jól beszélő intelligens embert bocsásson rendelkezésükre, de eddig egyetlen egyet nem tudtak szállítani. Mire adtam én a Rádiótól már éveken át évi 480.000 pengőt? Ezért kellett hátamat tartani és mindenféle személyes rágalmat eltűrni? Hiszen mindenki, aki a Rádiót támadni akarta, ezeket a pénzeket kereste rajtam, még olyanok is — mint például Eckhard Tibor akik nagyon jól tudták, hogy a pénzek hova mennek. Én nem védekezhettem, mert nem mondhatam meg az igazat, de legalább lenne valami haszna önkéntes áldozatkészségünknek, melyre nekünk semmi kötelezettségünk nem volt és nincs. Szóval nincs szlovákunk, és elindultunk keresni.

Balassagyarmaton Soldos főispán és néhány megyei úr fogad. Soldost belügyminisztériumem alatt nagyon megszerettem, a legszociálisabb érzésű főispánok egyike volt, és ez meg is látszott megyéjén, melynek egyénisége magyarországi kérdésekben is a vezető vármegyék közé tartozott. Soldos segítségével holnapra meg lesz a szükséges számú szlovák tolmács.

Kimegyünk az Ipoly-partra. A csodálatosan szép őszi délutánon a parton végig vénasszonyok kötnek, horgolnak és kisgyermekek játszanak. A legközelebbi cseh fedezék az Ipolyon túl ötven lépésre van. Néhány perccel előbb érkezett át egy szudétanémet cseh katonaszökevény. Intelligens borbélylegény. Odaát még megborotválta cseh főhadnagyát, aztán összepakolta a borbélytáskát, és világos nappal nekiindulva a sík mezőnek a csehek szemeláttára elsétált az Ipolyig, azon átgázolt és jelentkezett. Nagy örömmel fogadták. Kapott enni, inni, cigarettát, és kikérdezték. Rögtön arra terelte a szót, hogy miért nem törődünk mi a szlovák katonákkal, kikkel a csehek elhitették, hogy mi megöljük őket, ha kezünk közé kerülnek. Miért nem csinálunk odaát megfelelő propagandát? Miután pedig előírás előírás, ahelyett, hogy mellé adtak volna egy cserkészgyereket és felültették volna a vonatra, az egy szál német-csehet két szuronyos csendőr kísérette Budapestre. A butaságot maga a legény mentegette mondván, hogy ő azt nem veszi rossznéven, mert tudja, hogy a szabály szabály. Kétségbeejtő, hogy az ilyen ostobaságokon az arra illetékesek felelősségvállalás hiánya miatt nem tudják magukat túltenni.

A szó és a valóság közti örök különbséget mutatja, hogy Pesten nyugodtan elmondhatnám, hogy száz lépésre sétáltunk a cseh fedezéktől. Ez szörnyen imponálna, ha ugyanakkor nem mondanám el, hogy a cseh fedezéktől ugyancsak száz lépésre vénasszonyok horgoltak.

Salgótarjában éppen népgyűlés volt. Hitler, Mussolini, Moszki és Horthy képei a tribün felett. Himnusz, Szózat, beszédek, lelkes hangulat. Zászlók, cserkészek, diákok, munkások. Somogyváry vörös időkben erre is verekedett, és így helyi ismeretei vannak. Sok szavalat, a végén Somogyvárynak is beszélnie kellett. Engem is megakartak rá fogni, de nem álltam kötélnék. Estefelé érünk Pásztora. Mozgalmas kép. Az első honvédhuszárezred és lovastüzérek vannak kvártélyon. Keresem Sándort. Nem tudják sehol sem megtalálni. Végre hozzámlép egy fiatalember, aki felismert, és kérdezi, hogy a fiamat keresem-e, aki magas, karcsú, fekete huszárhadnagy, mert egy ilyen úr nemrég szállt be két szép fiatal hölgygel egy autóba. Akkor biztosan ő — feleltem rá, és meg is találtuk gróf Almásyék portáján. Éppen tangózott a házikisasszonnyal. Elnéztem a fiamat, s kellett, hogy eszembe jusson, hogy esetleg hamarosan úgy kerül

tűzbe, mini én 24 évvel ezelőtt, amikor ő három éves volt. S ha tűzbe kerül, megússza-e, mint én? Gondolataimban a csinos, jónövésű, táncoló huszárhadnagy helyén egyszer csak egy szőke hajú, kedves és mindenkihez bizalmas, gyermekruhás kisfiút látok, kinek legszébb gyerekéveit annak minden örömével együtt visszahozhatatlanul elrabolta tőlem a háború. Neki könnyebb lesz háborúba menni, mert nem hagy itt vissza két gyermeket, kikhez még a háború alatt társult a kis harmadik. Mind a két fiú nőtlen és a kél utolsó Kozma. Ha velük történik valami, nincs tovább. Szintén ott van Sándor ezredparancsnoka, volt ezredtársam, Wolnhoffer. Keglevich, Windischgraetz Vince és több más fiatal tiszt is táncol. Nem örvendetes az, amit Sándor és néhány fiatal tisztbarátja összebeszél. Látszik, hogy hiányzik a felső irányítás, és amellet folyton politizálnak a legcsacsibb módon. A magyar insurgens természet. Fegyelem és vezetés mellett — de csak akkor — prima katona. A szabadcsapatok egyik zászlóalja Pisky Zoltán parancsnoksága alatt Balassagyarmat mellett fekszik kvártélyon. Endre László, Pest megye alispánja búcsút mondott vármegyéjének és bevonult. Ha én vagyok a belügyminisztere, akkor biztosan vármegyéjében és a helyén van: A mai időkben, a háború kapujában a közigazgatás sokkal fontosabb, semhogy egy alispán elhagyja a helyét. Ha már szólnak a fegyverek, ha már lefolyt a mozgósítás, akkor menjen, ha ez megfelelő hatású. Dehát — ha engedik — ez az ő dolga, ellenben a szabadcsapat egyelőre jól viseli magát, és nincs velük semmi különösebb baj. Az utolsó hónapokban igen sok szó esik a honvédség szelleméről. Nem ok nélkül. A tisztikarban nem egy olyan jelenség mutatkozik, amely jogosan kelthet aggodalmat. A vád az, hogy a tisztikar politizál, mégpedig szélsőradikális, sokszor nyilas irányban, és Szálasi ideálja a fiatal tisztikar egy részének. A traccs itt is túloz és erősen színez, de azért mégis van alapja a híreszteléseknek. Véleményem szerint a hibák nemcsak a tisztikar hibái, hanem a tisztikar visszatükrözi az általános magyar hibákat, ezek azonban a tisztikarban szembeszökőbben jelentkeznek, mint ugyanazok a hibák a polgári életben. A háború előtti K. u. K. hadsereg a magyar katonai erényeket nem nyomta el — sőt érdeke volt, hogy fejlessze, viszont kiküszöbölt sok magyar hibát, mert nem tűrt meg „vezércikk szellemet” és „urambátyám wirtschaftot”. Most a honvédség teljesen magyar — és híven tükrözi a magyar hibákat!

A tisztikar szelleme igenis kifogásolható. Okai részben szervezeti hibák a hadseregen belül, részben visszatükrözése a magyarság hibáinak, részben pedig speciális hibái a honvédségnek, elsősorban a tisztikarnak, ahonnan a honvédségre minden jó és rossz származik. A szervezeti hiba kétféle: Az egyikről csak Trianon tehet, és az most a fegyverkezési egyenjogúsággal megváltozhat. A 35.000 főnyi trianoni honvédség eleinte zsoldoshadsereg volt. A zsoldosokat később rövid kiképzésre úgyszólván titokban behívott legénység váltotta fel. Persze titokban igyekeztünk nagyobb létszámra berendezkedni, s minél több embert kiképezni, ami azt jelentette, hogy állandó tisztikar mellett folyton változó, igen rövid ideig szolgáló legénység töltötte ki a kereteket. A tisztikar betanult a gyors és improvizált oktatókiképzésbe, de tulajdonképpen nem volt igazi csapat, amely felett való állandó parancsnokiás a tisztet valódi katonává és tisztté neveli. Háború előtt a parancsnokok felelősek voltak azért a szakaszért, századért vagy ezredért, amelyet hosszabb időn át vezényeltek, míg ma tulajdonképpen csupán szakaszt, századot és ezredet oktató tisztek vannak, de nincsenek állandó kötelet vezető parancsnokok. Ilyen viszonyok között nem nevelődhet ki felelősségérzet és főleg nem nevelődhet felelősségvállalás. Mindazt, amit egy békehadereg — nem is beszélve a régi lovasság teljes létszámáról — állandó emberanyaga révén a tiszteknek kiképzési lehetőségként nyújtott, az hadijáték, alkalmazó megbeszélés és ehhez hasonló feltételezett és papirosgyakorlatok formájában folyt le. A tisztikarnak csak egy kis és mindig változó része teljesített még így is oktatószolgálatot a csapatnál, egy tekintélyes része pedig részben nyilván, részben bújtatva irodai és mindenféle adminisztrációs helyeken ült, tehát nem annyira tisztté, mint inkább hivatalnokká nevelődött. A szellemet nem alkalmas megjavítani az a körülmény sem, hogy a csapattisztikar csak igen kevés magasabb rendfokozatú állásra számíthat, mert a vezérkar túlságosan él lehetőségeivel. Egészséges szelekció mellett kiselejteződik a tisztikar gyenge része, de most sokat kell kiselejtezni, hogy ne legyenek többen, mint amennyi hely van. Ki kellett tehát selejtezni olyanokat is, akik tudásuknál és alkalmasságuknál fogva rendes viszonyok között arra nem szolgáltak volna rá. Miután pedig valamilyen alapon selejtezni kellett, egész jelentéktelen vagy sokszor mondvacsinált ürügyek mellett küldték el a tiszteket. Miután pedig nem azt mondták neki, hogy

te kitűnő ember vagy, de a helyzet miatt kell elmenni, igazságtalan és mondvacsinált minősítéssel dolgoztak, hogy valami címen elküldhessék. A rendszer jogos elkeseredést kelt. A csapatbeosztásért és az állásért való aggodalom túlérzékenységet, örökös félelmet, konjunktúrázást és szervilizmust nevelt ki, azoknál pedig, akiknek el kellett menni, ez átcsapott nyílt kritizálásba és elégedetlenségbe. Nem javított a helyzeten az sem, hogy aránylag fiatalon és szolgálatképes korban történtek a nyugdíjazások, mert túl rövid a teljes szolgálati idő. Szóval a bajok egyik oka, amelyen csak keveset lehetett volna javítani, a honvédség keretrendszerében és alacsony létszámában, alapjában Trianonban rejlett. Növelte a bajt, hogy a háború óta a tisztikar legalább teóriában sokkal többet tanult, mint azelőtt, s a fiatalabb része bizonyos fokig jogosan hiszi, hogy katonailag képzetebb, mint feljebbvalói. A tisztikar szociális helyzete is romlott a múlthoz képest, mert bár az alacsonyabb rendfokozatokban sokkal jobb a fizetés, mint békében volt, de ma nagyon kevés tiszt kaphat hazulról valami segítséget.

A másik szervezeti hiba, amelyen könnyen lehetne segíteni, a legfelső vezető állásokban kialakult hármasság vagy négyesség. Van a honvédfőparancsnok, aki a honvédség szelleméért, a kiképzésért és a fegyelemért felelős, van egy honvédelmi miniszter, akinek a politikumon kívül az anyagi felkészítés a kötelessége, van egy vezérkari főnök, aki a mozgósított hadsereggel fog operálni, s a háború stratégiai vonatkozásait készíti elő; végül gyakorlatilag egy negyedik is van: a katonai iroda főnöke, akinek — ha aktív egyéniség — helyzeti energiájánál fogva sok mindenbe van módja beleszólni. E négy tényező körül természetesen kialakul négy kör, ami pedig négyszer négy súrlódási felületet jelent, nem is elsősorban a négy vezető, hanem a négy vezető környezete között. Az eredményre nem kell rámutatni.

Gömbös annak idején teljes befolyást akarván gyakorolni, a honvédelmi miniszteri állást — miután azt ő töltötte be — olyan hatalmi pozícióvá fejlesztette ki, hogy tulajdonképpen minden tőle függött, s az egység alatta meg is volt. A rendszer mégis helytelen volt, mert személyére volt szabva. Egy hadsereg legfelső vezetőjének az állandóság jegyében kell a hadsereg élén állnia, minél távolabb a politikától. Ennek éppen az ellenkezője történt: a politikus került a hadsereg élére. Gömbös erős egyénisége mellett ez mehetett valahogy,

de utána nem. A hiba meg is bosszulta magát. A honvédség legfelső állásaiban Gömbös óta nevetséges gyorsasággal következtek be a személyi változások. 1936 óta — két év alatt — négy honvédelmi miniszter volt: Gömbös, Somkuthy, Röder, Rátz. Vezérkari főnök szintén négy volt: Somkuthy, Röder, Rácz és Keresztes-Fischer Lajos. Főparancsnok kettő: Shvoy és Sónyi. Katonai irodai főnök kettő: Keresztes-Fischer és Jány. Két éven belül ilyen chassée-croissée még nyugodt időkben is nehezen bír ki egy hadsereg, hát még most. A németek és olaszok csodálkozva nézik a leváltósi játékot, ami nem növeli szövetségi értékünket.

Ha a személyi vezetésben teljes egység nem is valósítható meg, feltétlenül megvalósítandó lenne egy egészséges kettősség. A hadsereg feje a kormányzó. Ő a főparancsnok. A békében nem kell tehát külön főparancsnok. Vezet a főparancsnok helyettese, aki egy személyben vezérkari főnök is, s a főparancsnok mostani szűkebb teendőire van egy alárendelt tábornoka. A másik a honvédelmi miniszter, aki a politikai felelősséget viseli és anyagilag felkészíti a hadsereget. A katonai iroda főnöke pedig olyan egyéniségű tiszt legyen, aki állásából nem akar politikai hatalmi pozíciót csinálni.

Ha a tisztikar szellemének hibáit elemezzük, rájövünk, hogy amit kifogásolunk, nem a tisztikar különleges hibája, hanem általános magyar hiba, mely a tisztikarból élesebben tükröződik vissza, mint máshonnan, ahol éppen úgy megvan és amelyet ha a mentelmi jog védelme nélkül a nyilvánosság előtt elmondanék, kihúzhatnék érte néhány jó hónapot nemzetgyalázás címén, pedig az izgékonyság és impresszionizmus a nőiességig, érzékenység a betegességig és felelőtlen szájjáratás a kofálkodásig ma nemzeti betegség — és a tisztikar betegsége is. Az valami fantasztikus, hogy sok magyar manapság mennyire nem ismeri a kimondott szó súlyát, s mennyire nem ad eleget önmaga szavahihetőségére. Szűk látóköre mellett csodálatosan hiszi, hogy mindenhez ért és mindenhez hozzászólhat. Meglepő műveletlenség az élet és politika kérdéseiben, a fellépésben igen sokszor hányavetiség és nagyizolás és főleg egy hatalmaskodási és basáskodási hajlam, amely ki is éli magát, mihelyt erre alkalom van. Traccs, hírhordás és felelőtlen beszéd, a politikában pedig hiszékenység, jelszópolitika és primadonnakultusz, amely tart egy darabig, aztán jön egy új primadonna, s még jó, ha a régiből mosogatólány lesz. A politika, főleg a külpolitika és a közgazdasá-

gi élet kérdéseiben pedig a legnagyobb fokú szubjektivitás és a credo quia absurdum az úr. A legkevesebbnek jut pl. eszébe, hogy a külföldi hatalmak politikáját csak és kizárólag saját érdekeik vezetik, s hogy azok olyan szentimentalizmusok iránt — mint amelyek nálunk divatosak — egyáltalán nem bírnak érzékkel. Mindez persze és elsősorban a fővárosra jellemző — de a vidéki középosztály egy része se kér belőle kölcsön máshonnan.

Végül megvannak a honvédségnek a speciálisan honvédhibái is. A kemény és objektív fegyelemtartás ritka: gyakoribb a basáskodás vagy a gyengeség. A parancsnokok tekintélyes része lefelé is népszerű akar lenni, s a honvédség szellemébe a politika igenis belejátszik annyira, hogy éppen elegenden vannak, akik egy esetleges jövő politikai változásra is be akarnak rendezkedni. Az rendjén van, hogy a tisztikarban erős a nacionalizmus, hogy a tisztikar, amelynek kezén átmegy az ország férfinépe, ha annak nyomorúságát látja, erősen szociális érzésűvé válik. Ami pedig az antiszemitizmust illeti, a legtöbb nemzet tisztikara kisebb vagy nagyobb fokban mindig antiszemita volt, mert hát hiába, a zsidó sohasem volt ideális katonanyag, és ami zsidó, az nagyon távol áll a katonai szellemtől. További tény, hogy a vezérkar már a hadiiskola nevelése révén is radikális irányban politizál. A vezérkarban az érvényesülési törekvésnek mindig nagy szerepe volt, s manapság nem egy vezérkari tiszt igyekszik a politikát érvényesülési rugóként felhasználni. A fiatal tiszt az akadémián és a vezérkarban rengeteget tanul és idővel igen sokat tud is, de tudása erősen egyoldalú, mert nem ismeri az életet, elsősorban nem a gazdasági életet. Legtöbbjük szemében a civil a legjobb esetben is egy másodrendű és megrendszabályozást igénylő lény, akinek meg kell mutatni, hogy nem teheti azt, amit szeretne. Egészen bámulatos, hogy egy tiszta magyar tisztikar, amely sok vonatkozásban sokkal polgárabb felfogású, mint ahogy lennie kellene, ma talán nagyobb fölényt érez a polgári élettel szemben és idegenebb tőle, mint a háború előtt bármely idegen nemzetiségű K. u. K. tiszt. Gazdasági vonatkozásokról pedig nem is jó beszélni, mert a tisztikar szemében például egy szabadpályájú polgárember keresési és szerzési vágya már nemcsak gyanús, hanem a panama területén járó valami. Hogy a katonát, állami adminisztrációt és mindent, ami velejár, a kereső embereknek kell eltartani, tehát kell, hogy legyen, aki keressen, az eszükbe sem jut. Másik baj az, hogy az or-

szág kicsi, az áthelyezések költségesek, márpedig katonát nevelni, akár csapatot, akár tisztet, csak úgy lehet, ha az nem éli le életét polgári mintára egy és ugyanazon a helyen, mikor is a polgári élet megkötöttsége és lagymatagsága érvényesül az igazi katonai szellem rovására, márpedig lényeges, hogy a polgári élet kényelmei, pahaságai és kényeskedései a katonaságnál ne érvényesülhessenek. Az is baj, hogy a tisztikar túl korán nőszül. A mai viszonyok között egy hadnagy fizetése sok egyszerűbb sorsú leányos mama szemében kívánatos megélhetési alap, és huszonkét éves hadnagyokat olyan rutinnal „adnak leányhoz”, hogy alig van nőtlen tiszt, főként pedig kaucióval házasodott tiszt — ami magában elég, hogy a tisztikart hibáján kívül kispolgárivá tegye. Végül pedig, ami szintén nagy hiba, a tisztikar köteles tartózkodása, büszkesége és zárt egysége a napi élet kérdéseivel szemben nincs meg úgy, mint ahogy az régen volt.

Sok mindent lehetne erről a kérdéstről írni, ami mind azért jutott eszembe, mert Sándor és mások révén is annyi zöldséget hallottam az utóbbi hetekben, hogy ezúttal le is szidtam őket, megmondva, hogy mindez, amiről fecsegnek, nem téma huszártiszt szájából, főleg most, mikor esetleg már a jövő héten megszólalnak a fegyverek. Hogy jó tiszt lehessen valaki, annak a szó jó értelmében véve első-sorban úrnak kell lennie. Sajnos, azt is meg kell mondanom, hogy hallottam én máshol és másoktól még sokkal cifrábbakat is — ők még nem a legrosszabbak.

Jó volt vidéken járni, mert útközben gondolkozni lehet, de jó volt azért is, mert ott nyugalmat, bizakodást, lelkesedést talál az ember, míg Budapest ma bolondok háza, ahol férfiruhában is hisztérikus vén banyák járnak, és izguló női ruhás hírharangok és egyéb hideg vízzel kezelendő figurák kavarnak kevés igazságot és sok hazugságot hírkáosszá. Pesten valóságos háborús rémület uralkodik. A bevonulások simán és nyugodtan mennek. Én háborús megoldást szeretnék sokféle okból. Hogy békés megoldás esetén a játékból ne maradjunk ki, arra még nincs semmi garancia. Hogy békésen területet kaphassunk, arról mint lehetőségről beszélek, de magamban elhinni még nem tudom, de ha kapnánk is, bizonyos, hogy békésen kevesebbet lehet kapni, mint fegyverrel, és Isten tudja, hogy egy békés megoldásnak mennyi súlyos mellékfeltétele lehet. Viszont be kell vallani, hogy háborúra alig vagyunk felkészülve, aminek oka

csak részben a trianoni helyzet, de kétségtelen, hogy sok a mulasztás is. A bevonultak családtagjainak ellátása sincs rendezve, miután kimondott mozgósítás nincs. Fel is hívtam Imrédy figyelmét erre, és ki is fog jönni a megfelelő rendelet. Ajánlottam — lovagolva régi vesszőparipámon — azt is, hogy a rendőrség készítsen külön katasztert az antiszociális nagyvárosi elemekről, s azok az első nap behívandók és az első frontba sorolandók kivétel nélkül még alkalmatlanság esetén is. A legtöbb jajgatást birtokosoktól hallani lovaik behívása miatt. Kicsinyességben aztán nincs hiány. Az egyik például jelenlétemben háborodott fel és a honvédelmi miniszter intervencióját kérte, mert egy vemhes kancáját besorozták. Nálunk most ilyesmivel traktálják a honvédelmi minisztert. A behívások körül tényleg vannak súrlódások, mert a koronatanács politikai okokból nem mozgósított. Így elő nem készített megoldást kellett választani, amiben nem lehet olyan rendszer, mintha a pontosan előkészített mozgósításhoz nyúlunk. A honvédségnél alig néhány hete átszervezés indult meg, de most ezt végigvinni és befejezni nem lehet — mert nincs rá idő — vissza kellett tehát nyúlni szervezetileg is a korábbi alighogy elhagyott rendszerhez. így persze — ordre — contre ordre — desordre.

Szeptember 25,

Az események olyan szédületesen rohannak, a nap és éjszaka munkája annyira összefolyik, hogy már magam sem tudom, mi történt egy hete vagy két hete, és hogy három napja történt-e az, ami történt, vagy három hete. Érdemes összegezni legalább szeptember hónap eseményeit.

Az izgékonyság már augusztus vége felé igen magas fokra hágott, szeptember elején pedig Pest már a hisztéria határán járt. A traccskedv, fontoskodás és a tudatos álhírterjesztés bolondok házát csinált a városból. Szerencsére a csehek mindig egy lóhosszal kullogtak az események után. Szeptember elején Benes még arról beszélt, hogy 23 önkormányzattal bíró kerületre osztja Csehszlovákiát. A beosztás csodálatos lett volna, mert a 23 kerületből három lett volna német és egy magyar. A magyar kerület pedig az egész magyar határ mentén húzódó Benes gusztusa szerinti keskeny sáv lett volna. Azóta volt már vagy három másik rendezési terve, amelyeket az idő és az események mindig túlhaladtak. Európának önke-

gyelméből való demokratikus tanítóbácsija újabban olyan politikai és földrajzi bukfeneket vet — hogy abba a néző is belekáprázik — nemhogy a bukfenecző.

Annak idején, mikor a Gömbös-kormányban elkezdtek a nemzet katonai felkészítését, politikusaink között a legbornírtabb meg nem értésre találtunk. Érdemes lenne most reprodukálni azokat a vitákat, amelyek a képviselőházban és a felsőházban például a gáz- és légvédelmi javaslat, tűzrendészeti javaslat, stb. körül elhangzottak. A helyzetet az idő azóta alaposan megérlelte, de kétségtelen, hogy az előrelátás a mi kormányunké, elsősorban Gömbösé volt, a rövidlátás pedig azoké, akik akkor opponáltak. Ma már látható és érezhető hatása van az ország katonai és háborúra való nevelését célzó iránynak, de 1935-ben és 1936-ban a legszelídebb kísérletre is diktatúrát kiabáltak. Most az egész napisajtó kivétel nélkül szívesen veszi, a közönség pedig szívesen olvassa a VKF 5. osztály katonai anyagát, melyet a lapoknak rendelkezésére bocsát. Külön katonai sajtóosztály alakult ki, élén vitéz Homlok Sándor vezérkari alezredessel. Öt még a katonai irodából és párizsi attasé korából ismerem, és igen jól dolgozunk együtt. Első munkatársai Kuthy László vezérkari őrnagy és Stefán Valér vezérkari százados. Az MTI-től összekötöként Somogyváry Gyula került az osztályba.

Imrédy szeptember 5-én Kaposvárott adott programja többek között bátor katonai vonatkozású lépéseket jelentett be, melyek — ha egy évvel hamarabb jönnek — tízszeres értékűek lettek volna, de így is megindulást jelentenek. Az általános hadkötelezettség bevezetése, a levanteintézmény militarizálása, lövészszervezetek felállítása, a kötelező munkaszolgálat, erősebb örökösödési adó, adóreform, új részvényjog, összeférhetetlenség, a zsidótörvény végrehajtása, családi munkabér és egyéb szociális intézkedések bejelentése programnak igen helyes. Persze, hogy mi lesz belőle, a végrehajtástól függ. Imrédy azonban végre akarja hajtani és ő fanatikus. Igaz, hogy nem egészen tőle függ és az is igaz, hogy sok bejelentett, sőt meg is szavazott törvényjavaslat sorsa lett, hogy nagy parlamenti viharok és verekedések között keresztülment, de a gyakorlatban nem lett belőle semmi. Érdemes volna összefoglalni és átadni nyilvánosságnak a való életben soha nem érvényesült törvényeket és rendeleteket, és az annak idején körülöttük lefolyt parlamenti vitát szembeállítani azzal, hogy mi lett belőlük a valóságban.

Erdélyi Béla: Kozma Miklós

Szeptember első harmadában már az egyszerű újságolvasó előtt is világos lehetett, hogy a nyugati hatalmaknál egyáltalában nincs háborús kedv, és hogy Angliában és Franciaországban éppen azok a körök vannak a háború mellett, amelyek egyébként nemzetközi és pacifista állásponton állanak.

A miniszterelnökségen Imrédy új propagandaállamtitkári állást kreált és a vezetéssel megbízta Antal igazságügyi államtitkárt. Antal igen intelligens, eszes és nagy munkaerő. De propaganda irányítására személytelenség és rendszeresség is kell, a személyi ambíciók pedig elengedhetők. Van egy másik baj is. Ő ezer dolgot akar elvégezni, mindent magára koncentrálni, közben azonban el kell utaznia kortesbeszédet tartani; százfelé tépik és tépi magát; beledolgozik a kül- és belpolitikai részbe egyaránt, és hol a külügy, hol az elnökség nem tud arról, amit csinál. Egyszóval a keveredés nagy. Kreáltak egy csomó propagandareferensi állást is, és csupa olyan emberrel töltötték be, akik a dolgokat nem ismerik. A következmény az, hogy az MTI és rádió munkája jó részben abban merül ki, hogy hivatalos helyeken dirigálni akaró analfabéták számára elemi iskolai előadásokat kell tartani szakkérdésekről, és mindezt a mai időkben, amikor minden perc fontos. Sorsunk az MTI-nél már régen az, hogy a legnehezebb és legérzékenyebb szolgálat terén mi képviseljük a folytonosságot, és rajtunk tanul ki minden új miniszterelnökségi és külügyi sajtófőnökségi garnitúra. Sorsunk persze az ő intelligenciájuktól és jó vagy rosszindulatuktól függ. Az örökös veszekedésekbe már belefáradtam, de azért — és bár nem esik könnyen — anyagi türelemmel igyekszünk magyarázni, meggyőzni, ostobaságokat megakadályozni. Viszont el kell ismernem, hogy Antal komoly argumentumok számára hozzáférhető. Öt még az is zavarta, hogy Hóman kibukva a kultuszminiszteri székből szívesen lett volna propagandaminiszter.

Szeptember 12-e jelentős nap: Hitler nürnbergi beszéde. A beszédben többek között „Benes úr hazudott“ és az „uborkafára felkapaszkodott Csehország“ kitétel is szerepel, és az, hogy nem tűri tovább a németek elnyomását. A kép tiszta. Benes hiába fog csinálni negyedik és ötödik nemzetiségi tervet. A Hitler-beszéd legközelebbi következménye néhány napra rá az az ultimátum volt, amelyet Henlein a szudétanémetek nevében saját kormányához intézett, záros határidőre követelve a statárium felfüggesztését.

Szeptember 15-e megint fontos dátum. Chamberlain és Hitler találkozója Berchtesgadenben. Ugyanakkor Henlein kijelenti: „Szudétanémetek, vissza a Birodalomhoz.” Információim szerint Henlein nem is tudott saját kiáltványáról. A nyilatkozatot a DNB adta ki a szudétanémet párt, sőt Henlein tudta nélkül. A csehek vizsgálatot indítottak, hogy hogyan kerülhetett a nyilatkozat a külföldi sajtóba, mert tény, hogy sem a cseh, sem a szudétanémet lapokban nem jelent meg. Henlein persze eltűnt Csehországból.

Közben a Felvidék magyarsága, de a szlovákok is fokozódó éleséggel követelték a népszavazást, egyben pedig mindinkább megsaporodott a magyar határt átlépő csehszlovák legénység és menekültek száma. A legnagyobb számban a szudétanémetek lépték át a magyar határt. Kétségtelenül a legöntudatosabbak voltak, de az is ok volt, hogy a magyar legénység nem a magyar határ mentén teljesített szolgálatot. Benes egész politikai gesztiójából az tűnt ki, hogy igazi célja a világháború kirobbantása. Tisztán látta, hogy békés úton elvesztette a játszmát, de hiszi, hogy ha sikerülne európai háborút felidéznie, még megmenthetné a helyzetét.

Közben a magyar határ túlsó oldalán olyan cseh katonai intézkedések történtek, hogy szeptember 17-én a magyar kormány Prágában tiltakozást jelentett be. A cseh kérdésben ez volt az első olyan magyar lépés, amelyre a világ felfigyelt, és kezdett rájönni, hogy Csehországnak nemcsak német, hanem magyar kisebbségi kérdése is van. Bizony ez elég későn történt. Viszont, hogy nálunk külpolitikai vonatkozású kérdésekben micsoda időtlenség tud uralkodni, azt ékesen bizonyítja a következő kis történet. Már sokkal korábban történt megállapodás alapján a magyar futballválogatottnak szeptemberre lekötött játéka volt Prágában. Annak idején a rádiótól kérték a meccs közvetítését. A rádiónál igazán senkinek sem jutott eszébe, hogy még ma is a meccs megtartására gondolnak... Hogy a magyar labdarúgás egyes vezetői történelmen kívül élve fejük helyett a futball-labdával gondolkoznak, arra csak akkor döbbszünk rá, amikor a rádiónál újra érdeklődtek, hogy közvetítjük-e a kért mérkőzést. Erre persze ordítani kezdtem a telefonba, hogy a rádió nem közvetíti, de hogyan mehet most futballcsapat Prágába? Hogy mi történt és mi nem, azt nem tudom, de tény, hogy a csapat mégis elutazott, s a miniszterelnökség, mellyel közöltem a dolgot, valahol útközből hozta őket vissza.

A propaganda az egész vonalon, főleg a rádión, minden oldalról napról-napra élesebb. A rádióban éles polémiák folynak a durva gorombaságig. Hivatalos helyekről az érdeklődés a hírszolgálat és a propaganda nagy kérdései iránt csak most kezdődik. Ha erre vártunk volna, jól állnánk ma!

Szeptember 17-én a Felvidéki Magyar Párt Jaross és Esterházy aláírásával a felvidéki magyarság követeléseit tartalmazó kiáltványt adott ki. A kiáltvány hosszú és vérszegény volt. Valahogy reparálta a kiáltványt nyugtázó rövid és határozott magyar kormánynyilatkozat. A kormány határozott állásfoglalására — nemcsak az én véleményem szerint — már sokkal hamarabb szükség lett volna. A külföldről hozzám befutó jelentések magyar szempontból egyöntetűen kedvező hangulatról számoltak be, de beszámoltak arról is, hogy csodálkoznak a magyar türelmen és óvatosságon. Jarost nem ismerem. Esterházy csupa fiatalos bátorság és amellet okosan ügyes. -

Szeptember 19-én Mussolini nagy triesti beszéde, amelyet megelőzött a Popolo d'Italia mindenki által Mussolininek tulajdonított nyílt levele, amely külföldről először dobja be a köztudatba, hogy nemcsak szudétánémet, hanem magyar kérdés is van. A nyílt levél nemcsak a „plebiscito”, tehát a „népszavazás” kifejezést használja, hanem állandóan „plebesciti”, tehát népszavazásokról beszél. A Duce triesti beszédében ezt megismételte mondván, hogy a csehszlovákiai nemzetcsoportokat megilleti az önrendelkezés és a népszavazás joga. Mussolini beszéde volt kiinduló pontja annak az elgondolásnak, hogy Ruzsinszkó kérdését a magyar érdekeknek megfelelően most meg lehet és meg kell oldani. A kérdés előzményeit, a ruszin kérdésnek a párisi békékben történt kezelését, a ruszin kérdés földrajzi, gazdasági, népi és katonai vonatkozásait a Duce beszéde után részleteiben újra áttanulmányoztam, bár legtöbb részletét éppen eléggé ismertem. Igen fontos körülménynek tekintetem, hogy a Duce Triestből jugoszláv területre rándult ki.

Anglia és Franciaország politikában, sajtóban és rádióban egyaránt a „menteni, ami menthető” — persze Csehország javára — állásponton állott, s úgy látszott, hogy sok mindenre hajlandók a németek felé, de nem akarnak hallani a lengyel és magyar kérdésről.

Szeptember 21,

Meg kell adni, hogy Imrédy kormánya tud titkot tartani. Imrédy, Kánya és Keresztes-Fischer Lajos repülőgépen tett látogatása Hit-

leméi és Ribbentropnál Obersalzbergen csak akkor tudódott ki, amikor már visszaérkeztek. Az út jelentősége eléggé fel nem becsülhető. Közben megfelelően a lengyel fellépés határozottságának egyre élesebbé válik a lengyel sajtó hangja. Nálunk országos tüntetések zajlanak le. Megmozdulnak Pest és az összes városok. Az utcákon száz- ezres tömegek. A rádiópolémiák élessége óráról órára nő. A rutén kérdésből európai kérdést fogok csinálni.

Szeptember 22.

A megbukott cseh kormány helyére új kormány lép Syrový tábornokkal mint miniszterelnökkel, de nem ezért fontos ez a dátum történelmileg. Szeptember 22-e Godesberg napja. A Giornale d'Italia német forrásból, amely mögött mindenki Hitlert sejt, arról beszél, hogy a román és rutén népcsoportnak is meg kell adni az önrendelkezési jogot és a Magyarországhoz, illetve az anyaországhoz való visszatérési lehetőséget. Varsóban óriási tömegek tüntetnek Magyarország mellett, és először zúg végig Európán komoly formában a közös magyar-lengyel határ követelése.

Ugyancsak ma érkezett meg a kormányzó németországi útjáról, amelyet a magyar sajtó az utolsó percig elhallgatni volt kénytelen, de annál többet beszélt róla a világsajtó. A kormányzó úr Göring vendégeként Kelet-Poroszországban vadászott. Az utat annyira titkolták, hogy a Túrán különvonatról a magyar címereket is leszedték. A kormányzó kíséretében Brunswik György ezredes, útimarsallon és egy komornyikon kívül senki más nem volt. Nem tudok csodálkozni rajta, hogy az európai sajtó nem akarta elhinni, hogy a kormányzó csak vadászott.

Szeptember 23.

A legfontosabb dátumok egyike. Prága mozgósít. Chamberlain Godesbergben bár nem vacsorázott —, de végül is negyed tizenegytől mégis fél kettőig feketekávézott Hitlernél.

Napok óta járok fel a miniszterelnökségre és kiabálok, hogy Pataky osztályának és Esterházyéknak végre ki kellene robbantani a magyar határ mentén is olyan jellegű összetűzéseket, mint ahogy az a szudétanémet vidékeken folyik. Sem a határontúli, sem az itteni előkészítés nem lehetett jó, mert nem történik semmi. Igaz, hogy a német összetűzések nagy része propaganda volt, de ott mégis legalább politikai tüntetések is voltak. Igaz az is, hogy a magyar vidé-

ken nagyobb erővel fekszik a cseh, mint a németen, de legalább gyújtogatásokat produkálhattunk volna. Ebből persze semmi sem lett, de megint azt kérdelem, mire adtam én a rádiótól évente 450.000 pengőt.

Szeptember 26.

Hitler kijelenti, hogy a cseheknek utolsó terminusként október 1-t adja. Ma már „visszacsatolásról“ beszél. Nálunk légvédelmi riadók. Prága a magyar vonatkozásokat húzza, és elég szemtelen ahhoz, hogy a mai helyzetben nemzetiségi státúumokat ajánljon fel.

Szeptember 27.

A háború alatt 33 noteszt írtam tele. Azokból lett a 18 év „Csapattiszt naplója“. Ma vettem egy noteszt. Folytatása lesz a 33-
nak? Nem tudom. De a helyzetre és felfogásomra is rávilágít, hogy újra noteszt kezdek, amely mindig velem van, és belekerül minden fontos óra, minden fontos esemény. Hetek óta történelmet élünk. Az államférfiak ide-oda repülnek tárgyalni, a mélyben pedig a történelem dübörög, és csak az Isten tudja, hogy nem dübörög-e ott már a háború is, mint a légközelebbi jövő történelme. Napjaim és éjszakáim hetek óta összefolynak. A hírszolgálat, rádió és film permanenciában dolgozik. Én már mozgósítottam. Nyugodtan mondhatom, hogy jól dolgozunk, és nyugodtál mondom azt is, hogy 18 éves hírszolgálati propaganda és külpolitikai múltam ehhez nem utolsó sorban járul hozzá. Keresztes-Fischer Ferenc jó belügyminiszter, és hiszem, hogy én sem voltam rossz. Ha ma én lennék az ő helyén, megállnám a helyemet ott is, de az én ma helyemen — szerénytelenség nélkül merem mondani, senki más ne tudná azt teljesíteni, amit én, mert ahhoz minden egyében kívül folytatólágossága és tapasztalata is kell.

Nagy örömöm telik abban, hogy a katonákkal tökéletes egyetértésben és kitűnően akarunk és tudunk együttműködni. Sajnos, ez nem lehet általánosságban elmondani. Igen jól és pontosan dolgozunk együtt a külüggyel is. Nehezebben a miniszterelnökséggel, mer a propaganda- és sajtóosztály élén csupa új ember áll, és sok a zökkenő a Pataky-féle második ügyosztálynál is, hiszen annyira felkészületlen, hogy tótul jól intelligens embert sem tudott beszélőnek rendelkezésre bocsátani.

Mindenre nem lehet előkészülni, de arra igen, hogy a szükséges rögtönzések sikerüljenek. Például ma délután hatkor Pataky ügyosz-

tályában Esterházy János külön pozsonyi összeköttetést és hírszolgálatot kért. Tizenkét órán belül, tehát másnap reggeltől kezdve az már funkcionált. A megbeszélés után két órával az MTI vidéki osztályától Vanek Ferenc már útban volt Oroszvár felé. A pozsonyi konzul még az éjjel megkapta az instrukciókat, és holnap reggel Vanek már telefonjelentéseket ad pozsonyi hírszolgálati anyaggal. A rádióhallgatás igen jól működik. Fokozzuk Amerika felé a rövidhullámadást. Ennek fontosságáról beszélni sem kell. Sajnos éveken át hiába könyörögtem a rövidhullámadás megfelelő erősségű technikai berendezéséért. Arról jobb nem beszélni, hogy mozgósításunk és a szolgálat felhozása mibe került eddig és mibe fog kerülni még. Mindent saját vállalati zsebből teljesítünk, ami jónéhány százezer pengőbe fog kerülni, pedig ez állami teher és feladat. A mi hadrendi beosztásunknak fokozott jelentősége van, s mi már katonai mozgósítás előtt eo ipso mozgósítunk. Rengeteg időbe és munkába kerül, amíg bevonultatott embereinket nagy nehezen vissza tudjuk kapni. A mi embereink speciálisan képzettek és nem pótolhatók. Somogyváry Gyula már hosszú ideje a VKF 5-nél mint kapitány teljesít szolgálatot. Ő az összekötőnk. Dolgát kitűnően végzi, de van ott neki egyéb dolga is. Többek között az ő ideája volt a „bujdosó szlovák“ gondolata — s a munkát is ő irányítja valósággal mániákusan, ami nélkül nehéz napokban nincs siker. Beszúrom ide utólag a „bujdosó szlovák“ immár történelmivé vált szerepét és a gondolat megvalósításának előzményeit.

1938 februárjában Somogyváry a Pátria Klubban előadást tartott a rádió békebeli és háborús szerepéről. Utána nyomban felkereste őt két vezérkari tiszt, közölvén, hogy bizonyos kérdésekről részletesen óhajtanak vele beszélni. Ezt követően hétről hétre érintkezésben állottak Somogyváryval, és fokozatosan bevonták annak az akciónak szolgálatába, amely Csehszlovákia válsága esetére, mint titkos előkészület folyt.

Az eredeti elgondolás, illetve feltevés alternatívákkal dolgozott, s ezek közül egyik még a tavaszi hónapokban is, sőt, Mussolini szeptembervégi közbelépéséig az volt, hogy Németország, Magyarország és Lengyelország adott pillanatban együttes fegyveres támadást intéz Csehszlovákia ellen. Somogyváry feladata hármasirányú volt:

1.) A műsorszóró rádióknak a fegyveres akciót megelőző, politikai rádióharcra való előkészítése, illetve a rádió, továbbá a hadve-

zetés közötti összeköttetés létrehozása, valamint a háború alatt való közös munka előkészítése.

2.) Valamely nagyobb teljesítményű adóállomással lebonyolítandó háborús propagandamunka előkészítése.

3.) Olyan kiáltványoknak és röpiratszövegeknek megfogalmazása, amelyek részben rádión megszólaltatandó lemezekre rögzítve mind Magyarországon, mind Németországban, mind pedig Lengyelországban kerülhetnek előadásra, részben pedig a FR., vagyis felriasztási pillanatában kinyomtatva, más eszközök útján juttathatók az ellenséges területre.

A feltevés annak idején az volt — s ezt a cseh felvonulás de facto igazolta is -, hogy a csehszlovák köztársaság velünk szemben a szudétánémet és lengyel többségű ezredeket, a németekkel szemben a magyar és ruszin többségű ezredeket vonultatja fel. Az említett lemezfelvételek tehát azt a célt szolgálták volna, hogy azokat a német és lengyel hadvezetőségnek megküldve magyar nyelven bontsák meg rádióikkal a velük szemben álló magyar nemzetiségű cseh katonákat, míg mi hasonló tartalmú, német nyelvű és lengyel nyelvű lemezeket kaptunk volna, a velünk szemben álló ezredek fegyelmének lazítására. Ez a munka meg is indult, s meglehetősen befejezeti előkészületi stádiumba jutott szeptember elején. Ugyanezen idő alatt a Csehszlovákiában elkövetendő szabotázsakciók irányítása céljából olyan mesterségesen kigondolt hírszövegeket kellett összeállítanunk, amelyek a különböző szabotázstények végrehajtására szóló titkos parancsokat rejtettek magukban.

Az előkészületeket befejeztük, és a Somogyváry által fogalmazott s a vezérkar főnöke által jóváhagyott hírszövegek alkalmazásra is kerültek, és így pontosan funkcionált is az a — sajnos — kevés számú szabotázsművelet, amelyet a hadvezetőség augusztus hónapiban improvizálni tudott odafent.

Külön kérdés volt: háború esetén az ellenséges propaganda leküzdése és a magyar bontópropaganda megoldása. A terv az volt, hogy a defenzív munkát — tekintve, hogy az ellenséges rádiótámadás ellenünk magyar nyelven fog lefolyni — Budapest I. hullámhosszával természetesen magyarul verjük vissza. A Magyarországról kiinduló bomlasztó propagandát — tehát a támadó munkát viszont valamely cseh hullámhosszra állítva, az e célra átalakítandó Budapest II. révén végezzük el. Ez lett volna tehát az offenzív álló-

más. Nyelve természetesen szlovák, ruszin és esetleg cseh lett volna. Az erre vonatkozó tárgyalások júliusban és augusztus elején folytak le illetékes műszaki tényezőkkel. Szeptember elején kitűnt, hogy Budapest II. átalakítása, a cseh hullámhosszokra való átállás céljából, hónapokig tartó munka, s egyelőre nem is fedezhető költségbe került volna. Ezért szinte már-már elejtették az idegen nyelvű, támadó rádióakciót. Erre Somogyváry javaslatára az a kérdés került vizsgálat alá, vajon katonai rádiókészülékek nem volnának-e mégis erre a munkára alkalmazhatók. Mint kitűnt, bizonyos típusú katonai állomások hullámhosszkálái lehetővé tették a gondolat továbbvitelét. A gyakorlati elgondolás az volt, hogy állomásainknak egy-egy ellenséges hullámhosszra állva kell figyelniük a cseh adás alkalmas szüneteit, a műsorszámok közötti átkapcsolások időpontját, és ezeket, valamint az egyes zenei adásokat kell felhasználni saját bontópropagandánk kifejtésére. Tapasztalati tény ugyanis, hogy az éneknélküli zeneszámok alatt az azonos hullámhosszon menő beszédszöveg igen jól érthető, ha a hallgatóközönség azt akarja hallgatni.

Tekintettel arra, hogy hadüzenettel számoltunk, melynek esetében mindegy, hogy hol működik a bontópropagandát végző állomás, mert hiszen az ellenségeskedés egészen nyíltan folyik, eredeti tervünk az volt, hogy ezek a határ mentén állandó helyeken felállítva mindig azonos pontokról végzik majd munkájukat. Szeptember első hetében ilyen értelemben kezdődött meg az akció előkészítése. Akkor már a vezérkari főnökség és MTI vállalatok közötti általános összekötő-munkatárs egyéb munkáját is Somogyváry végezte. A rejtett állomások munkáját még a hadüzenet előtt meg akartuk kezdeni, de egyelőre nem jelentkezhetek nyílt sisakkal, nehogy agresszív magyar támadó célzattal vádolhassák az országot, kézenfekvő volt tehát, hogy nemcsak felállítási helyüknek, hanem magyar mi-voltuknak is álcázva kell maradni. Biztosítani kellett tehát először azt, hogy felállítási helyük mérőműszerekkel lehetőleg megállapíthatatlan legyen, másfelől, hogy az általuk adott propagandaanyag se mutasson magyarországi eredetre. Plauzibilisnak látszott annak elhitése, hogy az amerikai szlovákok vezérének, Hletkó dr-nak megbízásából, egy Szlovákiába becsempészett amerikai tót dolgozik rejtett rádiójával. Amennyiben ezt az elgondolást kellő romantikával tudjuk körülvenni, a „bujdosó szlovák“ rádió hallgatóságát igen szé-

les tót és ruszin körökben lehet biztosítani. A bemérés lehetőségét úgy igyekeztek elhárítani, hogy a titkos rádió egyszeri adása ne tartson tovább 2-3 percnél, mert ha ezen túllép, akkor könnyűszerrel megállapíthatják helyét. Szeptember 20-a táján három készülékkel kezdtük meg az adást. Az egyik Magyaróvár körzetében, a másik Salgótarján körzetében, a harmadik pedig Nyíregyháza körzetében működött. Parancsuk az volt, hogy teljesen azonos szövegű szlovák, ruszin és magyar nyelvű bomlasztó anyagunkat alkalmas időben leadva, nyomban változtassák meg a helyüket, s 50-60 kilométeres távolságra továbbfutva várják meg a következő kedvező pillanatot. Mivel autókra szerelt készülékekről volt szó, ennek akadálya nem is lehetett. Tekintettel arra, hogy több állomás egy több száz kilométeres vonal hosszában adott azonos anyagot, maga ez a körülmény is zavaróan hatott az ellenséges bemérők munkájára.

Az állomások eleinte motorkerékpárral kapták meg a Somogyváry által fogalmazott anyagot, ez azonban a távolabb fekvőknél igen bonyodalmasnak bizonyult. Ezért rövidesen áttértünk arra a rendszerre, hogy a magyar rádió három reléállomásának székhelyére: Magyaróvárra, Miskolcra és Nyíregyházára gyorsírók mentek, akik a délután 3 és 4 óra közötti műsorszünet! időben stúdiónk erősítőjéből bizalmasan letelefonált magyar nyelvű anyagot felvették, s azt az állomások mellé beosztott tót, illetve a nyíregyházai bujdosó rádióhoz beosztott ruszin szpíker lefordította. Így el tudtuk érni, hogy az anyag minden nap délután 4 és 5 óra között a szükséges nyelveken minden csoport rendelkezésére állott.

Ezen elgondolásnak alapján működött a „Bujdosó szlovák“ egészen végig. Az adott helyzetben a tót nyelvű adásoknak kifogástalan tótsággal és ruszinsággal kellett menniük. Ugyanakkor a beállítás valószínűsége céljából kívánatosnak látszott, hogy az állomások magyar nyelvű adása viszont hibás magyarsággal történjék. Ezért a magyar szöveget úgy kellett megfogalmazni, hogy az azokat a speciális nyelvi hibákat viselje magán, amelyeket a szláv származású ember a magyar beszédben szokott követni. (Névelők hiánya, bizonyos szórendi hibák, mondatszerkezeti hiányosságok stb.) A másik szempont, amelyre itt tekintettel kellett lenni, az volt, hogy egyébként se leplezze le önmagát a „Bujdosó szlovák”. A szövegekben gyakran kellett előfordulnia helyneveknek, hogy hivatkozassunk a kémjelentések ténymegállapításaira. Nyilvánvaló, hogyha csak

egyetlen egyszer is magyar, nem pedig tót nevükön neveztük volna az egyes helyeket, abban a pillanatban lehullott volna a lepel a „Bujdosó szlovák” igazi lényegéről és forrásáról. Ezért erre a szempontra a legnagyobb gondot fordítottuk, amit lehetővé tett az, hogy pontos helyrajzi segédmunkákat és helységnévtárt tudtunk beszerezni.

Október első harmadától kezdve, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a felvidéki komplexus két részre oszlik, szlovák kérdésre és külön ruszin kérdésre, a nyíregyházi körzetben működő állomást elválasztottuk a Szlovákia felé működő adóállomások munkájától, s az a továbbiakban már nem mint „Bujdosó szlovák” rádióállomás jelentkezett, hanem mint a „Ruszin függetlenségi komité” rádióállomása. Ennek alap gondolata az volt, hogy van egy ruszin függetlenségi akció, amelynek vezetősége Románia és Lengyelország felől csempézi be fegyveranyagát, és völgyek szerint felkelőcsoportokat szervez. A szöveg egy része tehát bizonyos titokzatos harci parancsokat sejtetett, más része szabotázscselekményre uszító felhívásokat tartalmazott, s harmadik része politikai helyzetképek és tájékoztatás formájában igyekezett bomlasztani az ott fennálló állapotokat.

Amíg a „Bujdosó szlovák” beállítottsága mindvégig a képzeletbeli tót ember maradt, aki csak nagyon burkoltan nyilatkozhatott meg a magyar érdekek mellett, addig a „Ruszin függetlenségi komité” rádióállomásoknak hatása meglehetősen ismeri.

Nagy romantika vette körül titokzatos személyüket, hallgatóságuk az egész Felvidékre kiterjedt, s az emberek izgatottan adták tovább egymásnak a hallottakat. Tény például az, hogy a „Bujdosó szlovák” révén kiröpített jelszavak, egyes tót, német és magyar tüntetéseken valóságos jelszavakként robbantak ki, és hogy Tuka Béla Pöstyénből való megszabadítása céljából kaszás, kapás tót parasztok gyülekeztek arra a hírre, hogy Tuka Bélát a csehek betegnek és bolondnak minősítve tulajdonképpen rabságban tartják a pöstyéni szanatóriumban. ‘

Arra nézve nincsenek adataink, vajon a csehek tudták-e, milyen akcióval állanak szemben. Az tény, hogy nem következett be, amitől tartottunk. Két dolgot véltünk valószínűnek az akció elején. Az egyik az volt, hogy zavarni fogják a rejtett rádióállomások munkáját. Ez nem következett be, aminek érthető oka az, hogy mivel a rejtett rádiók a cseh műsorszórók hullámhosszain működtek, a zava-

rással saját adásaikat is zavarták volna. A másik feltevés az volt hogy a csehek, az első napok meglepetése után védekezésül majd saját műsoradásaik közben figyelmeztetik közönségüket a hullám hosszukon működő ellenséges adóállomások munkájára. Ezt sem tették, nyilvánvalóan azért, mert ezzel csak még jobban felhívták volna a figyelmet ezekre a bomlasztó leadásokra. Ilyenformán úgy látszik, hogy kivédhetetlennek tartották a dolgot. Ehelyett tehát inkább a rádiókészülékek elkobzásához folyamodtak. Tény az, hogy, a rádiókészülékek elkobzása alig néhány nappal a „Bujdosó szlovák” megszólalása után történt meg, de persze maradt azért még elég amely még jobban fülelt.

Délelőtt a miniszterelnökségről lejövet — hiszen éjjel-nappal, néhány alkalommal is megfordulok ott, a külügyben és a Dísz tér 11. alatt a VKF 5-nél — látok egy csoport képviselőt, köztük Somogyváryt. Ott van Marton is. Somogyváryval beszélni akarok, így odalépek hozzájuk és természetesen mindenkit üdvözlök. Somogyvárynak mondom pár szót és a cseh magyar kérdésre adok néhány utasítást. Szokásos esti megbeszélésnél Somogyváry meséli, hogy mikor elmentem tőlük. Marton kijelentette, hogy „boldog, hogy ilyen nehéz időkben Kozma Miklós, aki egy kiváló magyar ember, elfeledte a múlt politikai ellentéteit”, és így kezdet szoríthatott vele. Az ilyen patétikus lendülésekre nem nagyon vagyok berendezve, de már sokkal békésebb időkben is szívesen megadtam volna neki az alkalmat arra, hogy sajnálja mindazt a sok hibát és rövidlátást, amelyet miniszteri koromban elkövetett ellenem de valójában a közérdek ellen, sőt a saját maga politikai irányzata ellen is.

Szorosan dolgozunk együtt a Pester Lloydal is, amely a külföld miatt elsőrangú fontosságú lap. Már a komoly emberek is kezdenek idegesek lenni, ami nem csoda. Így pl. Ottlik rossz néven vett nekem, hogy nem teljesíthetem ugyanazt a kérését, amit a miniszterelnökségnek sem tudok megígérni, hogy őket az MTI minden eseményről külön telefonhívással informálja. Az emberek nem értik meg hogy a mi szolgálatunk lényege az, hogy egyetlen egy ember — a turnusvezető — kezébe fusson össze minden hír. Sokan veszik, fordítják, diktálják, egyeztetik, de csak egy ember bírálhatja el fontos és elosztás szempontjából. Akit pedig az Isten ilyen feladattal vert meg, az nem szolgálhat ki kényelmeskedő embereket telefonon. A külügyet úgyis ki kell szolgálni, de mindenkit nem lehet.

Szeptember 28.

Magyar démars Prágában, melyben a németekkel egyforma elbánást követelünk.

Az éjjel fene keveset aludtam. Gombaszögi Frida egy közös ismerősünkhöz kéretett, hogy az Est konszern ügyében tanácsomat kérje. Megkérdeztem, hogy udvariasságot akar-e hallani tőlem vagy igazat. Miután ő az utóbbit kérte, azt tanácsoltam neki, hogy igyekezzék részvényein minél hamarább, még veszteség árán is egy keresztény csoportnak túladni, mert az események fejlődési iránya nem kétes, és számára minden nap veszteség. Formában igyekeztem vele emberséges lenni, hiszen a szerencsétlen asszony egy nagy vagyon birtokában kevereg egy csomó olyan barátja között, akik neki remek tanácsokat adnak, és közben horribilis pénzeket vágnak tőle zsebre. Az Est éveken át a legdurvábban támadta az MTI-t és rádiót. Miklós Andor élete utolsó szakában lefújta a támadásokat.

Chamberlain nagy alsóházi beszédében a magyar ügyre is kitért nem éppen örvendetes módon. Kijelentette, hogy a magyar kormány kifejezte igényét a Felvidék magyarlakta területére, és eltekintve attól, hogy a kérelem megvizsgálására későbbi időpontban sor kerülhet, az ügy a jelenlegi stádiumban marad. Chamberlain beszédében hangoztatta, hogy úgy látszik, Magyarországot felbátorította Horthy kormányzó kelet-poroszországi látogatása és Imrédyék berchtesgadeni útja. A magyar kormány válasza még az este folyamán elhangzott a rádióban, megállapítva, hogy az angol miniszterelnök téved, mert Magyarország állásfoglalása — amint az közismert — korábbi keletű, mint a kormányzó kelet-poroszországi és Imrédy berchtesgadeni útja.

Mióta követeléseink elhangzottak, a francia és angol sajtó némely orgánuma rólunk mint hullarablókról mer beszélni. Ha volt valaha hullarablás, az nem most történik, hanem az 1918 őszén történt.

Hitler Münchenbe összehívja a négyhatalmi konferenciát. Húsz éve a Párizs környéki békéknek, ami a történelemben nem nagy idő. Ma mindenki, aki Európa politikájában döntő faktor, Németországba megy tanácskozni. Fantasztikus presztízsnövekedése ez Németországnak. Chamberlain bejelentésére az angol alsóházban ki is tört a tomboló vihar.

Az MTI-n belül szomorú eset történt. A Rádióélet kiadóhivatali vezetője, egy vaskoronarendes volt tüzérkapitány nagy összeg pénzt

sikkasztott. Az ügy kivizsgálása folyamán felmerült bennem a gyanú, hogy kémkedést is folytat. Erre — ma olyan idők járnak — nyugodtan kinyitottuk magánleveleit is. Romániából érkezett — látszatra rokoni — levele több, mint kémgyanús. Tipikusan úgynevezett értelmi chiffre-rel van írva. A letartóztatási parancs azonnal kiment. Nálunk húsz év óta ez az első ilyen eset.

Délelőtt a helyzetről igen komoly felfogás alakult ki. A németek' a tárgyalások megkezdésére másnap délután két óráig szóló ultimátumot nyújtottak át. Ha ezt a csehek nem fogadják el, mozgósítanak és október 1-jén megindulnak. A feszültséget később egy kis enyhítette az a hír, hogy Attolico olasz nagykövet megjelent Hitlernél, aki később Francois Poncet és Henderson nagyköveteket fogadta. Később Berlin cáfolja a mozgósítást és az ultimátumot, és du. 4 óra 28 perckor jön a telefonértesítés, hogy Münchenben négyes találkozó lesz.

Rómából a délelőtt folyamán Badics telefonon informál, hogy I Palazzo Veneziában a Duce személyes intervenciójáról beszélnek és hogy Lord Perth angol nagykövet már reggel fél tízkor a Ducflnál járt. A Duce a délelőtt folyamán hosszas telefonbeszélgetés folytatott Berlinnel, majd délután Londonnal. Attolico arra kérte Hitlert, hogy fogadja el azt az angol prepozíciót, hogy még egy nap haladékot adva még egyszer meg\ itassák a helyzetet. Berlin és Róma egybehangzóan közli, hogy Hitler csakis a Duce személyére való tekintettel és az Anschluss idején tanúsított magatartásért visszonzásképpen fogadta el a javaslatot. így jött létre a müncheni négyes találkozás. Badics fiatal, majdnem gyerekember léteére igen ügyesen dolgozik. Egyike a saját nevelésű fiatal gárda önálló munkái használható tagjainak.

Este hat órára a rádió kapcsolta volna Daladier előre bejelentél nagy beszédét, amelyben természetesen a konfliktussal kívánt földlalkozni. A müncheni találkozóra való tekintettel a beszéd elmaradt, és Daladier csak néhány szót mondott arról, hogy másnap reggel Münchenbe repül, és bizakodással néz a müncheni tárgyalások elé.

Este hatkor a Duce Cianoval útnak indul Münchenbe. Olasz források közük, hogy a Duce utazása már azért és annak biztos tudatában történt, hogy a négyes találkozó eredménnyel fog járni.

Délelőtt még kilencven százalékra állt a háború lehetősége, délutánra minden megváltozott. Háború sohasem háborús okból, mert

az mindig van vagy soha sincs, hanem csak háborús akaratból keletkezik. Most megvan a békére való akarat, amit Csehország fog megfizetni. A békés revízió lehetősége, amelyben, bevallom, soha nem hittem, legalább bizonyos fokig megjavult. Sőt erősen megjavult. Persze a lebonyolítás nem lehet sima, és lesz még ezer baj és nehézség, de megvan a lehetőség a békés revízióra. Bár logikával kísérve az események fejlődését, idekonkludálok, érzésem mégis az, mint korábban, hogy területet kapni csak vérrel lehet.

Szeptember 28.

Hitler Nürnbergi beszéde óta még inkább kialakult bennem, hogy a Ruténföldet most visszaszerezhetjük. Elgondolásom menete a következő: A Párizs környéki békék alkalmából a győztesek nem tudták, hogy mit kezdjenek a Ruténfölddel. Voltak, akik meg akarták hagyni Magyarországnak, de erősebbek voltak ennek ellenzői és azok, akik teljesen körül akartak bennünket zárni a kisantant gyűrűjével. Hogy a Ruténföld ráfizetéses üzlet, az tisztán állt Benes előtt is, de végül is miután senki sem tudta, mit kezdjenek vele, a cseheknek adták. A Millerand-féle kísérő levél a Ruténföldre is vonatkozott, sőt a franciákkal az orosz-lengyel háború idején tárgyalások folytak, hogy a csehek helyett, akik a lengyeleket már akkor cserbenhagyták, mi kapjuk meg, ha a lengyelek segítségére sietünk. Közben azonban eldőlt a varsói csata, és ránk többé már nem volt szükség. Így azután akkor minden maradt a régiben, a rutének pedig a nekik ígért autonómiát soha meg nem kapták. Masaryk és Benes Ruszinszkrét ideiglenesen birtoknak tekintették, melyet majd egyszer át kell adni Oroszországnak, ha az újra nacionalista lesz. A rutén kérdés magyar megoldását a legfontosabb magyar kérdésnek tartom, és most itt volt az alkalom arra, hogy visszacsatoljuk. Hogy miért, később kifejtem, — de előbb megmondom, hogy nekem a Ruténföld személyes ügyem is. Én el akarok menni útlevél nélkül Turjaremetére és meg akarom ölelni azt a fenyőfát, amely egykori házuk előtt áll. Nekem ott találkozóm van a legszebb gyermekkorral. Ez az én legszemélyesebb érzelmi okom. De Magyarországnak sokkal súlyosabb oka van arra, hogy a Ruténföld visszacsatolása megtörténjék.

Melyek ezek az okok? Történelmi ok, hogy a rutén nép az egész történelmen keresztül a leghűbb, legmegbízhatóbb barátunk volt. Minden szabadságharcunkban, elsősorban II. Rákóczi Ferenc har-

caiban ők voltak mindig elsőként csatlakozó leghűbb katonáink. Soha politikai ellentét közöttünk nem állt fenn. A rutén nép jó és kedves; mint a gyerek, vallásos és könnyen kormányozható. A terület földrajzi fekvése teljesen hozzánk utalja őket. A folyók mind délre a Tiszába torkoltnak, az utak a folyóvölgyekben a magyar Alföldre vezetnek. Ennek megfelelően húzódnak a hegyvonalak is. A völgyeknek egymás között nyugatra Szlovenszko, keletre Románia felé összeköttetésük alig van. Annál inkább van az alföld felé. A rutén] régen télen fakitermelésből, nyáron a magyar Alföldön végzett munkájából élt. A Battyú-Csaptól északra fekvő tiszta magyar alföldi vidéket Trianon azért csatolta annak idején a Ruténföldhöz, mert anélkül nem tudott volna megélni. A magyar területeket most vissza kell kapnunk, a rutének életérdeke tehát, hogy azzal együtt visszajöjjenek hozzánk. De a rutének érdeke a mi érdekünk is. Érdekünk a geográfiai egység miatt. A folyók szabályozásának egy kézben kell lennie. Érdekünk azért is, mert Magyarország só- és faellátásának kén-dése így megoldást nyerne, amellet pedig meg tudnók akadályozni a húsz év óta folyó barbár erdőpusztítást, amely ha így megy tovább, kihatással lesz az Alföld felső részének egész klímájára, nem is beszélve a vizek áradásairól.

De túl minden gazdasági elgondoláson döntő és első a politikai ok. A trianoni Magyarország ketrecében bezárva él kilencmillió ma||gyár. Három oldalról a kisantant veszi körül, negyedik az Anschj luss óta Németország. Ha a jövőben, amiben ma már senki sem ké* telkedik, békésen vagy vérrel, visszkapjuk a magyar területeket^ az magába véve csak annyit jelent, hogy egy valamivel nagyobb ketrecben valamivel több magyar fog élni. A Ruténföld ellenben az jelenti, hogy a kisantant gyűrűjét Románia és Csehország közön, megszakítottuk, s megvan a közös határunk Lengyelországgal. Nem| is kérdés, hogy akkor is folytatnunk kell Németországgal eddig foly tatott baráti politikánkat, de az sem kérdés, hogy egészen más köj rülmények között, mint értékesebb ország folytathatjuk. A római berlini tengely politikájának nem ellentétele, de nekünk megkönj nyebbülés a varsó-budapest-belgrád-római vonal.

Hogy állhat most már a kérdés, hogyha a külhatalmak érdekét nézzük? Lengyelországnak a megoldás ugyanolyan érdeke, mint nekünk. Nem kétlem, hogy a megoldás körül aktívvá tehető Olaszor-szág kifelé óvatos formát fog mutatni, valójában pedig a legnagyobb

Kánya és Tiso tárgyalása. Komarno, 1938. október 10.

A „Rongyos-gárda” Kárpátalján, köztük Héjjas Iván (1938)

örömmel látná, hogyha a dolog sikerülne. Jugoszlávia és Románia, ha előrelátók, tűrni fogják, ha pedig rövidlátók, akkor ellenezni fogják, de nem annyira, hogy abból háború legyen. A németek — bár elvben a völkisch gondolat alapján állnak — nem ellenezhetik, hiszen mi erősödünk vele, Csehország pedig gyengül. Végül is Lengyelország ütköző állam orosz-német és orosz-magyar vonatkozásban. Egyébként is kijelentés történt a népek önrendelkezési jogáról, ami a ruténeket is megilleti. Viszont kétségtelen, hogy a németeknek a magyar-lengyel határ gondolata nem lesz rokonszenves, mert nyilvánvalóan feltételezik és rövidlátóknak nem tetszik majd, hogy közös határ mellett mind Lengyelország, mind Magyarország függetlenebb politikát folytathat, de fő veszedelmünk mégis közös — ez pedig az észak-déli irányú nagyszláv imperialista gondolat.

Hogy diplomáciailag mi a teendő, azt természetesen csak a külügyminiszter és a miniszterelnök állapíthatja meg minden részlet ismeretében, de a diplomáciai keresztülvitel most későbbi kérdés. A tervet először el kell fogadtatnom Imrédyvel és Kányával. A keresztülvitel részleteit velük kell megbeszélni. A lengyelek annál inkább kaphatók lesznek a megoldásra, mert úgyis rossz néven veszik, hogy nem kaptak meghívót Münchenbe. Saját követeléseik érdekeben úgyszintén már katonai intézkedéseket és önállóan járnak el. Vannak híreink arról is, hogy a csehek megkezdték a Ruténföld kiürítésének előkészítését.

Hogy történjék a keresztülvitel? Bécs legutóbb arról adott hírt, hogy szlovák légió alakult Bécsben azzal a céllal, hogy Szlovákia Németország segítségével önálló állam legyen. Alakuljon tehát nálunk is a nyugat-magyarországi felkeléshez hasonlóan azonnal valamilyen szabadcsapat, mellyel belekezdünk a propagandába, aztán bandaharcot provokálunk, nyugtalanságot keltünk a Ruténföldön, ha pedig a helyzet már puha, bevonulunk a belső mozgalom hívására.

De ilyen ügyet tájékoztatlan és sablonhoz szokott követekkel, valamint szabályos diplomáciai jegyzékekkel megcsinálni nem lehet. Kell tehát, hogy valaki azonnal Varsóba, Rómába és Berlinbe repüljön a dolognak személyes tárgyalások útján való előkészítésére. Vagy sikerül a rábeszélés, vagy nem, de meg kell mindent próbálni, mert ebből a játszmából kimaradnunk nem szabad. A szabadabb magyar

jövő jogosulttá tesz minden áldozatot. Az ügy Anglia és Franciaország felé kedvezően állítható be. *

Tegnap este nálam volt Nelky és Somogyváry. Kifejtettem előttük mindent. Nelkyt megkértem, hogy Imrédyvel, Somogyváryt pedig, hogy a vezérkarral közölje a tervemet, és kérjenek nekem tárgyalási terminust. Hangsúlyoztam, hogy minden személyes áldozatra és munkára hajlandó vagyok, mert érzem, hogy a terv nemcsak ki- viendő, hanem kivihető. Nemcsak logikával látom, hanem az ujjaim hegyében is érzem, hogy a rutén kérdés most mindennél fontosabb. Bár a nyilvánosság előtt ezt nem lehet mondani, de én sokkal fontosabbnak tartom a Ruszinföldet, mint Kassát vagy Pozsonyt. Azok úgylis idekerülnek, ha ez megvan. Mindketten igazat adtak nekem mindenben.

Szeptember 29.

Nelky közli, hogy Imrédy fél egyre vár. Még előtte reggel felmentem Rátzhoz, s kifejtettem tervemet. Megért és megígéri legmesz szebbmenő támogatását. Imrédyt nagyon érdekli mindaz, amit elmondok. Szerinte a lengyelek bizonytalanok, bár ők is gondolkoznak valami ilyesfélén. Óvakodni kell, hogy az ügyből ne magyar, hanem rutén ügy legyen. Románia és Jugoszlávia állásfoglalása szerinte adott esetben a casus foederisre való hivatkozás is lehet. E kettő magatartása miatt Mussolini már küldött egy óvatosságra intő figyelmeztetést. Én kifejtem, hogy a németek Bécsbe szlovák légiót szerveznek, az ő fejükben is jár valami hasonló. Ilyenkor merni kell. A rutén ügyet meg lehet és meg kell csinálni. Manapság a fait accompli-k korát éljük. Figyelmeztetem arra, hogy vannak dolgok, és a rutén kérdés is olyan, amit nem lehet normális eszközökkel, diplomáciai jegyzékekkel és tájékoztalan követek note verbalejával elintézni. Hasonló ügyet egységes vezetés alá kell adni, s keresztülvitelnél igen nagy a megfelelő propaganda jelentősége. Nemcsak az újság és nyilvánosság előtt folyó propagandáé, hanem megfelelő agitatív erővel bíró embereknek megfelelő helyekre való kiküldése. A megbeszélés eredménye, hogy az ügybe belefogunk. Beszélek Kányával, Werthtel és Rátzcal Tele vagyok törhetetlen hittel, és a mai napot — ha Imrédy állja szavát — történelmileg a legnagyobb jelentőségűnek tartom.

Wittstein magyar követ — régi barátom még nyakas huszárönkéntes korából — még Prágában van, de a személyzet, családok, Mot-

kó, a követség sajtóreferense és Rozgonyi, az M I I embere útban vannak hazafelé. A müncheni értekezlet híre még útközben érte őket, mire néhányan leszállnak a vonatról és visszafordulnak. A követ az elutazásokért hatalmas orrot kapott. A követség dolga az, hogy ki-tartson. Rozgonyi esete más, őt én hívtam vissza, mert telefonon dolgozni úgysem tud. Rozgonyi érdekes dolgokat élt meg mosta-nában. Ő volt Bécsben, mikor kitört az „Anschluss” — és most Prá-gában élte végig a vég kezdetét.

Délelőtt Festetich Sándor és Prónay Pál jártak nálam. Kérik, köz-vetítem a miniszterelnökhöz, hogy ők lengyel területen magyar lé-giót szeretnének alakítani, amely betör Szlovenszkóba. Nekik ebben már tapasztalatuk van. Azt feleltem, hogy ehhez a lengyelek bele-egyezése kell. Választ akkorára ígértem, ha magam is tájékozottabb leszek. Ki akartam térni. A magyar sok mindent csinál, de szívből csak politikát és verekedést.

Az önkéntes zászlóaljok toborozását már korábban a VKF 5. őszi tály szervezte, és miután naponta legalább ötször járok ott, és ép-pen eleget látnak, akit érdekel, sejtethi, hogy valami különös do-logban töröm a fejemet. Hivatal, még ha katonai is, minél több a] feljebbvalója, annál nehezebben dolgozik. A VKF 5. osztályának is. van éppen elég baja. A szép, egykor csendes kis dísztéri palota mostil furcsa ügyek tanyája lett.

Keresztes-Fischer Lajos, a vezérkar főnöke lemondott. Helyébe Werth jön, aki már öt éve nyugdíjban van. Ilyen időpontban a ve-zérkarifőnök-változás nem a legkívánatosabb. Elmenetelének okát i nem tudom, de nem is törődöm vele. Elvem, hogy csak olyan ügyi ben kérdezősködöm, ami a munkámhoz tartozik, a többit tudomásul veszem. Mikor Imrédy azt mondta, hogy Werthez forduljak mint új vezérkari főnökhöz, eszembe sem jutott megkérdezni a változás okát. Beck, a német vezérkari főnök is lemondott, de továbbra is halotti Szolimán szultánként szerepel, lényegében azonban utódja dolgo-dzik. Változás állott be a vezérkari főnök helyettesének személyében is, mert Decleva tábornok a miniszterelnökségre került mint a leg-felsőbb haditanács összekötője. Keresztes-Fischer Lajos régi bará-tom, s nem egyszer mondta nekem, hogy pályáját a kormányzósá-gon akarná befejezni, de végül, bár nem akart kötélnek állni, mégis el kellett mennie vezérkari főnöknek.

Este magamhoz kéretem Héjjas Ivánt. Szeged óta mindig ugyanaz. Most is mindenre vállalkozik. Ő nemcsak Kecskemétet, hanem a Duna-Tisza között jelenti. Emberei bármilyen társadalmi osztályhoz tartozzanak is, a legprimább katonák és főleg felkelő anyag, és mindenre vállalkoznak. Somogyi Béla Héjjas embereivel már régebben megindította a fajvédő szövetség mozgalmát. A cél nem politikai párt, hanem a régi szegedi szellem letéteményesének és híveinek mozgalma a kormányzóhíiség és a független magyarság gondolatának jegyében. Héjjas emberei most a Duna-Tiszaközi zászlóaljokban szolgálnak. Ezek kerülnek elsősorban kiválogatásra. Mindnyájan fel vagyunk villanyozva, tele vállalkozókedvvel és a legjobb reménnyel. Hívatom Rácz Miska barátomat és megkérem, hogy ruténföldi ismerőseinek és rokonainak listáját mihamarább állítsa össze és adja át, mert arra szükségem lesz.

A mai nap történelmi. A ipüncheni értekezlet napja. Hitler elébe utazva reggel fél tízkor Kufsteinben találkozott a Dúcéval. A müncheni döntés: a magyar és lengyel kérdés, amennyiben közvetlen megegyezés addig nincs, három hónapon belül a négyhatalmi értekezlet elé kerül, mely dönt. A müncheni döntésnek igazán nem lehet örülni, de a három hónapból úgysem lesz három hónap.

A rutén ügynek mániákusa lettem. Nem tudom, gondolt-e rá más is, de én öklöztem ki és nem is hagyom abba. Legjobb methodus: keveset kérdezni, aki akarja az érdemet — ráhagyni és háttérben dolgozni.

Szeptember 29.

Magamhoz kéretek néhány régi bevált barátot, legtöbbszörre 10 huszárt, gróf Crouy Pétert, Say Gézát, Luka Pált, Dudás Györgyöt és másokat. „Vállalsz-e olyat, ahol eleshetsz?” Mindnyájan kérdészködés nélkül „igen”-nel feleltek.

Október 1.

Imrédy fél tizenegyre kéret, s felkér, hogy vállaljam a ruténföldi akció politikai vezetését, propagandáját és felügyeletét, s a felkelők irányítását. Mindazt, amit javasoltam, elfogadja és belemegy, ha a helyzet kívánja, illegális és erőszakos módszerekbe is.

Az európai sajtó ünnepli Chamberlaint, hogy megmentette a békét. Mi ünnepeljük, hogy Münchenben megdöglöttek a Párizs környéki békeszerződések. Oroszország katonai tehetetlensége má-

ris bebizonyul, s ma senki által sem akadályozva megindul a német hadsereg, hogy fokozatosan és békésen megszállja Csehország németlakta területeit. Sok-sok évvel ezelőtt írtam be naplómbe, hogy Csehország a világtörténelemben precedensként fog szerepelni, mert mindig voltak országok, amelyek szétestek egy nehéz háború alatt vagy egy vesztett háború végén, de Csehország precedens lesz, mert az a következő háború legelején fog szétesni. Ma meg kell állapítanom, hogy tévedtem. Csehország nem egy háború elején, hanem már a háborús veszélyre szétesett. De ez igazán kis tévedés és a cseh helyzetet jól ítélt meg. Annál rosszabbul egy sokkal nagyobb másik kérdést. Éveken át hittem, mondtam és írtam, hogy területet kapni vér nélkül nem lehet. Az események most alaposan rámcáfoltak, bár még semminek nincs vége.

Este Imrédy beszél a rádióban. A müncheni eredmény nagy, de mi, magyarok nem vagyunk vele megelégedve. Egyenlő elbánást követelünk, álláspontunkat érvényesíteni fogjuk, és semmiféle nehézségtől vissza nem riadunk.

Minden egyéb dolgomat abbahagyva és csak a hírszolgálat legfelsőbb irányítását tartva kézben kizárólag a rutén ügybe fektedtem bele.

Október 2.

A csehek elfogadták a lengyel ultimátumot. Néhány napon belül Teschen és a lengyelek követelte többi terület átadásra kerül? Félek, hogy a kielégített lengyelek a rutén ügyben nem lesznek olyan határozottak, mint lettek volna, ha a dolgot korábban kezdjük.

Korán reggel a ruszin akció részleteinek megtárgyalása Homlok-kal, kinek osztálya az ügy katonai és szervezési vonatkozásait fogja lebonyolítani, és Stefán Valér vezérkari századossal, aki a katonai előkészítést és keresztülvitelt intézi. A legnagyobb súlyt helyezem a lengyelekre. Felkeresem Werthet. Hosszú beszélgetés, igen jó személyi impressziók mint katonáról és emberről, de nem látom eléggé határozottnak a rutén ügyben, valószínűleg azért, mert kormányrésről nincs eléggé tájékoztatva az intenciókról. Hosszú tárgyalás Imrédyvel, aki túlságosan érdeklődik minden részlet iránt. Esterházy Jánossal és Szentiványival tárgyalok, és anélkül, hogy megmondanám, hogy miért, impressziójukat kérdem a lakosság és a cseh hadsereg várható magatartásáról. Korláthtal is beszélek, nem

sok gondolatot kapok tőle. Nincs olyan dolog, amit ab ovo ne helytelenítene, ha nem ő találta ki. Ilyen meg aligha van. Tárgyalás Patákyval pénzügyi vonatkozásokról. Csákyval a részletekről, de rá azért is szükségem van, hogy biztassa Kányát. Kánya a klasszikus diplomácia briliáns mestere, metodikus és gyanakvó. Százprocentos biztonsággal szeret dolgozni. Igyekszem mindenkinek szuggerálni, hogy politikailag és katonailag egyaránt súlypontképzésre van szükség. A súlypont pedig a Ruténföld. A szlovákok felé politikánk legyen sima. Határozzanak sorsuk felett ők, és támogatnunk kell önállóságuk gondolatát is. Úgyis drágán kapnánk meg őket, majd három év múlva, ha kipróbálták önállóságukat, olcsóbbak lesznek, de a rutén ügyben sietni, sietni és sietni kell. A bevezető akciókat azonnal el kell kezdeni, a döntést pedig minél hamarább provokálni.

Délután újra megbeszélés Homlokékkal, aztán Somogyváryval és Héjjasékkal.

Reggeltől éjfélig ebéd nélkül keresztüldolgoztam a napot, és este a rádión keresztül még megnyugtató beszédet is kellett mondanom, mely a következőképpen hangzott:

„Mint a Rádió elnökgazdája a mikrofonon át csak a legritkább esetben vettem igénybe szíves türelmüket. A Magyar Távirati Irodához és Rádióhoz újabban tömegével érkező kérdezősködések érlelték meg bennem a gondolatot, hogy a magyar rádióhallgatókhoz a Rádió nevében személyesen szóljak. A Magyar Távirati Irodához és Rádióhoz a világ minden részéből befutó hiteles hírek alapján egyrészt, másrészt pedig a helyzet minden vonatkozását ismerve és latbavetve a közönségnek a Magyar Rádió iránt érzett bizalmát is — úgy érzem — magyar kötelességet teljesítek, ha most egy kéréssel fordulok a Magyar Rádió hallgatóságához.

Kérem: higgyék el nekem, hogy külpolitikai, diplomáciai, lélektani, technikai — nem utolsósorban — történelmi tényezőkből kialakuló és kialakítható nagy nemzeti kérdésben, amelynek szereplője a magyar nemzet és a magyar kormány, helyes véleményt alkotni és a követendő helyes utat látni csak minden tényezőnek ismeretében lehet. A tényezők ismeretével a kormány rendelkezik, de csak a kormány rendelkezik.

Történelmi feladat hárul egyrészt a kormányra, másrészt a nemzetre. Mi az a történelmi feladat, amely e napokban a kormányt terheli? A helyzet ismerete, amellyel csak a kormány rendelkezik, az

ennek alapján kialakuló elhatározás, végül az elhatározás érvényesítése.

A miniszterelnök úr megnyilatkozásai a kormány elhatározásairól a közvéleményt már tájékoztatták. Természetesen annyira, amennyire ez az ilyen bonyolult nagy kérdésben és adott időpontban lehetséges.

A nagyközönség maga is érzi a történelmi események rohanásának ütemét, és éppen ezért fokozottan hárul és nehezedik rá, tehát a nemzetre az ő történelmi kötelessége. A nemzet történelmi kötelessége pedig: a nyugalom, a bizalom, a hit.

A nyugalommal önmagunknak és a nagy célnak tartozunk. A bizalommal a kormánynak, mely a nagy feladat megoldására helyzetismerettel, felkészültséggel, felelősségérzéssel és hivatástudattal rendelkezik. Végül: A hittel a jobb magyar jövőnek tartozunk.

A Magyar Távirati Irodához és a Rádióhoz befutó jóindulatú tanácsok, képtelen javaslatok és izgatott kérdezősködések hatása alatt, kérem önöket, higgyék el nekem, hogy sem az eseményeket nem kell sarkantyúzni, sem a vezetésre hivatott tényezőket ne igyekezzenek hajszolni, mert: — amint látjuk — az események sarkantyú nélkül és, hála Istennek, jó irányban fejlődnek, akik pedig vezetésre hivatottak, azokat az ilyen rohanó események idején kell leginkább megkímélni a teljesen felesleges és szükségtelen nyugtalankodástól.

Az események — ismétlem — jó úton haladnak. Annál megokoltabb tehát: a nyugalom, a bizalom és a hit!”

Október 3.

Az elmúlt hetekben Pestnek lötyögött a térde a háborús félelemtől és szidta a kormányt, hogy kockázatos szörnyűségekbe viszi bele az országot. A vidék annál nyugodtabb volt. Most Pesten fordult a helyzet. A vidék maradt nyugodt, mint eddig, Pesten pedig a zsidók most harci lázban égnek, és szidják a kormányt, hogy Magyarország kimaradt a játékból, elmulasztottuk a lehetőséget, nem kapunk semmit, a németek becsapnak stb. Undorító hisztéria.

A Felvidéken a magyarok mindenütt nemzeti színű zászlókat tűznek ki, a csehek pedig hol engedik, hol nem. A Felvidéki Magyar Párt nem tud komoly incidenst produkálni. A szudétanémet szervezetek is politikai alapon készültek fel, de volt harcos magjuk is, és legalább annyit mertek, hogy a beküldött SA és SS-embereket, akik mint elégedetlen szudétanémetek szerepeltek, legalább bújtatták és

segítették. A felvidéki magyar szervezet nálunk — úgy látom — csupán rossz értelemben vett régimódi politikai szervezet volt harcos mag nélkül, és alkalmatlan véres incidensek provokálására. A polgár az egész világtörténelem tanúsága szerint és minden nemzetben egyformán lehet mégoly elégedetlen vagy elkeseredett, de tenni a világon semmit nem tesz. Félti a borét és a ripsz-szalongarnitúrát. Rendes időben akar ebédelni és vacsorázni, és este — ha nem is lövöldözést, de csak kiabálást hall az utcán — hálósipkáját a fejébe húzza, fejét pedig bedugja a takaró alá. Mióta a világ világ, a polgárok nevében mindig a legkevésbé polgári jellegű legények léptek fel, és propaganda igazságtalanabbul még nem avatott embereket polgárokká, mint ahogyan ezt a nem éppen polgári típust politikai okokból minden esetben polgárokká avatni kénytelen.

Október 4.

Végre mégis megindul az ügy. Az elmúlt három napban végleg elfogadták következő tervemet: Ruténföld felé egyidejűleg megindult egy erős propaganda és egy direkt akció. Az önkéntes zászlóaljok Nyírbátor, Vásárosnamény körül koncentrálnak a határon innen. Hatszáz emberes csoport mielőbb akcióba kezd. Cél: Ruténföld elégedetlen és valóban csatlakozni akar, de az elégedetlenség a megszálló katonaság miatt nem jut nyílt kifejezésre. Kifejezésre kell juttatni, az ügyből európai ügyet kell csinálni. Az első katonai tervet a VKF 5. rettentő melodikusán dolgozta ki. Az önkéntes zászlóaljakból kiválogatott néhány száz emberből álló direkt akcióra szánt csoportnak valahol Szolnok megyében előzetes kiképzést kellene kapnia, eldugva a tanyák között. Négy-öt napi kiképzés után kell őket felvinni a határra. Az első perctől látszott, hogy az események sokkal gyorsabb tempóban mennek a kifejlődés felé, semhogy ilyen körütekintő módszerekkel lehetne dolgozni, de hiába beszéltem. Egyébként sem lehet titokban forradalmat csinálni, bizonyos kockázatot kell vállalni, és a lényeg az, hogy az első járőrök minél hamarább átlépjék a határt, és dolgozni kezdjenek. Annyi alkalmas és kiképzett ember azonnal rendelkezésre áll, amennyiből három vagy négy napra elegendő jut, és a többi ezalatt ki lehet képezni. Kezdetől fogva hibás volt, hogy a politikai irányítást és a katonai vezetést megosztották. Az lett volna helyes, ha rábízják a teljhatalmú katonai parancsnokságot is. De az ügyet nem akartam a hatásköri kérdés felvetésével veszélyeztetni, és előre rámutatni az előrelátható ba-

jokra. A VKF 5. aktázott és módszerezett, igaz, hogy gyorsan tudott változtatni, ha kellett, de az is biztos, hogy kis háborút lovas-tisztre vagy volt bandavezérre kell bízni, mert jobban ért hozzá, mind más, mert ez volt a kenyere. Specialistát kaphat a részletekre annyit, amennyit kell. De hát fog az menni — gondoltam — úgyis az lesz, amit akarok. Az idő hamar fütyült a vezérkari tervekre; és mindjárt első igazolásomként arra nem került sor, hogy Szolnok megyében kiképzést tartsunk.

A zászlóaljok részben már a felvonulási területen voltak, részben még csak úton. A Héjjas-csoport kiválogatására és Vásárosnaményba való útbaigazítására futár útján kaptak parancsot. Stefán Valér álneve Szigetváry igazgató. A körülbelül hatszáz emberes csoport mint H. csoport szerepel. Parancsnoka Héjjas. Az emberek esküt tesznek. A zászlóaljok all-over ruhát kaptak baszk sapkával, innen született meg a mackóruha elnevezés. Másként, mint mackóknak, nemi is hívtuk őket. A ruha most jó, de bizony hideg lesz későbbre.

Közben javasoltam Imrédynek, hogy Csáky vagy én vagy vakki azonnal repüljön Varsóba, és közvetlenül tárgyalja le a lengyel leekkel a kérdés politikai részét, szervezze meg továbbá a lengyel határt elért embereink fogadását és innen odaküldendő száz-kétszázas lengyelek kedve szerinti nagyságú csoport — elhelyezését és inulködési lehetőségét, végül pedig a lengyel önkéntesek akcióját és velük való együttműködést is.

A részletek: Utazás Németországon át egészen kis csoportokulbán. Mindegyikben egy németül beszélő ember. Határátlépés nemi a főbb belépőállomásokon, hanem elosztva Ágfalvánál, stb. Sajat! úti élelmezés. Kilépés nem a varsói fővonalon, hanem Frankfurt a/Oder vagy Posenen át. Gyülekezőhely Strij vagy környékén egy B helyen. Körülbelül ötszáz emberre kell szállás. Mindent lengyel szokás! szerint fizetünk. Ellátás kívánatos lenne egy lengyel katonai gazdasági hivatal vagy hasonló hely közelében. Bérelve négy katonai t d herautó és négy személyautó. Biztosítani lengyel hegyi vezetőkéi akiket jól megfizetünk. Aki kirepül, nem berajzolt, hanem csupán á|szúrt térképet vagy oleátát vigyen magával, nehogy, ha leesik, megtalálják a tervet. Akkreditálandó egy összekötőtiszt a lengyel parancsnokságokhoz. Telepítési és működési engedély két amatőr ra dióállomásra. Nem egyéni, hanem csoportos útlevel. Bocsássák rendelkezésre a határőrsök és a csendőrőrsök felderítési kimutatási

Természetesen tárgyalás a követtel és a katonai attaséval. Homlokék minden részletet igen jól kidolgoztak.

Délben magamhoz kérttem az MTI és a Rádió vezető urait. Megadtam az általános utasításokat, hogy mit csináljanak önállóan és miben kapnak tőlem telefonutasítást, közöltem továbbá, hogy milyen terjedelmű információt akarok kapni naponta, s megkértem őket, hogy mától kezdve akasszák szegre polgári erényeiket, s a rádió váljon éles harci fegyverré. — Azzal köd előttem, köd utánam. Este még végrendeletet csináltam. Miután pedig amúgy is elég adósságom van, még többet csináltam, és egy csomó pénzt zsebrevágva egyszerre úgy éreztem magam, mint valamikor a háborúban, amiről elmondhatom, hogy nem a legutolsó érzés a világon. Úgy látszik, az életben mégis csak az a lényeg, hogy ne legyen az embernek ezer különféle dolga, hanem egy nagy dologra koncentrálva éljen. Aztán az is kell, hogy valami birizgálja az embert, legyen az bál miféle kockázat.

Október 4-én késő éjszaka még megbeszélésem volt Imrédyvel és Kányával. Még egyszer kifejtettem, hogy bár Hitler kijelentette, hogy több területet nem kíván Európában, közös magyar-lengyel határ nélkül gazdaságilag teljesen ki leszünk szolgáltatva a németeknek. A magyar közéletet és politikát tapasztalataim után nálam jobban senki sem utálhatja, de amibe én most belevágok, az nem politika, hanem a legfontosabb magyar ügy, és ezért érdemes volt mindent vállalni. A Rjuténföldön nyugtalanság kell, ezt mi megcsináljuk. Európának rutén kérdése lesz. A lakosság elégedetlensége és lázongása népszavazás nélkül is bevonulási ok. A szolnoki kiképzést, a vezérkari elgondolást az idő túlhaladta. Nem várhatunk, menjünk minél hamarább. Tárgyalni kell a lengyelekkel, de rájuk sem lehet várni. Kánya, Hóry és Orłowski követen keresztül intézi az ügy lengyel vonatkozását. Ennek nem örülök. Az ördög tudja, hogy nem ismerik-e a csehek vagy mások a lengyel chiffret. Ettől eltekintve ilyen ügy csak közvetlen tárgyalás és külön megbízott útján intézhető jól el. Mi Vásárosnamény székhellyel önállóan és közvetlen akcióval indítunk, közben folyják le a lengyel tárgyalás, és ha lehet, együttműködünk az északról jövő lengyel-magyar erőkkal. A Héjjas csoport már gyülekezik Naményban, hova holnap indulok. Elrendeltem azt is, hogy mától kezdve a rádióharc vezérszólamát naponta én adom meg, és csinálom a polemikus részt is. A lehallgatá-

si anyagot telefonon megkapom, és úgy adom meg a válasz anyagát is. Közben állandóan romlott a belpolitikai helyzet. A magyar heveség és a pesti idegesség egyébként is nehezen tűri a bizonytalanságot, a várakozás politikája pedig a német és a lengyel sikerek mellett a végsőkig türelmetlenné tette a hangulatot. A kormányt minden oldalról lassúsággal vádolták. A középosztály nagy része nem alkalmas a vezetésre, mert újabban csak népszerűsködni szeret, és nem akar vállalni gouvernementális ódiumokat. Emellett feccsögő és tudatlan. A kormány javára meg kell állapítani, hogy nem törődött ezzel, és ment a maga útján, amely a felelősség töviseivel volt kirakva.

Kányával volt egy kis összetűzésem is. Valami kérdésben a közvéleményt emlegettem, mire szokása szerint nagyon kikelt a közvélemény ellen, mondva, hogy annak már én is túl nagy jelentőséget tulajdonítok. Azt feleltem rá, hogy ezzel engem igazán nem lehet vádolni, mert miniszter koromban — de egyébként is — éppen elég tanújelét adtam annak, hogy eléggé tudok képviselni nem populáris álláspontot is, sőt sokak szerint túlságosan kerestem azt, de végre a diplomácia, vezérkar és a közigazgatás sem dolgozik légüres térben. Van nemzet is, amely ebben az esetben húszéves elkeseredésének ad hevesen és türelmetlenül kifejezést, és az természetes, hogy ez átmenetileg visszahat a belpolitikai helyzetre is. Vannak elegenden olyanok is, akik a nagy magyar ügyből is párt és érvényesülési ügyet igyekeznek csinálni, és éppen ezért a közvélemény nem hanyagolható el egészen és azt figyelemmel kell kísérni.

Az MTI és a Rádió telefonvonalait hetek óta izgatott és ócsárló, dühöngő és kíváncsiskodó kérdezősködések foglalják le. A Rádió és MTI arra is jó, hogy mindenki mindenért oda címezze indulatait. Ez annyiban hasznos, hogy helyzet- és hangulatképet egészít ki, de most már odáig jutottunk, hogy a szolgálatot nem tudjuk ellátni, mert lefoglalnak minden vonalat. Ezért magam is megszólaltam a rádión keresztül október 2-án nyugalomra, higgadtságra intve az előbb ismertetett beszéddel, ennek azonban eredménye az elismerő levelek mellett ócsároló és átkozódó levelek tömege volt, melyekről nem is kétséges, hogy nagy részben központi nyilas utasításra írátták, amit Fialával közöltem. Ő mentegetőzött és panaszkodott, hogy az intelligencia eltiltása és kimaradása az oka annak, hogy náluk a rossz elem kerekedett felül.

Észrevétlenül kialakult olyan helyzet, hogy én a jó ég tudja milyen minőségben, de tárgyalok a ruszin kérdésben a miniszterelnökkel, a vezérkari főnökkel, a honvédelmi miniszterrel, követekkel és mindenki a világon. A dolgok végre odáig fejlődtek, hogy minden vonatkozást én mozgattam, csak azt nem tudtam, hogy milyen minőségben, mert ebben az egy vonatkozásban mindenki bújósdit játszott. Azt is magyarázták folyton, hogy nekem semmi körülmények között sem szabad átlépnem a határt, és hogy amit megengedtek, az nem nyílt kormány megbízás, aminek következtében nem adhatnak semmilyen felhatalmazó levelet. Erre azt feleltem, hogy nekem semmi ilyenre nincs is szükségem, tudom, hogy bajt a kormánynak nem csinálhatok, ha pedig — mert kellene — mégis átmennék a határon, akkor szem előtt tartva, amit kell, természetesen lemondanék kezdve a titkos tanácsosságon és a felsőházi tagságon mindenről, ha kell, a rangomról is. De most még erről nincs szó, hanem arról, hogy igyekezzenek engem segíteni abban, amiben lehet. Magammal viszem többek között öcsémet is, ki Beregben mindenkit és mindent ismer, de egyébként is nekünk Ungban és Beregben sok régi kapcsolatunk van. Én tudok a katonákkal beszélni külön formai megbízás nélkül is, ezért a formalitásokkal nem törődöm; elég, ha a vezérkar főnöke Homlokékat utasítja. Tudtam, hogy ez a megoldás konveniálni fog, konveniált is. A katonák megkérdeztek illetményeim miatt, és miniszteri fizetést akartak adni, de azt sem én, sem öcsém a magáét nem fogadtuk el, és a magam költségére ment körülöttem minden, még a benzin is, nem beszélve a sofőről és inasról és sok minden egyébről. Már az első napokban láttam, hogy mily nagy összegeket kellett költenem, de a remetei fenyőfa megéri. Negyedikén éjjel Kánya és a miniszterelnök közölte velem csak személyre szólóan a hivatalos lengyel álláspontot: bandaharcok igen, katonai beavatkozás nem. Ezt tudomásul véve azt feleltem, hogy lehet az még másképp is, én mindenesetre másnap indulok, és elbúcsúztam tőlük.

Október 5.

Fogtam a háborús öreg fokosomat s azzal, Stefán Valérral, öcsémmel és az MTI-től ruszinföldi titkári minőségben magammal vitt Szarvas Zoltánnal elindultunk. Délután megállunk Kisvárdán, ahol Haynal alezredes szabadcsapat-csoportparancsnoksága és Horváth őrnagy zászlóalja van kvártélyon. Itt találom Héjjas Ivánt, aki éppen a H.

csoport embereit szedi össze, és Somogyi Bélát. Mint minden önkéntes zászlóaljnál, itt is a legtürelmetlenebb a hangulat és teljes a politikai tájékozatlanság. A cseheket akarják mielőbb megtámadni, de minden beszélgetésben legalább ötven százalékban a zsidókérdés dominál. A kormánnyal és mindenkivel szemben nyílt, türelmetlen és agresszív kritika, ami nem csoda, mert a honvédségben ez évek óta kialakult és sajnos megtűrt szokás. A hazafias érzés és türelmetlenség, a kalandvágy és az insurgens magyar fegyelmeztelenség együttesen olyan hangulatot eredményez, amely okvetlenül a fegyelem rovására kell, hogy menjen. A parancsnoki helyeken állók vagy azért, mert hasonlóan gondolkoznak, vagy mert már annyira benne vannak a politikában, hogy észre sem veszik, milyen messze mentek el a katonai fegyelem rovására, maguk járnak elől rossz példával. Hogy egy alezredes parancsnok harminc különféle rangú alárendelt tisztje előtt — akiknek legnagyobb részét személyesen még alig ismerheti, olyan módon fakadjon ki a kormány, a közigazgatás, a főispán és a minisztériumok ellen, ahogy azt Haynal tette, az egyenesen elképzelhetetlen. Az még érthetőbb lenne, ha ez egy kiegyensúlyozott felfogású, aktív tisztikar előtt történik, de egyenesen megdöbbentő egy ilyen huligán társaságban, amely amúgy is csupa politizáló tartalékosból áll. Haynal alighogy meglátott, azonnal nekifogott a legnagyobb hangon szidni főispánt, alispánt, főszolgabírókat, közigazgatást, mindent. Nem nagyon tudtam megérteni, hogy miért, mert amit beszélt, abban a harangfélreveréstől és a jövőbeni főbelövéstől kezdve a világon minden volt, és beszédét avval fejezte be, hogy senki sem tudja, itt milyen állapotok vannak, sem a belügyminiszter, sem a miniszterelnök, sem Kozma Miklós nem tudja. Erre szép csendesesen azt feleltem neki, hogy „De igen, én már tudom.”

— Nem tudhatod. Kegyelmes Uram, honnan is tudnád? — felelte.

— „De igen, tudom” — válaszoltam -, „tőled tudom és abból, amit itt látok”! Zavarba jött, főleg a hangsúly miatt, a körülöttünk ülők arcán pedig láttam, hogy a rendreutasítást megértették. Haynal beszélt valami nagyszerűen sikerült népgyűlésről is, amit ő tartott, s ahol nagy beszédet mondott. Én nem fogom őt feljelenteni, de olyanokat mondott, hogy kötve hiszem, hogy a közigazgatás ezt nejei lentse Pestre, akkor pedig baj lesz.

Október 8., reggel

Most kényelmesebben írok naplót, mint valamikor a háború alatt. Szarvas Zoltán, az MTI fiatal szerkesztője, aki 22 éves, de doktor juris és három idegen nyelven perfektül beszél, mindig mellettem van, és akármilyen fontosabb történik, gyorsírja. Mellém van még beosztva mint segédtszisz egy igen szimpatikus tüzérkapitány, Haág Géza. Rá főleg azért van szükségem, mert civilben járok, és a mackók még nem ismernek. A derék mackók elálltak minden utat, és rettenetesen ordítanak mindenkire, akár gyalog, akár autón jár, kérve a jelzőt. Rossz szokásuk, hogy puskacsöveiket inkább az ember fejének, mint az autóguminak irányítják, és a biztosítás nincs éppen mindig becsukva fegyverükön. A faluk tele vannak bekvártélyozott, az utak masírozó mackókkal. Fegyelmezésük egyébként komolyan folyik. Reggeltől délig gyakorolnak, délután kézigránátot dobálnak és rettentően harciasak.

Az elmúlt két nap alatt annyi minden történt, hogy valóságos káosz van a fjemben. Az akció bevezetése sikerült. A járőrök átjutottak. A második napon esett néhány lövés, de messzebbentről, nem az erődítések vonalából. Káróreink tért nyertek, és az átlépés lehetősége még meg van. Persze, ahol a figyelmet felkeltettük, ott abbahagyjuk és folytatjuk máshol.

Tegnap egész nap körülöttem és öcsém körül nyugtalankodott egy borotvált arcú, lobogószemű hadnagy, aki nekem Szilágyi néven mutatkozott be, és kiből én azonnal megismertem Kémen Nagy Imrét, aki belügyminiszterségem alatt éppen elég utcai komédiát rendezett. Egyikünk sem mutatta, hogy ismerjük egymást, de magamban mosolyogtam. Rettenetesen türelmetlen volt és öcsémnek a parancsnokságon egy fél délután panaszkodott, hogy őt nem akarják átengedni, pedig őt a golyó nem fogja, mert egyszer közvetlen közelből rálöttek és nem találták el. Most sem fogják, hát miért kell várnia. Biztattam, hogy legyen türelemmel, biztosan kap feladatot, és minél később megy valaki, annál nehezebb lesz a feladat. Ebbe valahogy belenyugodott, de egész nap ott lógott a parancsnokság körül, amíg ma meg nem kapta parancsát. Ma átmegy tizenkét emberrel és három robbantóval, feladata, hogy rohanja meg és robbantsa fel a Borsova hidat, robbantóit küldje vissza, mert rájuk, specialistákra szükség van itt, a többi pedig: irány Veliki Djil, Szolyva, lengyel határ. Feladat, mint a többié. Kémeri Nagy „saját” kopjásai-

val megy. Pest környéki emberek, főleg iparosok. A három robban-
tató aktív karpaszományos. A feladat nehéz. Egy másik szőke, szim-
patikus mosolygóképű legény, közismert „szélsőséges fiú“, Mikus-
csáknak hívják és orvostanhallgató, a kaszinóban lévő parancsnokság
előtt fogott el. Valósággal sírt és könyörgött, hogy átmelessen. Lán-
golt az arca, heveskedett, arról beszélt, hogy biztosan intrikálnak
ellene, hogy ne melessen. Ő nem bírja ki, egyedül szökik át. Megí-
gértem neki, hogy két napon belül odaát van. Az a társaság, ami itt
kevereg, egy nagy író tollára való volna. Nem sok mindennapi em-
ber akad a sok száz között. Égőszemű, fantasztikus hajviseletű, han-
gos vagy csendes fanatikusok. Mindenben mások, mint a normális
ember, egymástól is elütök, csak egyben hasonlóak — mind menni
akar, és egymás közt mind jó bajtárs. Van köztük több, akinek nem
hiszek, ezek a pestiek és néhány ismert széltoló, akinek csak külön-
leges helyzet és rendetlenség kell — de nem a kockázat -, ezek majd
kiszitálódnak, mint a búzából az ocsú.

Naményban tehát, amint már írtam, egy frontmögötti tonirozó tar-
talék képe alakul ki, de ez a tartalék egy kicsit meg van bolondulva.
A hangulat erősen insurgens és még abból is, ami katonai, sok min-
denre ráillik az, amit mi régi közösök magyarbácsi-wirtschaftnak ne-
veztünk, de az is kétségtelen, hogy igen sok az igyekezet, akarat
lelkedés és lendület.

Szarvas révén a Távirati Irodával állandó összeköttetésben va-
gyök, tehát megkapok minden hírt, amit tudnom kell, s mindenből
azt látom, hogy sietni kell. Sietünk is. 5-e óta alig aludtunk, és ma
még Pestre akarok menni, részben hajtani az ügy lengyel vonatko-
zását, részben megnyugtani a kedélyeket, mert tudom, hogy vezér-
karnál és kormánynál úgynevezett „nagyon rendes” emberek két
ségbeesett rablótörténeteket mesélnek a felkelőkről. Kell tehát, hog-
a kedélyeket megnyugtassam, hogy egy csomó még szükséges dolgo
kieszközljek és egyéb pesti ügyeimet elintézzem. Naményból Pest
re 330 kilométer az út autón, van időm a kocsiban sok mindent át
gondolni, de most aludni kell menni, mert Szarvassal együtt felfor-
dulunk.

Október 8., este, Budapest

Bármit jelent is Stefán Pestre a fegyelemről, kétségtelen, hog-
itt még sok belpolitika vegyül az ügybe. A tattersalli toborzás telje-

A honvédség bevonulása Ungvárra 1938. november 10-én

sen nyilasjegyben ment, s bár a legnyugtalanabb részt már kiselejtezték, maradt éppen elég fantasztikus és veszélyessé is válható gondolat. Sokan nem is titkolják az ilyen gondolatokat, ami szerencse, mert így minden vad terv öt perccel megszületése után napvilágra jut. A legtöbb ilyen elgondolás rémségesen leegyszerűsít mindent körülbelül oda, hogy: átmegyünk, megesszük a csehet, felszabadítunk mindent, aztán lefogjuk Kozmát az egész vezetőséggel és megyünk Pest ellen, ott felakasztjuk a kormányt és a zsidóbérenc keresztényeket még előbb, mint ahogy a zsidókat a Dunába hajigáljuk, mert azok védik ezeket. Ha már egy se él, akkor kezdődik Magyarországon a tejjel-mézzel folyó Kánaán. A második alaptétel az, hogy miután a cseh, az ukrán, a kormány, a zsidóbérenc és a zsidók nem elég ellenség, marakodjunk egymás között is. Tehát: miért kerül először alkalmazásba a Héjjas-csoport? Ez protekció. Kozma pártfogolja őket. X. szerint viszont Y. a nyilasok exponense és nem szereti Héjjast, kire féltékeny és háttérbe akarja szorítani. Stefánnak a vád szerint túlságosan methodikusak a módszerei, és vezérkari és egyéni ambíciói vannak. A gazdasági hivatal tisztjei sincsenek rózsás helyzetben. Hűtlen mesterség a felszerelést és az élelmezés ügyét intézni. A felkelő nem szeret számolni, írni, nyugtát adni, fizetni meg éppen nem, s aki tőle ilyet akar, az legjobb esetben csökönyös marha, de mindig hazaáruló. Viszont a gazdasági hivatal szemében a társaság nagyobb része ön- és közveszélyes örült. A mindenütt előforduló legkisebb súrlódás itt nagy ügy, s aki mást tesz vagy mond, mint azt a másik szeretné, az gyanús, destruktív. A zsidókérdés élességét semmivel sem tompította eddig, hogy tulajdonképpen magyar területet akarunk felszabadítani idegen ellenségtől. Sőt. Valami csodálatos, hogy a belső politikai és világnézeti szempontok mennyire dominálnak egy külpolitikai terv keretében is. A cseheket ki akarják verni, de ezzel párhuzamosan a zsidó és a „megbízhatatlan” határontúli emberek „elintézése” igen előkelő szerepet visz a hangoskodók elgondolásában.

Amikor átgondoltam a ruténföldi tervet és keresztülvitelét, előre láttam, hogy mindez eleinte nem is lehet másképp. Adott helyzetben kell megcsinálni azt, amit akarok. Az adott helyzet külpolitikailag jó — belpolitikailag olyan, amilyen, sőt inkább rossz. De ilyen dolgot nem lehet hálósipkás polgárokkal csinálni, akik a paplan alá bújnak, ha éjjel kintről zajt hallanak. Kész önkéntescsapatokat vet-

tem át — nagy része kalandos és szélsőséges -, de mi mások lehetnek? Ha ilyesmit rendesen lehetne csinálni, itt lenne rá a honvédség is, akkor nem kellene felkelő. De mert rendesen nem lehet, tehát ilyenre jobb a bolondos, vad vagy fantasztá felkelő, mint a rendes polgár. Két alapelvet állítottam fel a magam számára: Az egyik az, hogy tekintettel a nagy célra, annak eszközét, vagyis az önkéntes alakulatokat mindenütt megvédem, még akkor is, ha jogosak az ellenük felhozott kifogások. Tehát Pesten hivatalos körökben mindenütt tompítani a hangulatot és a magam prestige-vel fedezem őket. A másik alapelv pedig az, hogy itt minden eszközzel javítani kell a szellemet és a fegyelmet. Az eszköz pedig a parancsnokok és a vezetők iskolázása, amit magam végzek, a katonai fegyelem helyreállítása, amit a katonai vezetőkkel fogok végeztetni; a harmadik, hogy a legjobban úgy lehet a politikát kikapcsolni, ha az embereket alaposan elővesszük, ami egyszersmind jobb kiképzést is jelent; a negyedik, hogy én a magyar marakodások sok Scillája és Charibdise közt, illetve felett akarok lebegni, s a politikai különbségeket tudomásul nem véve egyformán és csak abból a szempontból kezelek mindenkit, hogy ki a legény a gáton, de viszont kérlelhetetlenül lépek fel komoly esetekben, és érvényt szerzek a legfőbb szempont javára a szükséges tekintélytartásnak és fegyelemnek.

A Héjjas-csoport — ez nem is vitás — nem fog gondot okozni. Héjjas tekintélye óriási, irgalmatlan fegyelmet tart, és ő aztán nem komázik. Presztízse a legnagyobb, kevészavú, csendes, de dinamikus lénye, szeme villanása, múltja, fiús kedvessége és bajtársiassága nemcsak félt, de szeretett parancsnokká is teszik. Mellette alparancsnokok testvérei, András és Aurél és Somogyi Béla a politikai vezérkari főnöke. Somogyi is régi fajvédő ellenforradalmár, örökké jókedvű, humoros, szangvinikus, mindig elégedetlen, csipkelődő, szurkáló, nyugtalan lélek. A fajvédőcsoport politikai kerete a „Fajvédő Szövetség”, mely nem politikai párt. A kormányzó iránti hűség az alapérzés. Ezek politikailag teljesen megbízhatók. Másik erős csoport, mely koránt sincs oly szoros keretbe foglalva, mint a Héjjas-féle fajvédők, a Nemzeti Front itt lévő emberei. Ezek inkább intelligens elemek: hivatalnokok, főiskolások. Erősen és jóhiszeműen jobboldaliak — illetve szocial-nacionalista túlzók. Hiszem, hogy intelligenciájuk mellett kezelhetők lesznek — fegyelmileg ezekkel nem lesz baj. Alkalmilag Pesten vezetőikkel fel is fogom venni az összeköttetést.

A legvadabbak a nyilasok, főleg a pestiek, ami egyébként a szájjáratáson kívül abban nyilvánul meg, hogy zsidónak soha, de kereszténynek se mindig fizetnek, a karjukat lendítik, s ha berúgnak, Szálasit éltetik. Sok különjellegetű csapatba oszthatók. Nem is kétséges, hogy a pesti aszfaltifjú-testvéreket a politikai érvényesülési vágy hozta ide; majd meglátjuk, hány zsákkal telik, ha átmennek. Nem szabad, hogy nyilasolta hátrányára váljék annak, aki be fog válni. Szóval itt minden politikának el kell tűnnie. El is fog tűnni, de ahhoz idő kell, addig pedig én a politikát nem veszem észre, és el akarom érni, hogy Pesten se vegyék észre. Mindezek a nehézségek már a kialakulás stádiumában előreláthatók voltak, még el sem mentünk Pestről, máris jelentkeztek, itt pedig teljesen kivirágoztak.

Az ügy katonai organizációja körül nagy hiba van. Minden nagyobb jellegű katonai szervezés alapja a parancsnok, aki irányít, vezet, fontos dolgokban dönt és fegyelmet tartva érvényesíti a legfelső intenciókat. Nagy önállósággal van alárendelve neki a vezérkari főnök, kinek dolga a részletek, technikai és felszerelési kérdések és a keresztülvitel. Az adott esetben Stefán mindkét feladatot csinálja ambícióval, bámulatos fáradhatatlansággal és agilitással, sőt a rendnél is nagyobb rátermettséggel. De feladata így minden kiváló tulajdonsága dacára megoldhatatlan. Hogy intézhesse el egy személy a következő dolgokat: állandó telefonos összeköttetés Pesten az illetékes osztállyal; a részben már ittlévő, a részben idetóduló igen heterogén elem megszervezése katonai fegyelem alá és egységekbe; személyes rekognoszciózás a határmenti terepen; érintkezés a határőrségi parancsnokokkal és altisztekkel, hogy a túlsó oldalon folyó akciót, állásokat, stb. ismerje; vezetők személyes kikeresése; egész különleges és improvizálandó felszerelés keresztülvitel, amely kétféle célú: más a tartaléknál — azok mackók, és más azoknál, akik indulnak — azok komitácsik; hatóságokkal való sajnos nagyon sokszor szükséges érintkezés; tisztikar iskolázása; folytonos új improvizációk az élelmezés és ellátás terén; stb. Mindehhez járul még minden legkisebb intézkedés jegyzőkönyvezése és a magasabb parancsnokságnak esedékes legkülönbözőbb jelentések, i

A fentiekben a szoros értelemben vett katonai feladatokat sorakoztattam fel és azt sem teljes mértékben. Az adott esetben azonban ehhez ezer kisebb vagy nagyobb különleges feladat és intézkedés járul. Egészen természetes, hogy a kitűzött főfeladatot tartja

elsősorban szem előtt, de így a többi a háttérbe szorul. Háttérbe szorul elsősorban a fegyelem és tekintélytartás, amire különösen szükség van az adott körülmények között. Meg kell állapítanom, hogy a tisztek nagy része minden politikai céltól távol csak és kizárólag katonának tekinti magát, és az ügyet is politikán felül állónak. — Alárendeltjeiknek legalább a fele azonban már korántsem így gondolkodik, és természetes az is, hogy a fennforgó alkalmat egész csomó kétes elem is felhasználja, akik számára az első szempont a szabadság.

Konkrét előfordult esetek: étel-, italrendelések, nemfizetés vagy fizetés cédulával, hogy „fizesse a gazdasági hivatal” és aláírva hamis néven. Fizetés húsz fillérrel és egyszerre hat ember állítja, hogy ötven fillérrel fizetett és harminc fillér visszajár. Zsidó ablakbeverésekről nem is beszélve, erőszakos boltkirablások. El kell ismerni azt is, hogy minden esetben erélyes fellépés történt, de éppen ilyen részletek miatt a részletekkel nem terhelt magasabb rangú katonai parancsnok kellene, aki tekintélyével — ha kell — a legbrutálisabb módon lép fel. Jellemző, hogy olyanok is, akik az ilyen eseteket elítélik, azt a tömeghangulatra való tekintettel, abban a formában tesszik szóvá, hogy igaz ugyan, hogy csak zsidó boltot raboltak ki, de végre mégiscsak raboltak. A súlypont nem a rabláson, hanem a zsidón van. Általában véve a parancsnokok részéről azt az erélyt, amelyre fegyelmi kérdésekben és az alárendeltek irányítása szempontjából feltétlenül szükség van, nem tekinthetem elegendőnek. Itt nagyobb szükség lenne, mint bármely soralakulatnál a legénység állandó kiképzésére és foglalkoztatására, — ami pedig a legfontosabb iskolázására.

Bizonyos, hogy néhány nap múlva a helyzet javulni fog, mert komoly igyekezetét látni megjavítására. Sokkal hamarabb fejlődhetne ki azonban a fegyelem megfelelő organizáció és magasabb parancsnok mellett.

A feljebbvalók — sajnos nem egy esetben — komáznak az alárendeltekkel és népszerűsködnék. A közigazgatás látja a hibákat, de passzív, illetve arra az álláspontra helyezkedik, hogy nemzeti ügyről és antiszemitizmusról van szó, miért is simítani és kenni igyekszik azt, amit lehet, nehogy az ügynek politikai konzekvenciái legyenek. Ennek következtében például a főszolgabíró tudja ugyan, hogy milyen visszaélések történtek, és azokat magánúton szóvá is

teszi, de egyszersem mindjárt mentegeti is. Ennek hasznát azonban mégsem látja, mert bármit is tesz vagy nem tesz, vele szemben a kritika éppen olyan közigazgatásellenes, mint amilyen kormányellenes a kritika politikai vonatkozásban.

A katonai parancsnokoknak feladatuk lenne, hogy a legkeményebb fegyelmet követeljék, éppen mert hazafias ügyről van szó! Azok között, akik a feladatra önként jelentkeztek, egészen felesleges fenntartani azt a meggyőződést és hitet, hogy ők annyira méltánylandók, hogy mindenki mindent megengedhet magának.

Mindezek a hibák fokozatosan eliminálódnak és ma még el is tűrhetők itt, az adott helyzetben. De nem szabad, hogy a határon túli területeken is jelentkezzenek. Az elindított csoportoknál a megfelelő kioktatás megtörtént, bár ez a kioktatás véleményem szerint nem eléggé történt meg a katonai fegyelem és a szükséges megtorlás jegyében, illetve az arra való hivatkozással. De abban az igen nehéz helyzetben, amely majd a legnagyobb tapintatot és energiát igényli, amikor már a visszacsatolandó területen vagyunk, a legnagyobb veszedelmeket rejtené magában az a felfogás, ami most itt van. A visszacsatolandó területeken a politikai helyzet, egyesek értékelése hazafias és nem hazafias szempontból, az emberek viselkedésének megítélése annyira nehéz és olyan tapintatot igényel, hogy azt ilyen csapatokra vagy emberekre bízni egyértelmű azzal, hogy a visszahódított terület lakossága visszavágyják a cseh uralom alá.

Nem egyedülálló példa a következő: Szabadcsapatokhoz utazó tiszt beszél a vonaton a volt beregszászi jó magyar polgármesterrel és a következőket mondja: „X. X-t a csehek eddig még nem tartóztatták le?”

— „Nagyon derék magyar ember, de eddig sikerült a dolgot megszűrnie” — hangzott a válasz.

— „Na, ha nem tartóztatták le, akkor felakasztjuk, mert aki ma odaát magyar és szabadon jár, azt mind fel fogjuk lógatni!”

Ha már az itteni viselkedés nem olyan, amilyennek lennie kellene — aminek híre egyébként átszivárog a túlra is legalább ott, ahol bevonulás történik, ezeket a csapatokat egy percig sem szabad egyedül hagyni, mert nagyobb antipropagandát a magyar ügynek elképzelni sem lehet. A részletekre ki sem térve csak egy megoldási lehetőség van: sorkatonaság kemény parancsnok alatt, megfelelő iskolázással és azzal a legszigorúbb paranccsal, hogy a leg-

főbb katonai parancsnokságon kívül senkinek semmi köze sem a közigazgatáshoz, sem a politikához, sem semmi máshoz, mint ami szorosan vett katonai ügy. A kioktatásra a legkeményebben szükség van, és a legbrutálisabban fel kell lépni a ripókösködés ellen. Mihelyt feladatukat befejezték, a szabadcsapatok azonnal visszavonandók a területről. Meggyőződésem, hogy szép szóval és eréllyel igenis lehet eredményeket elérni. A bajt éppen abban látom, hogy a parancsnokok nem merik megmondani azt sem, amit maguk helyesnek tartanak.

De kétségtelen az is, hogy a forrpontig hevült a hazafias érzés. Több esetet tudok, amikor egyszerű emberek zsoldot sem fogadnak el, és maguk élelmezik magukat, de menni akarnak. Tisztán látom a helyzet katonai oldalát is, de igen nehéz helyzetemben, amely se nem katonai, se nem hivatalos, és mégis minden vagyok, úgy kell fellépnem, ahogy a legcélravezetőbb. Szükségem van a katonák feltétlen bizalmára is — és amim nincs meg helyzetem különleges volta folytán, azt prestige-zsel kell pótolnom. Nem is kétlem, hogy rövid pár napon belül lényegében csak az fog történni, amit én akarok.

Október 9., este. Budapest

Tegnap megérkezve egyenesen a miniszterelnökségre mentem. Röviden tájékoztam a sajtóosztályban az eseményekről. Nem sok újságot kaptam. Az MTI-jelentések, amelyeket Naményban naponta négyszer is kapok, kimerítik a helyzetképet. Mussolini lapjai a magyar követelések gyors teljesítését sürgetik. Engem különösképpen érdekel a német sajtó állásfoglalása a magyar-lengyel közös határ ügyében. A „Deutsche Allgemeine Zeitung“, a „Kölnische Zeitung“, a „Germania“ foglalnak mellette a leghatározottabban állást azzal, „hogy a szovjet által veszélyeztetett Lengyelország déli határa ily módon van a legjobban biztosítva“, és „befolyásos német körök véleménye szerint a közös magyar-lengyel határ legjobban megfelel a müncheni konferencia szellemének“. Ez így rendben van. A német érzékenységre vigyázni kell.

Benes bukása miatt a magyar-cseh tárgyalások két-három nap késést szenvednek. Varsói lapok arról írnak, hogy Lengyelország mind Magyarországot, mind a szlovákokat támogatja törekvéseikben. Hitler bejelenti, hogy október 10-ig megszállja Németország a hozzácsatolandó szudétanémet területeket. A határon túlról hírek

érkeznek, hogy mindenütt kitűzték a magyar zászlókat. A csehek ez ellen nem lépnek fel. A legnagyobb esemény tulajdonképpen az, hogy Szlovákiában külön szlovák kormány alakult. A zsolnai kiáltvány követeli a cseh hadsereg demobilizációját és az önálló szlovák hadsereget, de leglényegesebb az, hogy a szlovák pártok nemzeti autonómia alapján továbbra is Csehországgal kívánnak együttmaradni. Maradjanak, én mindent meg fogok tenni, hogy a szlovák ügyei ne komplikáljuk a rutén ügyet, mert ez az elsőrendű kérdés. A felvidéki magyar párt nemzeti tanácsot alakított, és követeli a Magyarországgal való azonnali egyesülést.

Imrédynél töltök egy órát. Ismertetem a fenti dolgokat. A legkisebb részlet is érdekli. Örül az eredményeknek. Tájékoztatom az általános politikai helyzetről. Örömmel hallom, hogy Varsóval mégis felvették a közvetlen tárgyalást. Varsóba Csáky repült, ami számomra megnyugtató. Javasolom Imrédynek, hogy a fentlévő szabadcsapatokat összefogva kockáztassunk meg egy nyílt támadást. Én vállalkozom rá. Kifejtem okaimat. Hitlert és Mussolinit ismerve ez nekik tetszenék, és tudomásul vennék a kész helyzetet. A cseh helyzet odaát olyan, hogy a felfordult helyzetben bizonyosra veszem a leggyorsabb sikert. Igaz, hogy repülőket nem vethetünk harcba és tűzértséget sem, de az inkább morális okokból szükséges, egyébként is, egy-két tűzértséget „ellophatunk“ a honvédségtől. Azok szívesen hagyják magukat ellopni. Miután pedig tudom, hogy ez a terv politikailag bizonyos kockázatot jelent, hajlandó vagyok vállalni minden személyes felelősséget a legmesszebbmenően, és éppen ezért bejelentem neki minden címemről és rangomról, titkos tanácsosságról, felsőházi tagságról való lemondásomat, felhatalmazva őt, hogy azt tetszése szerinti időpontban hozhassa nyilvánosságra. Ha valakinek ülni kell, az én leszek. Olyannak kell lennie, akinek van vesztenivalója. De azt se bánom, ha baj esetén a hadbírótság legszigorúbb eszközeit alkalmazza velem szemben. Én a magyar jövő szempontjából a rutén kérdés haladéktalan megoldását annyira fontosnak tartom, hogy érte hajlandó vagyok mindent kockáztatni, ha kell, fal mellé is állni.

Imrédy megígérte, hogy gondolkozik a kérdésen. Láttam rajta, hogy neki szimpatikus a gondolat. Ezek után közölte velem, hogy a megérkezésem előtti minisztertanácsban nagyjából ismertette megbízatásomat, s így formálisan is megadja szóban a felhatalmazást.

Többet nem is kaphatok, ilyesmit nem írásban szokás elintézni. Az egyetlen írás, amivel büszkélkedhetem, egy igazolvány a vezérkar főnökétől, hogy magam gyalog vagy autón szabadon mozoghatok a két felső hadtest csapatai között. Még este és másnap egész dél-előtt tárgyalások. Este a legnagyobb gyorsasággal kellett elfognom Hómant, hogy megcsináljuk együtt a még este megtartandó rádióbeszédet, amellyel válaszol Esterházy Jánosék kiáltványára. Darányinál fogtam el. Sebtében szövegeztük, és este tíz óra húsz perckor már be is olvasta. A felvidéki magyarsághoz intézett rádióüzenet szövege a következő:

„Magyar Testvéreim!

„Húsz esztendő nehéz kálváriája után, Szent István évében, ismét tündökölni kezd a magyar csillag: hullanak a láncok...” — így szólt tegnap Pozsony városából — a hódoltsági korszak csonka országának koronázó fővárosából — szerte az országba minden magyarokhoz véreink szózata. Így kezdte beszédét Esterházy János, idegen uralom alatt is magyarnak maradt véreink szószólója, az Egyesült Magyar Pártnak egyik vezetője.

Húszévi szenvedés, elnyomatás után magyar nemzeti tanács állt a felvidéki magyarság élére. Újra kézbe vette sorsa intézését Bocskay és Pázmány, Rákóczi és Kossuth Lajos magyar népe; — jelentette a párt másik vezetője, Jaross Andor.

Öröm és bizalom, hála és köszönet, komoly méltóság és mély nemzeti érzés, a magyar faj harcban, szenvedésben megacélozott büszke öntudata szólt hozzánk szavukból.

Öröm és bizalom, hála és megértés, büszke öntudat és nemzeti érzés szent hevülete tölt el bennünket is, tőlünk elszakított, de most visszatérő és velünk egyesülő véreink szavának hallatára.

Magyar Testvéreink ott a Felvidéken! Tihozzátok száll ma minden gondolatunk. Várjuk, hogy veletek újra egyesülve együtt küzd-hessünk és dolgozhassunk szebb magyar jövőért, népünk boldogulásáért.

Ahogy Jaross mondta: „Öntudatos fegyelemmel, lelkes örömmel és mély történelmi felelősséggel várjuk felszabadulástok pillanatát.”

Hálával gondolunk a négy nagyhatalom képviselőire, akik előkészítették szabadulástok útját: mélységes köszönettel emlékezünk meg fajtánk és nemzetünk nemes barátairól, a nagy olasz és német

nemzetről, az ő hivatott vezéreikről, Hitler Adolfról és Mussolini Benitoról. Az ő szavukba és barátságukba, a ti erőtkbe és a magunk elszánt akaratába vetett bizalommal nézünk a döntés elébe, amely titeket újra és örökre egyesíteni fog velünk és örömmel, bizalommal várjuk a döntést, amely meghozza végre ezer év folyamán velünk együtt élt, küzdött, szenvedett szlovák és ruszin testvéreinknek is a szabadságot.

Minden magyar város, falu, tanya népe! Ne várjatok most tőlünk ékes szavakat, csillogó beszédet! Csordultig a szivünk, nem tudunk beszélni. Dolgozni akarunk értetek s veletek.

Várunk benneteket igaz magyar szívvel, testvéri érzéssel, baráti bizalommal, hogy együtt áldozzunk a magyar egységet most 900 éve megteremtő nagy királyunk, Szent István szellemének és a magyar szabadságért, függetlenségünkért élt, harcolt és meghalt felvidéki magyar hősök emlékének!

Jertek haza! Hozzátok el lelkesedésteget és magyar erőteket. Tanítsatok meg minket is túrni, szenvedni, bízni és küzdeni szent magyar célokért — magyar öntudattal.

Isten, áldd meg a magyart!“

A beszéd után felhangzott a rádióban a Himnusz és a Szózat.

Csáky varsói impressziói jók. Ezek alapján tárgyalás Lengyel Béla alezredes varsói magyar katonai attaséval északi csoportunk megszervezéséről. Ha lehet, két éjszakai repüléssel ötven emberünket kellene odatolni, azok ott felszaporodnának és kis csoportokban dél felé betörnének. A hegyek közt ez könnyű lesz. Lengyelt tájékoztatom az eddigi eredményekről. Csináljon kedvet a lengyeleknek. Tárgyalás a VKF 5. osztálynál pénz, ellátás, fegyver, lengyel kapcsolat és minden egyéb vonatkozású ügyben.

Délelőtt tizenegy órakor újra Imrédynél. Boldogan jöttem el tőle. Egészen úgy állott a helyzet, hogy a H és S csoportokkal és a mackókkal betörhetek. Egész nap tárgyalásokat folytattam, s bár a dologról senkinek egy szót sem szóltam, képem úgy ragyogott az örömtől, hogy mindenki azt kérdezte, miért van olyan jó kedveim. Sajnos a helyzet este hét órára megváltozott. Folytatni kell az eddigi módszert. Közben fentről kaptam az értesítést, hogy a bátyúi vonal hét helyen a levegőbe repült, s a borsovai hidat felrobbantották. A cseh forgalom megszűnt. A határhoz közel puskaropogás, távolabbról ágyúdörgés is hallható. A helyzet nyílttá vált. Az át-

tett erők harcban vannak. A feladat lényegét már teljesítettnek látom. mert odaát elég erő van arra, hogy újabbakat vonjon magához. Persze az akció továbbra is még jobban kiszélesítendő. Részletesjelentéseink nincsenek, nem is lehetnek, de a lényeg az, ami odaát történik. S ha másként nem, néhány napon belül biztosabb értesüléseim is lesznek a primán dolgozó ungvári lengyel konzul, Chalupczinsky révén.

Október 10. Budapest.

Tárgyalás Werthnél, ki rám a legjobb impressziót teszi, bár bizonyos tartózkodás észlelhető nála. Ugyancsak tartózkodást látok Kányánál is, aki néha jól mulat az én heveskedésemen és csillapít. Úgy látszik, Keresztes-Fischert, aki belpolitikai szempontból kapja a jelentéseket és akié a belpolitikai felelősség, erősen impresszionálják a szabadcsapatok belső működését és szellemét kritizáló jelentések. Igyekszem aggodalmait eloszlatni. Türelem, napról napra javul a helyzet. Rossz impresszióval jövök el Rácztól. Nem azért, mintha nem helyeselné a dolgot, hanem valami ok miatt kedvetlennek és lelkiileg leszereltnek látom, sőt majdnem teljesen passzívnak. Általában az az impresszióm, hogy a kormány és főleg Imrédy túl sokat dolgozik, túlságosan belemennek a részletekbe — ez maga elég okot ad a kapkodásra. Elkedvetlenedést látok a német gestio miatt. A németek nem támogatnak eléggé, és természetesen a nekik előnyös etnográfiai gondolat jegyében nehézségeket csinálnak. Darányi Kálmán mindinkább külpolitikai szakértővé alakul át és minden ilyen kérdéshez ért, bár egy nyelven sem tud, és ilyesmiről egy könyvet sem olvasott el.

A kormány Komáromban igen erős követelésekkel akar fellépni. Előrelátható, hogy a magyar kormánnyal a csehek a szlovákokat akarják tárgyaltatni, s a tárgyalás folyamán összeveszíteni.

Új ruszin kormány megalakulása van folyamatban. Kormányzóvá Párkányit akarják kinevezni, de a ruszin kormány állítólag többségében magyarbarát lenne. Általában azt a hibát látom Pesten, hogy a kormány túl érzékenyen reagál minden változásra. Ez pedig hiba, mert most percenként történnek változások. Minden apró eseményhez nem lehet alkalmazkodni és nem is szabad. Sajnos nem azt látom, hogy a magunk ügyében a mienk lenne az iniciativa. Amellett nemcsak a külpolitikai remények, hanem a magyar közvélemény is túl erősen

impresszionálja a kormányt. Kifogásom Kányára nem vonatkozik, ő aztán nem impresszionista, s passzióval mond ellent a közhangulatnak. A pártról az egyik képviselő helyesen mondta, hogy most is olyan, mint minden hasonló esetben, vagyis traccsol, bizalmatlankodik, miután eddig még minden miniszterelnökét meg akarta buktatni, nem ugyan nyíltan, de élezve a dolgokat, Imrédynek sem lehet pártjában nagy öröme. A képviselő urak valamit hallottak arról, hogy nekem valami szerep jutott, s miután csak saját fejük szerint tudnak gondolkozni, azt beszélnek, hogy kormánybiztos akarok lenni a Felvidéken. Mi mást is képzelhetne el ilyen esetben egy képviselő. Önmaguk szubpozíciója pedig cseppet sem tetszik nekik, mondván, hogy Kozmának nem szabad ilyen szerepet adni, mert nem él pártéletet. Miután pedig sokat láttak a miniszterelnökségen, máris rossz néven veszik a kormánynak, hogy velem terveik vannak. Miután pedig a képviselő mindig traccsol, a pesti cseh követség máris pontosan úgy tudja a dolgokat, és sajtóban el is lanszírozta, hogy szlovák kormánybiztosul én vagyok kombinációban, a ruszinok kormánybiztosa pedig Héjjas Iván lesz. Ennek a beállításnak nagyon megörültem.

Szegény cseh követség még nem tudja, hogy mit csinálunk mi Héjjas Ivánnal. Így helyesnek láttam a követséget is meg a pártot is hitében meghagyni egyszerűen azzal, hogy nem cáfoltam, ellenben néhány hírforrást rábiztattam, hogy a traccsokat megerősíthessék. Néha azon gondolkozom, mivel szolgáltam rá arra, hogy valószínűleg gyerekes módon opponáljanak mindent, akkor is, ha egyébként helyeslik, de amiről azt hiszik, hogy az számomra érvényesülést vagy sikert jelenthet. Dehát most minden mindegy, csak egy nem — a ruszin ügy.

Az MTI-ben és Rádióban is töltöttem néhány órát, általános utasításokat adva. Délben összeszedtem néhány volt ezredtársamat, Luka Pál kapitányt, Chrouy Péter gróf és Say Géza főhadnagyokat. Ezek összeszednek néhány tizeshuszárt, aki alattam szolgált és felhozzák őket holnap Naményba. Szükségem van 10-12 megbízható ismerős emberre. A magyar soha nem csinál bajt, amíg előre mehet. A bajok a magyarral csak bajban kezdődnek, de én a múlt tapasztalataim alapján mindenre akarok gondolni. Egyébként a pesti politikai élet a maga metódusai szerint vidáman iszik a medve bőrére. A ru-

szinszkói szolgabírói állásokat már mind elérték, és csupán a kassai mozira már 12 pályázó van.

Ma kora délután indulok Naményba, egyébként pedig a Pesten magamnak megmaradt kevés idő gyönyörűen telt el. Hiába, akkor szép az élet, ha zajlik.

Vásárosnantény, október 11. Reggel 3 óra.

Tegnap vagy 40 különféle megbeszélés vagy tárgyalás után Homlok Sándor alezredessel és öcsémmel délután indulva kora este érünk Naményba. Öcsém holnap délelőtt több embert küld ál szóbeli utasítással. Ugyanezek igyekezni fognak lehetőleg pontos jelentéseket hozni a járőrök tevékenységéről. Kár, hogy járőreink postagalambokat nem vittek magukkal, de erre még rövid volt az idő, mert a galambnak új helyen néhány nap kell, hogy aztán oda térjen vissza, ne pedig a régi garnizonjába, Nyíregyházára vagy Debrecenbe. Most már itt turbékol egynéhány és várja katonai feladatát.

Homlok Sándorral azután mindent átbeszéltünk. Az útközben látott csapatok úgy felszerelés, mint magatartás tekintetében a legjobb benyomást tették. Naményban bekapunk valamit, és rögtön indulunk ki a tarpai hegyhez. Tegnap éjjel két századnak kellett átlépnie a vonalat. Nagyon kíváncsiak vagyunk, hogy van-e valami jelentés a járőrökről, és hogyan jutott át a két század. Útközben mindenütt felvonuló honvédség, mely a Namény környéki falvakban elszállásol. Remélem, hogy a csehek, miután ilyen felvonulás a határmentén mindenütt történik, az eddiginél nem fognak nagyobb figyelmet szentelni ennek a határrésznek. Homlok ittlétének örülök, ő a macskózáslóaljnak és az egész csoport felett parancsnokol és bizonyos dolgokban Stefánt tehermentesítem fogja.

Háborús képek, melyeket négy év alatt annyiszor láttam. Az éjszakában a felvonuló honvéddandár csapatai menetelnek. Trének, leoltott lámpájú gépkocsik. Mi is úgy megyünk a tarpai hegyhez. Az éjszaka túl gyönyörű, süt a telihold, és nagyon messzire látni. A holdfényben a különös formájú tarpai hegy, mint antidiluviális szörny fekszik a síkságon. Sárkányformája van, előre nyújtott fejjel és púpos háttal. A hegy alatt szekértábor, kifogott, szénázó lovak, leoltott lámpájú teherautók; ezek hozták ki a két századot, mely ma éjjel megy át. Odább két sötét csoport fekszik. Két század. Sehol fény, csak cigarettatüzek piroslanak. Stefán jelenti, hogy kivéve az

egyik tarpai járőrt, mely rögtön erős ellenségre talált és visszajött, a három 7-én áttett járőr továbbjutott. Kémeri-Nagy Imre robbantójárőre 8-án megrohanta a Borzsova-hidat, és mialatt az őrséget magára vonta, a két karpaszományos önkéntesnek az ellenséges tűzben sikerült a hidat felrobbantani. Kémeri parancs szerint útját tovább folytatta, a két önkéntes pedig baj nélkül visszajött. Ez nagyszerű hír. Nemcsak sikert jelent, hanem azt is, hogy a cseheknek egy darabig erre nincs vasúti közlekedésük. 9-én a Körtvélyessy és Szathmáry-Király járőrök igen nehéz viszonyok között robbantási paranccsal mentek át. Feladatát mindkettő végrehajtotta, s megszakították más helyeken a beregszász-bátyúi vonalat. 9-én éjjel átmegment a határon Prém József tart, főhadnagy 85, és Vitéz Iván tart, főhadnagy 95 emberrel. Parancs: irány Beregszász, Munkács, azok megrohanandók, birtokba veendő, utána, ha lehet, Ungvár. Stefánnak erről az elhatározásáról tudomásom nem volt, s ki is fejeztem a váratlan elhatározásáért legmesszebbmenő aggodalmamat. Politikai okból az általam kívánt, katonai oldalról ellenzett egész erővel történő megrohanás tervét el kellett ejteni. Tehát tovább kellett volna dolgozni járőrökkel. A cél: területelárasztás, propaganda, guerillaharc, lengyel határ és onnan vissza — nem változott. Két század áttétele közbeeső intézkedés. Nem egész erő és nem járőr. Effektusa politikailag ugyanaz, mintha az egész erő támadna. Két zárt század az égből nem pottyánhat le. Feladatuk pedig, véleményem szerint, végrehajthatatlan, mert 6-tól máig végre a cseheknek is fel kellett ébredniük. Már amúgy is biztosra vettem és minden percben vártam, hogy a cseh tüzérség belénk dolgozik. A tarpai síkságból kiugró hegy szőlővel és fákkal fedve természeteszerű gyülekezőhelye minden akciónak és a legjobb célpont az egész környéken. Járőreink egy része simán csúszott ugyan át, de a másik része már harcolt, nem is beszélve a robbantásokról. A harmadik napon az egyik járőrünk egy nagyobb őrségre talált. Tűzharc támadt, a mieink rohamoztak és a cseheknek leszurkálták. A szerencsétlenek megadták ugyan magukat, de járőr nem vihet magával foglyokat, s így teljes munkát végeztek. A tegnap áthallatszó ágyúszó és puskaropogás komolyabb erőkre mutat. Egyébként érdekes, hogy az erődvonalnak ezen a részén a rés még nyitva van. Még érdekesebb, amit kezdettől fogva vallottam, hogy a túlságosan jó betonfedezékek a védőkre morális veszélyt rejtenek magukban. A velünk szemben lévő betonfedezé-

kékben gyalogság kárt tenni nem tud. A bennülő őrségek abszolút biztonságban vannak. Elölről még lörés sincs, a lőrések oldaloznak. Mindezek ellenére az erődvonalon egy puska még meg nem szólalt. Az eddigi jelentések szerint gyanús mozgás esetén a betonerődön álló őr hátul leugrik és beszalad, becsukja a hátsó páncélajtót, és várja a jószerencsét.

De hiába várjuk a tüzérségi tüzet, odaát teljes csend. A csehek, úgy látszik, tudatosan tartózkodnak a határsértésektől. Miután Stefiin bennünket tájékoztatott, a két ma éjjel átlépő század tisztjeit igazítja el. Az én helyzetem nagyon nehéz. A tervet abszurdumnak tartom, de az indulásra készen fekvő századokat demoralizálnám, ha most nyíltan felszólalnék. Homlok a katonai parancsnok. Közlöm vele aggályaimat úgy politikai szempontból, de mint egykori huszártiszt is, aki éppen elég hasonló feladatot oldott meg. Homlok nekem ad igazat, de elkésettnek tartja a beavatkozást. Egy sorompó mellett hever a tizenkét-tizennégy emberből álló tiszti csoport. Középen állva adja ki Stefiin a parancsot. Fenntartom, hogy az elgondolás rossz, de elismerem, hogy Stefán parancskiadása prima. Határozott, félreérthetetlen és átfogó. Feltételezi, hogy a tegnap áttett két század előrejutott. A harmadik század, Bukovinszky t. hadnagy 101 emberrel parancsot kap: irány ugyanaz az útvonal, mint tegnap — Beregszász, Munkács. Igyekezzenek a két tegnap átlépett századot beérni, támadják meg együtt Beregszászt. Azzal fejezi be: „Bajtársat, sebesültet el ne hagyjatok, lőni az utolsó töltényig. Fogságba kerülni nem lehet. Az utolsó töltényt tartsátok fenn saját magatok számára baj esetére. Ha szétugrasztottak, irány a lengyel határ. Tudnotok kell, hogy odaát nagy a rendetlenség, és azért az országért, amely néhány nap múlva felbomlik, senki sem akarja az életét áldozni. Tudjátok azt is, hogy simán jutottak keresztül azok, akik már átmentek.“

Stefán befejezi az eligazítást. Egy fojtott avizot hallok: „Kozma hadnagy úr, előre!“ Megszólítom: „Rokonok vagyunk?“ „Azt hiszem, igen, én kézdiszentléleki Kozma vagyok, rokona a leveldieknek.“ Kezet fogok vele: „Isten áldjon!“ Megkönnyebbedtem. A nevet hallva átfutott a fejemen, hátha Sándor fiam szökött meg Pásztóról, akivel inár amúgy sem lehet bírni.

Indulás előtt félrehívom Stefánt: „Hallottad-e a harmadik század parancsnokának a hangját? Ez tipikusan az a hang, amikor az ütközetizgalom elszorítja a torkot. Enervált, társaságbeli pesti ember.

Egyébként is, mindkét század főleg pesti ember. Nem bízom a sikerben. A tartalékos tiszt századparancsnokok ütközet parancsot kaptak, pedig bizonyos, hogy századköteléket vezetni nem tudnak. Pláne, itt három-négy század fog összecsatlakozni. Ez a társaság nem olyan, amellyel rendszeres támadást végre lehet hajtani. Ezek nem kecskemétiak. A javát az elején már kiválogattuk. Azokkal elment Prém. A most átmenő anyag gyenge. Az egyetlen megnyugtató körülmény az, talán lesz annyi eszük, hogy baj esetén járőrökre oszolva szétmennek, utat keresve északra és délre, de helyzetük akkor is sokkal nehezebb.” Stefán azt feleli, hogy jó a parancsnokhelyettes, mire azt válaszolom, hogy egy helyettes soha nem oldja meg a parancsnoki kérdést, a parancsnoknak kell jónak lennie, különösen ilyen társaságnál. De most már nem lehet változtatni rajta. Közben Stefán még beszélni akar valakivel, én meg szóba állok az egyik vezetővel. Ez a beregi legény már négy éjszaka tette meg az utat. Tanulhatnának a pesti hisztérikák abból, amit elmesélt. A húszéves legény, mint éppen nem érdektelen fél csinálta végig az egyik járőr harcát és azt a világ legtermészetesebb hangján a következőképpen adta elő: „Lövöldöztek, több cseh elesett, aztán rájuk mentek. Még néhány halottat ejtettek. A parancsnok tüdőlövést kapott. Náunk nem volt sebesült.” Mondókáját befejezve indult a harmadik század élére, hogy átlépje ötödször a vonalat.

Itt van Erdélyi Miklós is. A munkácsi diák, aki Beregszászba visszahozta kölcsönadott revolveremet. Annyira merész az, amit eddig produkált, hogy utána nézettem, nem kémgyanús-e. Ma mindenkire gyanakodni kell, de szó sincs ilyenről. A fiú egyik kettősbírtokos rokona segítségével csúszik át. Törődni kell majd ezzel a gyerekekkel, ha életben tud maradni.

Közben feltűnik nekem, hogy a két század még mindig nem indul. Előre megyek és megkeresem Stefánt. Egy magas, fekete legény nyel beszél. Megismerem: Vitéz főhadnagy. Tegnap lépte át a határt mint a második század parancsnoka. Mit csinál itt? Kiderülnek a következők: a Prém század átjutott előtte, ő ment utánuk, de „elvesztette” vezetőit, közben múlt az idő, és így nem lépte át a határt, hanem lefeküdt a határon innen, hogy ma éjjel menjen át. A legnagyobb izgalom hangján, majdnem sírva jelenti, hogy pesti jampecekből álló százada, mialatt feküdtek, snapszot és bort hozatott, berúgtak és fegyelmetlenkedtek. Íme: igazolva látom aggodalmamat!

A cseh hadsereg kivonulása Beregszászból
(1938. november 9.)

Pesti aszfaltvirágokat nem lehet században alkalmazni. Vitéz főhadnagy a legrosszabb benyomást tette rám, amit közöltem Stefánnal is. Stefán azt a parancsot adta neki, hogy azonnal menjen vissza századjához, a fegyelmetlenkedőket küldje vissza, és a többivel csatlakozzék a ma átmenő két századhoz. Közben a két század útnak indult. Vitéz azzal búcsúzott, hogy „majd utolérem, de szívesen megyek mezítláb.” Erre levette a cipőjét, a cipők madzagait átkötötte, s a cipőjét a nyakába dobva mezítláb trappolt a két század után. Csúnya és rossz benyomást tevő látvány volt, s bár itt sok a bátor bolond — ez csak bolond lehet. Ez az ember nem lehet normális — mondom Homloknak. Meglátod, a dologból nagy disznóság lesz. Sajnos én nem vagyok katonai parancsnok, mert akkor egészen másképpen léptem volna fel. Így megtettem a lehető, a felelősség Stefáné. Ez azonban nem vigasztaló, mert a lényeg nem az, hogy kié a felelősség, hanem hogy mi az eredmény. Ebből pedig eredmény nem lehet. Adja az Isten, hogy ne legyem igazam. Egyelőre azonban a hegy lábánál hosszú sötét kígyóként halálos csendben megy előre két század. Vajon mi felé mennek?

Stefán egész éjjel kintmaradt a megfigyelőhelyen. Csak 24 óra múlva tudhatjuk meg, hogy a századok hogyan jutottak át a határon. A sík terepen nappal nem küldhetnek jelentéseket. A határt lejáró járőreink legfeljebb fegyverropogást jelenthetnek. Az éjszaka folyamán a rendelkezésre álló távolabb elhelyezett lövészszázalóalkat Namény környékére vonjuk. A felvonulás rendben folyik.

Október 11. Este 7 óra.

Szarvas naponta négyszer is a pesti telefonon lóg, amihez jó idegek kellene. A Debrecenen, Nyíregyházán és Mátészalkán átmenő vonalak nagy részben katonaságtól foglaltak. De mint mindenki, a postáskisasszonyok is kivételesen előzékenyek a mi ügyeinkben. Ők a beszélgetésekből sejtik, hogy miről van szó, bár előre megállapított kulccsal beszélünk. A naményi posta a mi kedvünkért külön éjszakai szolgálatot állított fel, s így az MTI révén, ha sok nehézség között is, de állandóan tájékozottak vagyunk minden európai és magyar eseményről.

Nehezen haladnak Komáromban a Kánya-Teleki tárgyalások, pedig a megegyezés sürgős, és a kormány nehéz helyzetbe jutna, ha megállapodás hiányában a döntésre várni kellene addig a három hónapig, amíg a nagyhatalmak négyes tanácsa összeül. A kialakult han-

gúlát mellett teljesen ki van zárva, hogy az országot ily hosszú idő alatt politikailag nyugalomban lehessen tartani, nem is beszélve a csapatokról, amelyek megszöknének előre. Viszont nehéz lenne nyíltan mozgósítani és támadni a négyes tanács döntése előtt. A cseheknek eddig egy kétségtelen sikerük van, mégpedig az, hogy a helyzetből előálló cseh-magyar ellentétek lassankint szlovák-magyar ellentétekké válnak.

Délutánra berendeltem a Haynal alezredes parancsnoksága alatt álló úgynevezett II. csoportot, tehát a mackó-zászlóalj parancsnokait és helyetteseit, hogy értekezletet tartsak velük. A parancsnokság a naményi kaszinóban egy szörnyen piszkos egyemeletes épületben van, két kisebb szobában.

A mackók nagyon derék legények, de insurgensek és tisztikaruk szelleme sem éppen gárdaszellem. Tele van politizálással, gyanakvással, türelmetlenséggel, össze-vissza kevert ideákkal, antiszemitizmussal, fegyehnetlenségre és mindent jobban tudásra való hajlammal. Tudtam, hogy engem nem tudnak hova tenni elgondolásaikban. Azt hiszem, kezdetben legnagyobb részük azt képzelte, hogy a kormány engem belpolitikai kémnek küldött közéjük.

A tiszték a nagyteremben gyülekeztek. Amidőn beléptem, az egyik álldogáló és diskuráló csoportból, melyben Haynal és Horváth alezredesek beszélgettek két-három másik tiszttel, valaki emelt hangon éppen azt mondja: „Ha ez így megy tovább, néhány politikust fel kell lógatni.”

Egy pillanat alatt átfutott a fejemen, hogy ez az a perc, amelyben vagy megszerzem, vagy elvesztem azt a tekintélyt, amelyre szükségem van, s melyet furcsa helyzetemben — mely se hús, se hal - sem hivatal, sem írás, sem más nem támaszt alá.

Megálltam és a csoportra nézve emelt hangon a következőket mondtam: „Ki az, aki itt akasztatni akar, és kik azok a politikusok, akiket az illető akasztatni akar?”

Kérdésemre a teremben a légy zsongását is meg lehetett hallani. Feszesen álló tiszték, sereg zavart arc, s egy idő múlva megszólal Horváth alezredes: „Én voltam, és azokra értettem, akik defetisták és kishitüsködnek.” Felemelt hangon feleltem:

„Azt, hogy ki és miért lesz fellógatva, és mikor lesz fellógatva, azt itt én fogom megmondani. Köszönöm. Kérem az urakat, üljenek le.”

A még mindig tartó csendben lassan leültek. Ahogy eddig Haynalt megismertem, bátor katona létére — amiről kitüntetései tanúskodnak — típusa a heveskedő, rossz példát adó insurgens parancsnoknak. Gyönyörűen dekorált katona, de részben hazafias türelmetlenségében, részben népszerűisködésében rontja a fegyelmet és az alantasokat. A többit még alig ismerem.

Ezek után megszólaltam: „Uraim, elmondandóimat tessék úgy tekinteni, mintha tisztí becsületszó titoktartása alatt beszélnék. Amit mondok, az az urak személyének szól, alárendeltjeikkel csak annyit közölhetnek, amennyi elég ahhoz, hogy azok megérthessék intencióimat. Mindenekelőtt megmondom, miért vagyok itt. Itt vagyok mint az egész ruszinföldi akció politikai vezetője, de ebben a minőségemben is magamat elsősorban katonának és tisztbajtársnak érzem. Mindazért, ami itt történik, a magyar nemzet és a világ előtt én vagyok felelős. S ezért én irányítom azt, ami itt történik, s tudnom kell mindenről, ami itt történik. Miről van itt szó? Mi az, amiért mindnyájan itt vagyunk? Magyarországnak szüksége van nemcsak arra, hogy visszaszerezzük a csehektől a magyar területeket, hanem szüksége van a Ruszinföldre is, s a Ruszinföld révén közös magyar-lengyel határra. A Ruszinföld fontossága a nagy magyar gondolat szempontjából felmérhetetlen. Talán nem népszerű, amit mondok, de a Ruszinföld politikai értékében sokkal több, mint bármely vagy akár több visszakövetelt magyar város. Nekem régi meggyőződésem, hogy ez így van. Felfogásomat sikerült elfogadtatni. A mi akciónk a Ruszinföldet vissza fogja szerezni Magyarországnak, s el fogjuk érni a lengyel határt. Ennek az akciónak én vagyok a vezetője. Feladatom sokféle. Jelent diplomáciai és külpolitikai tárgyalásokat, amelyekre nem térek ki, de jelent belpolitikát is olyan értelemben, hogy az akcióból kizárandónak tartok minden pártpolitikát. Vetélkedni itt csak abban lehet, hogy ki teljesít többet az ügyért. Vállalkozásunk érdeke, hogy azzal szemben otthon elnémuljon minden bizalmatlanság. Nekem már volt alkalmam — méghozzá eredménnyel — ilyen értelemben megvédeni az urakat és csapataikat. A politikai feladat megoldása egyelőre kisebb erők bevezetésével történik, de adott esetben történhet nagyobb erőkkel is, és akkor szükség lesz a zászlóaljakra. De bármily módon történik is, a siker feltétele a teljes összedolgozás és fegyelem, tehát a politikai vezetés és az alkalmazásba jövő erők együttműködése és fegyelme. Az összedolgozást bizto-

sítva látom, mert parancsnokokkal, Homlok alezredes úrral kölcsönös bizalom és régi személyes barátság alapján a legszorosabban dolgozunk együtt. Módomban lesz mindazt kieszközölni és ki is fogom eszközölni, amire a zászlóaljoknak felszerelésben és egyebekben ütőképességük fokozásához szükségük van. Tudnotok kell azt is, hogy rám nemcsak mint politikai vezetőre van szükség. Egy ilyen akció vagy sikerül, vagy nem. Ha sikerül, akkor az mindenki érdeme, de ha nem sikerül, akkor esetleg kell, hogy valaki teljes mértékben vállalja a felelősséget. Ez a felelősség pedig igen messzemenő. Adott esetben jelenthet közéleti halált, börtönt, jelenthet még többet is. Szükséges, hogy mindezt a kockázatot egy ember viselje, hogy ne legyenek felelőssé téve közbeeső parancsnokok vagy kisebb emberek, akiknek az akció során más a feladatuk. Szükséges az is, hogy a bűnbak olyan ember legyen, akinek van vesztenivalója. Mindazok, akik valamilyen paranccsal eddig átlépték a határt, azok életüket kockáztatják. Nekem azt kell kockáztatnom, hogy minden felelősséget magamra vállalok, tehát a ruszin akciónak minden morális, katonai és pénzügyi vonatkozásáért én vagyok felelős. Amikor elhatároztam, hogy az akciót keresztülviszem, tudtam, hogy a felelősséget csak én vállalhatom, és tisztában voltam minden beállható következménnyel. Éppen azért illetékes helyen közöltem a titkos tanácsosságról, felsőházi tagságról, vitézi címről, katonai rangról és jelenlegi állásomról való lemondásomat. Lemondásom illetékes helyen fekszik és szükség esetén felhasználható. Közlöm azt is, hogy én semmiféle formában nemcsak, hogy hivatalos állást nem töltök be, de mindent, amit' teszek, nemcsak a magam elhatározására és felelősségére, hanem költségére is teszem, s azok, akik környezetemként itt vannak, kormánytól, államtól éppúgy nem kapnak semmit, mint én. Talán mondanom sem kell, hogy hajlandó vagyok az ügyből kifolyó minden pénzügyi áldozatra.”

Az arcokon kezdetben várakozást, később felmelegedést láttam. Az utolsó mondatoknál egy általános csendes éljen hangzott el. Éreztem, hogy a bizalmat is megnyertem. Azután folytattam: „Az általam szívből utált belpolitika sok mindenféle hibaforrásból származó, az önkéntes zászlóaljak ellen irányuló kételyt és bizalmatlanságot vetett fel. Eddig máris módomban állott abból sokat eloszlatni. Az akció érdekében van szükség arra, hogy a zászlóaljakat teljes bizalom kísérje. Ilyen irányban a jövőben is mindent megteszek, de

ennek ellenében itt abszolút fegyelmet és minden politika kikapcsolását kérem, mert itt és ma csak egy politika van, Magyarország jövője.”

Ezek után áttértem a helyzet politikai ismertetésére, nagyjából a következőket mondva: „A kormány az évek óta követett tengelypolitika gyümölcseit megérlelni és leszakítani akarja. Persze minél többet. Belemegyünk német elgondolás alapján az etnográfiai elvbe, mely azonban Közép-Európában korrektívumok nélkül keresztül nem vihető. De korrektívumok ma már csak a mi előnyünkre történhetnek. Ez a hivatalos kormánypolitika, melynek alapján Komáromban a tárgyalások folynak. Ezzel szemben itt nem állunk sem a hivatalos kormánypolitika, sem az etnográfiai elv alapján. Mi egy nagy magyar politika, a Szent István-i gondolat politikájának önkéntesei vagyunk, mi Ruszinszkrét és a lengyel határt akarjuk. Olaszország és Németország hivatalos politikájával ma nem állhat e gondolat mellett, de tudjuk jól, hogy a politikában a fait accompli-nak igen nagy a szerepe. Politikánk tehát a fait accompli politikája. Elérendő cél: odaát nyugtalanság és olyan helyzet teremtése, amely Európa számára nyílt és éles rutén kérdést teremt. Ezért odaát fel kell szabadítani a lelkeket, hogy a nép merje követelni azt, amit szívében érez és ami érdeke.”

„A fentiekben vázoltam a helyzetet. Időnként hasonló értekezleteken tájékoztatni fogom az urakat az aktuális helyzetről. Most pedig állok rendelkezésre, ha valakinek valami kérdezni valója van.”

Horváth alezredes szólalt meg: kéri, hogy segítsék megszüntetni azt a megkülönböztetést, mellyel a felsőbbtség és a közigazgatás az önkéntes zászlóaljakat és a sorkatonaságot kezeli. Azt feleltem rá, hogy egységes elvek szerint van rendezve az önkéntes alakulatok ellátása és minden kérdése. Az eddig előfordult hiányok oka az improvizáció és az idő rövide. A felmerült hibák fokozatosan kiküszöbölődnek. Ilyen helyzetben előfordulnak, elsősorban a közigazgatással, az élet által adott súrlódások és félreértések. Öcsémet, aki nyugalmazott főispán, éppen ezért hoztam magammal, mert hosszú időn át volt főszolgabíró Beregben. Ha bármi nehézségük van, forduljanak hozzá bizalommal. Személyes ismeretségei és közigazgatási tapasztalatai révén simán és közvetlenül el fog tudni intézni sok mindent, ami hivatalos úton nehezen menne. A közigazgatási szervek nem is képesek arra, hogy ezer adminisztratív teendőikkel

ilyen rendkívüli időkben minden kívánságot kielégítsenek, és minden súrlódást elimináljanak. A jóakarát megvan, és hozzáértő közvetítés révén sok minden baj kiküszöbölhető lesz. Hogy pedig a sorakatonaság és az önkéntes zászlóaljok között senki megkülönböztetést ne tegyen, az elsősorban a zászlóaljok magaviseletétől és fegyelmétől függ, a zászlóaljok magaviseleté és fegyelme pedig a parancsnokoktól, tehát tőletek függ. Még egyszer kérem a titoktartást, elvárom a fegyelmet, ha pedig bármi kell, vagy baj van, állok rendelkezésre.”

„Uraim, köszönöm” szavakkal, és azzal az érzéssel fejeztem be, hogy ezt az ütközetet megnyertem. Ezek után bemutatták azokat, akiket még nem ismertem, és néhány közvetlen szót beszélve mindenkivel eltávoztam. Gondolatban szinte láttam, hogy ülnek össze az impressziók megbeszélésére a szűkebb baráti körök. Az értekezletre szükség volt, hogy tudják, hogy milyen minőségben vagyok itt, és azért is, hogy tájékoztatást kapjanak az általános helyzetről. Aki pedig ezek után is bizalmatlankodni fog, azt le fogom váltatni.

Október 12.

A csehek a sátoraljaújhelyi kis állomást mégsem adták át az átvételre megjelenő megbízottainknak. Ipolyság és ez a kis állomás lett volna az első zálog. A tárgyalásoknál a csehek kérték, és a kormány meg is adta azt a garanciát, hogy az újhelyi vonalon, kivéve hadianyagot, mindent szállíthatnak. De mit ért ez a garancia, ha mi itt közben elpusztítottuk a vasúti síneket. Nagyon úgy néz ki a dolog, hogy a borzsavai híd felrobbantása az ok, hogy a csehek az újhelyi állomást nem adták át.

Politika, fegyelem, belső adminisztráció, mind nagyon fontos és érdekes dolgok, de itt mindenkit leginkább és elsősorban mégis mindaz érdekel, hogy mi történt a határt átlépett csoportjainkkal. A részletek túlról csak nagyon lassan és bizonytalanul szivárognak. Néhány szétugrasztott ember, vagy jelentést hozó vezető és küldönc, néhány odaát már megmaradni nem tudó magyar révén kapunk igen bizonytalan híreket. Bizonyos hírek csupán azok, amelyeket olyan embereink hoztak vissza, akik parancsot kaptak a harc kikerülésére és a visszatérésre. Például a robbantok és néhány vezető. Kósza és még ellenőrizhetetlen hírek jöttek a Prém-századról. Eljutottak Beregszász fölé, útközben minden kisebb cseh csoportot elintéztek, s úgy látszik, valahol Dercen körül komoly harcba keveredtek. Tan-

kok, tüzérség, egy csendőrszázad és zászlóaljnyi gyalogság ment rájuk kora délután. A harcot felvették és tartották magukat az est beálltaig. Szürkületkor a csehek vonultak vissza, mert hátuk mögött megjelent egy később áttett vagy valahonnan előkerült járőrünk. Igen sok a véres veszteség. Csodákat mesélnek Esze Zsigmond 18 éves tarpai parasztgyerekről, Esze Tamás egyenes leszármazottjáról. A raj vonalban térdelve egymás után 12 csehet talált el, barátja mellette mondta be a találatokat. Azután állítólag golyót kapott a fejébe és elesett. Van egy jelentés, hogy Gérecz volt főhadnagy a határon túl arra való hivatkozással, hogy ő rangban idősebb, átvette Prém-től a parancsnokságot, de azután egy zsidóval élelmiszereért bement egy faluba, és többet nem került elő. Van olyan jelentés is, hogy Géreczet állítólag a csehek agyonlőtték, és holttestét tankra kötötték. Mások szerint élve kötötték tankra. Az tény, hogy a Prém-század a hozzácsatlakozott rutének és magyarok révén száz-tíz főre szaporodott, s tény, hogy verekedtek, mint az ördögök. Úgy látszik, a megmaradónak az éjszaka folyamán csoportokra oszolva, részben északnak, részben visszafelé igyekeznek. Egy beregszászi jelentés hat sebesült emberünk kivégzéséről beszél. A csehek a holttesteket nyitott gödörbe dobták, most is ott fekszenek. Az egyik visszajött Prém-századbéli ember a hátgerincén végig kapott súroló lövést, egy másik szegény, akiről nem tudjuk, hogy kicsoda, közvetlen a határ mentén visszatérőben sebesült meg. A daróci erdőből két napon át hallatszott mindig elhalóbban segélykiáltása. Bajtársai közül többen összeálltak és saját elhatározásukból átlépve a határt érte akartak menni, de most már mindenütt meg van szállva a vidék. Hiábavaló volt minden kísérlet, pedig nem egyszer próbálták meg. A csehek a szerencsétlent két napig hagyták szenvedni és ordítani, és senkit sem engedtek hozzá. Általában véve, ha csak kis része is igaz a csehek kegyetlenkedéséről szóló híreinknek, az minden képzeletet felülmúl. A kis háború mindig véresebb és szörnyűbb, mint bármely nagy háború. A mieink sem nagyon kíméletesek, de a különbség az, hogy a mieink ölnek, a csehek pedig halálba kínoznak. A mieink között a legvérengzőbbek Héjjas bosnyákjai. Vagy hárman rámentek egy csendőrkaszárnnyára. Mind a tíz csendőrt leszúrták. Az átlépés előtt, mikor felszerelték őket, az élelmiszert nem fogadták el. „Bosnyáknak kell sok patron és kézigránát, enni szerez.” Pedig nem volt igazuk, mert máris látszik, hogy odaát az élel-

miszerbeszerzés a legnehezebb dolgok egyike. A falvakban mindenki segíti a mieinket, de akad elég cseh vagy zsidó áruló, sőt sajnos néha magyar is. A legtöbb baj az élelmiszerbeszerzésnél történik. Egy napon szomorú dolog is történt. Az egyik fiatal önkéntes, aki, úgy látszik, elvesztette a bátorságát, le-lemaradozott az utóvédtől, talán azért, hogy visszajöjjön. Kétszer figyelmeztették, s midőn harmadszorra újra megpróbált lemaradni, két bosnyák egyszerűen lelőtte. A játék nem babra megy. Akit a csehek elfognak, azt úgy megkínózzák, hogy mindent kivall. A bosnyákok a saját bőrük védelmében jártak el. Másnap a legnagyobb részük elesett Dercennél. Ott esett el Reszulovics Mehmed is, Magyarország legjobb balkezes törvívója, régi barát még Nyugat-Magyarországról.

A másik három századról még semmi hírünk sincs. Nagyon félek, hogy igazam lesz, és ezekkel nagy baj történt. Már a Prém-század ütközete is igazolja, hogy hiba zárt alakulatokkal dolgozni. A cseheknek a derceni csata révén lesz meg az első kézzelfogható bizonyítékuk a világ számára arról, hogy itt nem felfordulásról, nem is nekibúsult magyarok hazafias elkeseredéséről, hanem szervezett akcióról van szó. Igaz, hogy hatalmas rombolást jelent morálisan olyan bátor fellépés, mint a Prém-századé. A század zöme kecskeméti és bosnyák volt. Fog-e így viselkedni a Vitéz és a Bukovinszky társaság, ha ilyen helyzetbe kerül? Mert a Prém-század aztán verekedett — azt minden jel mutatja.

Stefán most egy hosszú határszakaszon átlépőhelyeket rekognoszíroztat, mert itt a csehek már mindent lezártak.

A törzs személyzete nem elég. Homlokon és Stefánon kívül itt van Pachner alezredes, prima defenzív tiszt, Csikós őrnagy kémszolgálatra, Temessy Dezső százados, műszaki ember, robbantó kiképző, Zsigmondy vezérkari százados nyilvántartás és hadműveleti dolgokra, Tömösy Ferenc vezérkari próbaszolgálatos főhadnagy anyagi tiszt, mellette Nagy tartalékos hadnagy, de szükség van még két-három hadiiskolásra, akit kértünk is Pestről. Látszólag ez sok, de kiképezni, felszerelni, mozgatni és 50 kilométer szélességben rekognoszírozni és eligazítani nem elegendő az itt lévők. Örömmel állapítom meg, hogy gyorsan és azonnal rendelkezésre áll minden, ami szükséges. Elég egy telefon, és aki kell, már repül is Pestről Nyíregyházára, onnan pedig autón a legrövidebb időn belül ideér. Van pénz, autó, van repülőgép, minden, ami kell. Sokszor gondolok ar-

ra, egy intézmény van csak, hol az elgondolást a tett a legakadálytalanabbul követheti, és ez a hadsereg. Csupán itt nincs távolság és nehézség — mert bizonyos határon belül még pénzügyi nehézség sincs, sőt a parancsba ember és állat is belepusztulhat, ha kell.

Repülőgép nemcsak utazásra van. Az éjszakában tízezerszámra szóratunk Somogyváry által megszövegezett röpcédulákat cseh terület felett. A cseh rádióállomások panaszkodnak is. „A galambok” vidáman és mindenfelé röpködnek. Boldog az a pilóta, aki mehet. Nehéz szót találni az egész vonalon mutatkozó vad harci vágyra.

Tegnap vacsora után Darócra hajtottunk. A kép útközben ugyanaz, mint rendszeren. Az Eötvös-dandár csapatai tanyáznak a falvakban és vonulnak az utakon. Haladni alig lehet. A mackók már valahogy megértették, hogy nem az a lényeg, hogy letartóztassanak minden autót, de most a honvédlak-táborőrsek tartóztatnak fel lépten-nyomon. Szeretem a tiszaháti tájat. Kedves, bokros, sok víz, sok fa és tősgyökeres ősi településű szép magyar nép, mely nagyon vendégszerető. Nagy verekedők és bicskások. Darócon bemegyünk Gulácsy Pista kúriájába, mely tele van katonával. Benne ül egy ezredparancsnokság. Gulácsy Istvánt tájékoztatom mindenről, ő tud hallgatni. Eleinte sötétlátóan beszélt a szabadcsapatokról és a magyar fiatalságról, mert nem történik semmi. Ő érti, hogy kötve van a kormány keze, de miért nem mozog saját felelősségére ez a sok fiatal magyar. Láttam, hogy nem tud semmiről, ami történt. Egészen fellelkesedett és látható örömmel változtatta meg véleményét, amikor elmondtam neki, hogy mit csinálunk és mit fogunk még csinálni. Gulácsy István magyar típusából nincs elég. Ő aztán igazi alispán volt. Értette a dolgát, bátor volt, és soha közérdeket barátkozásért vagy személyi előnyökért fel nem áldozott. Volt is aztán része a koalíciós kormány alatt a leghitványabb és a legaljasabb meghurcoltatásban. Még Magyarországon is ritkítja párját az az embervadászat, amit erre a tisztalelkű és tisztakezü kiváló emberre rendeztek. Lelkileg és kedélyileg letört a hajszában ő, aki csak áldozott és kiválóan kormányozott egy vármegyét. Ez a hajsza még a magyar közélet méltatlan embervadászainak díszes sorában is ritkaságszámba ment. Még ina is hallom őt ostoba beállításban emlegetni némely számártól mint antiszociális, régimódi közigazgatási embert, pedig egy intézkedése szociálisabb és bátrabb volt és igazabb érdekeket szolgált, mint ellenségeinek rossz színteljesítése és vezércikke. Legalább Weisz

István mert rá megjegyzést tenni a modernizmus szent jegyében. Nem csodálom, mert Gulácsy a tett, a másik a teória, méghozzá lég-üres térben, s ha Weisz beszél arról, hogy Gulácsy nem tudott szimpátiákat szerezni, akkor igazán bagoly nagyfejüzi a verebet. — De hát, jaj itt annak, aki reálisan és pártatlanul szolgálja a közérdeket, és nem ordítja a farkasokkal a népszerűség nótáját. Gulácsy jóbarátja volt apámnak, ki sok szép napot töltött a daróci kúrián. Néhány velem jött urat bemutatam Gulácsynak, elbeszélgettünk, s egy fél óra múlva indultunk a Csanktanyára, ahonnan Körtvélyessy-Kömer főhadnagy csoportjának kellett átmenni. Az ámbitusra kilépve megszólalt egy kuvik. Rögtön utána két másik. Nem vagyok babonás, de eszembe jutott mégis, hogy ez nem jó jel. Mögöttem az urak is összesúgtak, aztán mindnyájan nevtünk. Az ilyesmi nem számít, nem szabad babonásnak lenni. De hiába nem szabad, az ördög azt a kuvikot mégis elvihette volna. Ez éjjel nem volt szerencsénk, sőt amíg eddig még semmi baj nem volt, úgy hamarosan más bajok is elkezdődtek. Kimegyünk a Csanktanyára. Ott kiderül, hogy az egyik teherautó elmaradt. Forgácsot küldjük érte. Van két autós ordonánctisztünk: gróf Forgács, utolsó belgrádi követünknek, Forgács Lászlónak a fia és gróf Zichy Ladomér. Forgács apja nemrég halt meg. Jó viszonyban voltam vele. A fiatal Forgács igazán sokat kockáztatott idejövételével, hiszen birtoka szlovák területen fekszik. Éppúgy Zichyé, ki egy tatár-kán képű furabogár. Az ő apját is jól ismertem. Szimpátiámat rögtön megnyerték, amikor arról kezdtek el beszélni, hogy birtokaik legnagyobb részét elvették a csehek és parcellázták, de ez nem fontos, és ha visszakerülnének Magyarországhoz, akkor sem fogadnák el a már elparcellázott földeket.

A Daróc-Surány közötti úton, ahol a bekötő út elágazik a Csanktanya felé, megállítjuk autóinkat és gyalog sétálunk be a tanyára. Háborús hangulatban vagyok annál inkább, mert az én öreg derék háborús fokosom, mely a háború alatt annyi száz és száz kilométert megjárt velem, a sétapálcám. Szépen süt a hold, az éjszaka csendes, s bár a határhoz nagyon közel vagyunk, csak itt-ott hallatszik egy-egy lövés. Amíg itt egyedül voltunk szabadcsapati szegénységünkben, addig nem történtek éjszakára sem különös védelmi be rendezkedések. Csak a határőrök őrségei állottak a határ mentén. Mi ugyanis minden éjjel kint vagyunk valahol — nem kell külön biztosítás. Mióta az Eötvös-dandár itt van, minden falu végén az útra

szegezett géppuskákba és gyalogsági ágyúba botlunk. Persze mi vagyunk a nagylegények, nevetünk a túlzott óvatosságon. Szabadcsapatnak és a sorkatonaságnak a viszonya sohasem jó, ha nyíltan az ellentét nem is jelentkezik. Minket bandának és csordának neveznek, ennek ellenében mi őket uniformisba bújtatott békés polgároknak tekintjük.

A leoltott lámpájú autók az országúton maradnak, mi gyalog elérjük a tanyát. Közel a határ, tilos a dohányzás. A tanyaudvaron átmenő csoport most kapja a kézigránátokat és az ekrazitot. Vagy negyven ember van együtt, de csoportokban, illetve rajokban lépnek át. Minden raj két géppisztolyt kap, ez a fegyver vált be a legjobban. Stefán Körtvélyessynek saját spanyolországi géppisztolyát adja át. A csoport feladata, hogy több ponton megrohanja a beregszászi vasúti állomást, és a síneket a levegőbe repítse. A rajok összeállnak. Külön beszélnek minden emberrel. Megismerek néhány pesti fiatalembert, köztük a volt Pest megyei alispán fiát, Erdélyi Jánost. Egy negyven éven felüli öreg felkelővel beszélve kiderül, hogy együtt voltunk Asiagonál. A csapat csupa jó kiállítású, magas legény. Megindulnak rajonként és eltűnnek egy alacsony cserjésben. A tanyától közvetlen kocs út vezet egyenesen a beregszászi állomáshoz, de a csoport toronyiránt a földeken keresztül megy. A csoportot Elekes hadnagy igazította el, és egy darabig Stefánnal együtt elkísérték. Később ők ketten fekvé maradtak megfigyelni. Mikor a csoport átlépte a határt, öcsémmel, Haággal és Szarvassal lesétáltunk a Hajós-nyíreshez a határra, ahonnan jobban lehetett látni a beregszászi lámpákat és jobban is hallani, mint a cserjésben. Lefeküdtem az árokba, és egészen háborús hangulatban nagyon fiatalnak és vidámnak éreztem magamat. Haág meg is szólalt: „Kegyelmes Úrnak nem kell mondania, hogy milyen jól érzi itt magát, látszik az, ha nem is mondja.” Ott feküdtünk két óráig. Néha lövések hallatszottak, de egyébként csend. Két derék határőr le is akart tartóztatni, de aztán ránk ismertek. Két óra után már nyugtalankodom, hogy valami baj lehet, miért nem robban semmi. Visszamentünk a tanyaiba, hátha oda jött valami jelentés. A tanya lakóházától pár lépésre a határon egy magas cseh megfigyelőhely van. Sötéten mered fel silhouettje az éjszakába. A tanya gazdája, fiatal parasztlegény, velünk kucorog a padlásfeljárónál, ahonnan bámulunk és fülelünk az éjszakába. Közben a fiatal gazda csendes szóval mesél mindenfélét a határmenti

életről. Elmondja, hogy két idevalósi legény a tanyától pár lépésre hogyan találkozott három cseh rendőrrel. A legények, akik átszökőben voltak, rárohantak a csehekre, fegyvereiket elszedték, s hogy ne tudjanak ordítani, fület, száját, orrot földdel betömtek. Az egyikét túlságosan, mert belehalt. Később egy fiatal félig legény félig gyerek ismerőse is csatlakozik hozzánk, majd egy szolgálatban lévő határőr. Itt 50 kilométer szélességben a határ mentén lakóknak, akik persze mindent tudnak, már napok óta az a multságuk, hogy az éjszakába lesnek. Hirtelen elhallgatunk. Halljuk, hogy Bátyú felől egy vonat közeledik. Igen lassan. Bizonyára kémvonat. Sokáig tart, míg eljut a zápszonyi hegyig. Tudjuk, hogy ott állt meg a beregsomi megállónál, mert robaját az utolsó méterekben felvette a hegy. Ott egy darabig áll, aztán lassan jön tovább. Lámpái leoltva, csak a hang után tudjuk megítélni, hogy eléri Homokot. Ez tőlünk északra van, alig pár kilométer Beregszásztól. Ott sokáig áll, úgy látszik, ott rak ki, tovább nem tud jönni. Igazolva látjuk a jelentést, hogy Homok és Beregszász között járőreink a síneket megszakították, de Beregszász felől hiába várjuk a robbantást. Csend. Mindig nyugtalanabbak leszünk. A szakasznak komolyabb baja nem történhetett, mert nem hallottunk harci zajt, de feladatát sem tudta teljesíteni, mert nem hallunk robbantást. Magamban szidom a kuvikot. Aztán előlről a cserjésből mozgást hallok. Nem tudom türtőztetni magamat és előremegyek, bár megígértem, hogy nem teszem. Haág utánam jön. Nem sok örömöm volt benne. Eleinte lépések, suttogó beszéd, aztán feltűnik az éjszakában az első emberalak, még nem tudni, hogy ki, cseh is lehet. Haággal együtt felvont pisztollyal fülelünk. Aztán közelebbről hallom a magyar beszédet. A mieink jönnek vissza. Elérték az erődvonalat a legnagyobb csendben, és a szokásos módon az egyenkint való átszivárgáshoz fogtak. Rövidesen rá estek az első lövések, amelyeket hallottunk. A csoport lefeküdt és felderítéshez fogott. Eredmény: vissza kellett fordulnia. Az egymástól ki> távolságra álló betonfedezékek között megjelent egy tank, s a ki> távolságot is lefelezte. Hiába, erről a vidékről messzebb kell menni, mert itt már várnak ránk, s csak hiába való emberpocsékolás volt minden kísérlet. Most már hangosan szidom a kuvikot. Annál kevésbé érzi magát impressziósnál va a tanya gazdája. Búcsúzáskor azt mondja: „Idehívtam holnap éjjelre két barátomat, átmegyünk fejszékkel, és kivágjuk a cseh megfigyelőállást, legalább lesz télire mit tüzel-

ni.” Dühösen indulunk haza. Ott még benézünk a parancsnokságra, ahol azt halljuk, hogy bár nem ellenőrzött módon, de a cseh rádió valami olyat kürtöl világgá, hogy negyvennél több emberünket a csehek elfogtak. Néhány nevet is közöltek, de olyanokat is, akik át sem mentek. Így eleinte azt akartuk hinni, hogy kémkedés útján valami névjegyzékünket sikerült megkapniuk, de magamban nagyon félek, hogy bekövetkezett, amit előre láttam. Ismeretlen tartalékoszt-parancsnokoknak századkötelékben támadási parancsot adni ilyen viszonyok között nem lehet. De még nem akarok dühöngeni, mert a hír nem MTL-jelentés, Naményban hallotta valaki, és nem ellenőrzött hír.

A politikai helyzet és katonai kép odaát az, hogy a csehek miatunk fejvesztve mozgatják ide-oda erőiket, melyekről maguk is tudják, hogy nagyrészt megbízhatatlanok. Komolyabb értéket csak a cseh csendőrség és néhány cseh század jelentenek, valamint az önkéntes gárdisták, akik között sok a zsidó. Utóbbiak persze csak érzelmi és nem harci értéket. Cseh tisztek mintha nem lennének. Általában a szembenálló erők vegyesek és erősen keverték hozzánk húzó legénységgel. Azt mondani sem kell, hogy a lakosság magyar érzelmű. A magyar gondolat ellen a népfrontba tömörült politikai pártok, tehát a kommunista párt, a szociáldemokrata párt, a cseh agrárpárt és a zsidó pártok fejtenek ki tevékenységet. A csehek a magyar községekben nyilvántartanak ugyan kommunista pártot is, de a falusiak, ha annak tagjai is — nem kommunisták. A népfront hatása csak a városi életben érezhető. A magyarellenes vezetők Beregszászban dr. Reismann Simon ügyvéd és Rottmann Ignác gyógyszerész, kik a városnak nemcsak morális, hanem anyagi károkat is okoznak. A beregszászi zsidóság, néhány család kivételével (Neuwelt, Mandl, Hubert, Fehér és Kertész) magyarellenes érzelmű. Munkács zsidóságának többsége viszont magyar érzelmű. A falusi zsidóság, mint mindig, opportunisták. A cseh szociáldemokrata párt helyi vezetője Bállá József szenátor, beregszászi lakos, volt magyar vasúti altiszt. Magyarok közül azok a renegátok, akik magukat a kommunizmus alatt exponálták. Persze nemcsak a példaként felhozott Beregszászról pontos a képünk.

Az Ármentesítő Társulat házából öcsémmel átköltöztünk Tomcsányi Pál kúriájába. Azóta remekül vagyunk elhelyezve. A kedves, négy sarkán gömbölyű, tornyos régi úriházba jólesik hajnalonként

visszatérni. Tomcsányiék is örülnek, hogy a törzs elfoglalt minden vendégszobát. Jobb, mintha átutazók váltakoznak bennük. Az átköltözésnek annál jobban örülök, mert korábbi kvártélyunkon egy tipikus vidéki jellegű női kalandban is volt részünk, ami jellemző a lecsúszott vidéki úri osztály bizonyos kategóriájára. Már a második naptól kezdve észrevettük, hogy az előszoba másik oldalán, velünk szemben szintén csak átmenetileg lakó család — egyébként elszegényedett jónevű gentry — valamilyen okból minden ajtót száz lóerővel vág be, és hihetetlen zajosan él. Gyurka öcsém ismeri őket és megjegyezte, hogy ez nem ok nélkül történik, és pedig azért, mert nem tettünk látogatást náluk. Az ördög látogasson most, mi nem manőverre jöttünk, hajnalban járunk haza, ezer dologgal vagyok tele, egyébként is legjobban szeretném, ha egy bűvészsapka révén láthatatlanná tudnék válni. Az egyik reggel Szarvassal a szép őszi nap-sütésben leülünk egy kerti padra és diktálok. Egyszer csak hozzám lép egy öreg hajdú, és rettenetes restelkedések között elmakogja, hogy a kegyelmes úr legyen szíves erről a pádról elülni, mert a Nagyságos Asszony akar odaülni. Meg kell jegyezni, hogy a tornácra is, a kertben is több üres ülőhely volt. Szó nélkül felkeltünk és átülve egy másikra munkához láttunk. Önagysága kilibegett és leült a helyünkre. — Gyurka, mint szakértő helyzetismerő kijelentette, hogy miután a csapkodás nem használt, ez a lépés egy végső kétségbeesett kísérlet volt a bármily módon történő megismerkedésre. Így a Tomcsányiék kedves és úri házába való átköltözködés még inkább kapóra jött. Csomagolás közben az öreg hajdú morgott-dörmögött és mentegette Vásárosnaményt, Bereg megyét, Gulácsy Pistát és mindenkit azért az injuriáért, melyet ő sokkal nagyobbnak látott, mint mi.

Október 13. Budapest

Autón Pestre. Délelőtt Mátészalkán megállók, s tájékoztatom Péchy Szabolcs főispánt és Streicher Andor alispánt. Csak általánosságban, de erre is szükség volt. Majdnem teljesen informálatlanok. Kérem, hogy a közigazgatás feladataira való tekintettel küldjenek segítséget a naményi főbírónak. A hosszú autóút Pestig arra jó, hogy nyugodtan átgondolhassam a dolgokat és átgondoljam tennivalóim részletes programját. A rádió számára a vezető híryanagyot mától fogva magam állítom össze.

Október 15.

Tegnapelőttől máig tárgyalások, viták, kérések, követelések, rábeszélések olyan torlódása, hogy mindazt, ami történt és amit tettem, csak nagyjából lehet leírni.

Csáky azzal fogad, hogy baj van. Egy csomó emberünk fogságba esett. A Naményban hallott cseh rádióhír tehát sajnos igaz. Még sajnosabban igazolódott aggodalmam, amikor képtelenségnek tartottam zárt századok áttételét. Persze a pesti úrfiak századai estek fogságba. Berzeviczy, Szabó Gyula, Bukovihszky és társaik politikai lelkesedése csak addig tartott, ameddig a dolog komolyan el nem kezdődött. Ahol a golyó fütyül, ott nem elég a nagy száj és nem elég az, ha valaki nyilasnak kiabálja magát. A cseh rádió a világ minden nyelvén természetesen éjjel-nappal erről az ügyről beszél. Közölte azt is, hogy mind a háromszázat föbelövik. Hogy igaz-e a háromszáz, azt még nem tudjuk. A cseh rádió hírére persze húsz oldalról is azonnal internenció történt Imrédynél s ő Csáky útján interveniáltatott az elfogottak érdekében. Imrédy megkérdezte, hogy mi a véleményem. Én azt feleltem neki, hogy mindenki tudja, mire vállalkozik. A határátlépés előtt még egyszer figyelmeztetést kaptak, hogy aki nem érez magában elég erőt arra, hogy adott esetben meghaljon, az lépjen vissza. — Az idejében történő visszalépésre épp úgy gyávák voltak, mint arra, hogy ha már vállalkoztak, a harcot felvegyék. Csáky Rómából azt a választ kapta, hogy olasz intervencióra a cseh kormány nem löveti őket agyon, ha a magyarok a ruszinföldi akciót abbahagyják. A válasz csak negyven emberről beszélt, nem háromszázról. Úgy látszik, a háromszáz nem igaz, és a számban környékbeliek is lehetnek, akik csatlakoztak. De a többről sem tudunk semmit. Nekem az a véleményem, és ezt Imrédynek meg is mondtam, hogy semmit sem szabad abbahagyni még akkor sem, ha mindet agyonlövik. Miért tudott elesni Dercennél a Prém-század fele? Aki megadja magát lövés nélkül, miért jobb, mint a másik, aki verekszik, és miért nem szabad éppen a gyávának meghalnia? Rám, Homlokra és Stefánra vérdíj van kitűzve, és tudjuk nagyon jól, hogy embereket küldtek át azért, hogy minket elintézzenek. Aki ebben a partiban játszik, az reszkírozza a bőrét. Egyébként is helytelenítem az intervenciót, mert ez bevallása annak, hogy a kormánynak ingerenciája van az eseményekre. Imrédy azt felelte, hogy mégsem lehet háromszáz embert fejbövetni. Amire én azt válaszoltam, hogy

A kormányzó nevenapja (1938. december 6.)

úgysem fogják őket fejbőlöni, de aki lövés nélkül fehér zászlót küld át az ellenséghez, azért nem kár, ha fejbőlövik. A legrosszabb eset, amivel számolni kell, a tizedelés, de a csehek azt sem fogják merni megtenni.

El sem mondhatom, hogy ez a szégyenletes esemény, mely előrelátható volt, mennyire bánt. Az első hiba, amit már említettem, hogy teljesíthetetlen feladattal alkalmatlan embereket zárt kötelékben alkalmaztak. A második, hogy sablonosan, személyek ismerete nélkül, csupán a tartalékos tiszti rangot nézve választotta ki a parancsnokokat. A harmadik pedig — és ez a legnagyobb hiba — az, hogy ilyen nehéz feladatra nem való fickókat ahelyett, hogy hazaküldték volna őket kártyázni, egyáltalában eleresztettek. A kép egészen tiszta. A nyilasok politikai okokból ambicionáltak, hogy minél több embert küldjenek. Küldték személyválogatás nélkül azokat, akik Pesten a legjobban kiabáltak. Persze a dolog nem mindjárt a komolyával kezdődött. A dolog eleje lelkes toborzás, akkor még mindenki hős. Hős még a vonaton is, amely békésen gurul, ott lehet még inni, kártyázni és mutogatósdit játszani. Naményban talán már jött a megszeppenés, de ott meg már egy gépies szervezet dolgozott. Ők belekerültek a gépbe, észre sem vették, beöltöztették őket, dobtak néhány kézigránátot, hallották az első napok sikereit, aztán egy este egyszer csak ott álltak a tarpai hegy alatt. Ott már látták, hogy a dolog komoly, de még mindig könnyebb volt azt gondolni, hogy szerencsénk lesz, fog az majd menni, mint a felszólításra, hogy még mindig vissza lehet lépni, becsülettel jelentkezni. Belátom, hogy ez már nehéz, mert ott van a többi. Négyszemközt könnyebb lenne. Aztán meg kell indulni, még mindig nincs baj, egyszer csak odaát vannak egyedül, a parancsnokok nem igazi parancsnokok, ők pedig nem katonák, még kevésbé vérbeli szabadlegények. Ők élni és érvényesülni akarnak Pesten és a politikában, nem pedig meghalni Beregszász előtt. Részleteket nem tudunk, de hogy a lélektani része a dolognak az, amit elmondtam, az több, mint bizonyos. Pesten Imrédyt is meg a többieket is impresszionálta ez az eset. Elég hiba. A cseh rádióval fel kell venni a vitát, a határon pedig több helyen egyszerre még több járőrt kell áttenni, de nem négy századot harccsal. Én pedig verem a fejemet, hogyha mindent előre láttam, miért nem léptem fel erélyesebben. De hiábavaló nyílt összecsapást a katonai parancsnoksággal nem kockáztathattam meg, hi-

szén kimondottan csak a politikai vezetés az enyém. Héjjasék maguktól mindenben hallgatnak rám, de Stefán vezérkari tiszt formára sima, lényegbe zárkózott, és a katonai részletekért ő a felelős.

Közben zúg a történelem árja. Az új csehszlovák határ harminc kilométerre van Prágától. A lapok az új magyar határt tippelik, amelybe beleesne Pozsony, Nyitra, Léva, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Ungvár, Munkács. Ezzel szemben a csehek Komáromban még Komáromot se akarják visszaadni, és merik azt a felháborító ajánlatot tenni, mely valami kis határkiigazítást jelent a Csallóközben és egykét másik helyen. A pozsonyi rádió háborúval fenyegetőzik, mire Kánya bejelentette, hogy a magyar kormány a tárgyalásokat a maga részéről befejezettnek tekinti, s miután a megegyezés lehetetlen, a magyar területi követelések rendezését a jegyzőkönyvet aláíró négy nagyhatalomtól kéri. Tisoról már eddig kiderült, hogy tehetségtelen, hiú és primitív vidéki plébános, és Prága kezes eszköze arra, hogy a magyar és szlovák egymásra utalt népet összeugrassa.

A tárgyalások még meg sem szakadtak, amidőn a pozsonyi rádió háborúval fenyegette meg Magyarországot. Előre látható volt, hogy a csehek feltétlenül engednek a németek felé, a lengyelek felé szintén, de minden erejüket Magyarország ellen koncentrálják. Ez ugyan hiábavaló erőlködés, de húzza a dolgokat. Nekünk most a leghatározottabban kellene fellépnünk. A minisztertanács hosszan tárgyal arról, hogy elrendelje-e a mozgósítást vagy nem. Sajnos nem rendelte el, csupán öt korosztályt hívott be. Igaz, hogy Német- és Olaszországhoz intézett kérdésre olyanféle választ kaptak, hogy inkább nem, de a helyzet ma olyan, hogy nyugodtan megkockáztathattuk volna, s ha megteesszük, Német- és Olaszország szemében is csak a presztízsünk növekedett volna. Nagyhatalmi politika az, és ezt tisztán kell látni, hogy a kis államot, ha még olyan baráti is, mindig olyan helyzetbe igyekeznek hozni, hogy az nekik legyen lekötelezve. Hibának tartom, hogy a kormány ilyen helyzetben mindig a percenként változó eseményekhez akar alkalmazkodni. Az adott helyzetben Kánya túl óvatos, Imrédy kapkodó és befolyásolható. Imrédy Darányit Münchenbe küldi Hitlerhez, Csákyt Rómába. Jelen voltam, amikor Darányit instrukciókkal ellátva útnak bocsátotta azzal, hogy: vázolja az általános helyzetet és hangulatot, értesse meg, hogy az ország nyugalmát ilyen helyzetben passzivitás mellett fenntartani nem lehet, magyarázza meg, hogy mit jelent, ha az ügy hónapokig

még húzódik, magyarázza meg a ruszin kérdést. Csupán azt nem tudom, Darányi milyen nyelven fogja mindezt közölni. Ugyanakkor Csáky Rómába repül. Elindulása előtt vele már nem beszélhettem. Engem bármennyire érdekelnek is az általános nagy politikai kérdések, mindenekelőtt az érdekel és kell, hogy érdekeljen, hogy mi lesz a lengyel és a magunk ruszinföldi akciójával.

Október 16.

13-tól kezdve úgyszólván éjjel-nappal tárgyaltam és dolgoztam, hogy mit, azt majd Naményban fogom lediktálni.

Október 17. Vásárosnamény

Namény üres, csak Homlok parancsnoksága és én a kíséretemmel vagyunk még Tomcsányiéknál. Az S csoport Tornyospálczán készül elő a további eseményekre. Ma odaát voltunk. Héjjast, ahová megy, mindenütt egyformán szeretik. Amerre jár, körülveszik a falusi gyerekek. Imádja a legénysége is, pedig az nem éppen könnyen kezelhető legénység, de ettől a csendes, kedvesen azt mondhatnám, fiúsán szimpatikus embertől úgy félnek, mint a tüztől. Az egyik kihallgatáson elég volt, hogy ráordítson az egyik sok mindent próbált vadember-legényre, s az ijedtében hosszában vágódott el a földön. Tisztjei, emberei dühösek, mert nem juthatunk előre. Rábeszélésen és politikai informáláson kívül a Pestről magammal hozott nagy mennyiségű innivalókkal is igyekszem őket befolyásolni. Lelkileg rég nem éreztem magam olyan jól, mint mióta köztük vagyok. Bár a legutolsó napokban újabb határátlépések nem történtek, odaátról minden éjszaka áthallatszik a fegyverzaj. A befutó jelentések egyöntetűen arról beszélnek, hogy a lakosságból sokan csatlakoztak járőreinkhez. Határsértésekkel ma már nem törődünk. Nyíltan dolgozunk annyiban is, hogy önkéntes vállalkozók, főleg a tisztek minden éjszaka kifeküsznek a határra, és sorra szedik le a cseh határőröket és őrzőket, ami máris azzal a morális hatással jár, hogy az őrségre kivezényelt csehek nem foglalják el őrhelyeiket. Stefán parancsnoksága egy tornyospálcai kúriában tanyázik. Egészen galíciai, háborús hangulat fogott el, mikor először náluk jártam. Egy iroda a pipázóban, tömegkvartélyok, mindenütt fegyverek, szép, elhanyagolt park és sárguló hulló falevelek.

A harci csoport nem éppen erős, és karabélyainkon kívül csak automata pisztolyaink és kézigránátjaink vannak, de mégis sikerült

odaát olyan fejetlenséget teremteni, hogy nagyobb már nem is lehet. A csehek tankokat, tüzérséget, repülőgépeket mozgatnak, mindenki gyanús, aki él, és mégis megy minden a maga útján tovább.

A relatív nyugalom ideje alatt annál élénkebben dolgozunk hírszolgálatilag. Hogy mi a hírszolgálat, azt, aki nem tudná, most láthatja igazán. A világsajtón keresztül labdázunk a cseh események híreivel. Amit ma telefonon Szarvassal leadatok, az holnap valahol Angliában vagy Franciaországban lát napvilágot, átveszik Svédország és a többiek Japánig. A hírt futása közben legfőbb megjelenési pontjain újra elkapjuk, citáljuk, hírként leadjuk újra és újra, most inár mint olasz, német, svéd vagy francia hírt. A tankra kötözött élő felkelő hírét, amely a derцени csatából visszakerültek fantáziájának volt szüleménye, nem volt olyan újságja a világnak, amely át ne vette volna. Mindezek dacára még itt, Magyarországon is aránylag nagyon kevesen tudnak arról, hogy valójában mi történik itt, még kevésbé azt, hogy én csinálom. Pesten létemkor egy vacsorán a cseh követ, Kobr Milos felesége mellett ültem, kinek fogalma sem volt arról, hogy miben sántikál szomszédja. Naményből Pestre és visszamenet többször megálltam Debrecenben pihenni. Ott sokan megismertek, sok emberrel beszéltem, de egy sem tudta a valóságot. Szerencsés dolog, hogy hírszolgálati tevékenység ok arra, hogy bárhová mehessek. Ami keveset pedig mégis beszélnek, az olyan ostobaság, hogy csak arra jó, hogy még jobban rejtse az ügyet. így például elterjedt annak a híre, hogy Prónay Pál egy határátlépésnél elesett. Két napig beszéltek, amíg a harmadik napon nem látták magát Prónayt Budapesten sétálni.

Október 18. Vásárosnamény

Az MTI Varsóból egy érdekes hírt adott le ma telefonon. A 200.000 főt számláló lengyel tartalékosok egyesülete nagygyűlést tartott, a közös magyar-lengyel határt követelte. Hasonló követeléssel fordultak a főiskolások a lengyel kormányhoz, utána pedig mindkét akció vezetői megjelentek Hórynál. Egy másik hír azt mutatja, hogy az október elején megindított akción, mely azt célozta, hogy az amerikai ruszinok megmozduljanak, sikerrel járt. A megmozdulás híre már bent van a lapokban. Elgondolásaim részben közvetve, részben közvetlenül sorra belekerülnek a közvéleménybe. Ezt látom egyébként Hóman mai rádióelőadásából is. így legutóbb két argumentumom je-

lentkezik mindenütt a nagy nyilvánosság előtt. Az egyik, ha Ruszinszkó életképtelen Ungvár, Munkács, Nagyszöllös nélkül, akkor annak nem az a konzekvenciája, hogy a magyar terület marad meg a cseh Ruszinszkónál, hanem az, hogy a Ruszinszkó kerül vissza Magyarországhoz. A másik, ami főleg külföldön igen hatékony, hogy a ruszinoknak azért is érdekük, hogy hozzánk tartozzanak, mert őket, mint kezdetleges nyelvet, minden szláv nyelv fenyeget többé-kevésbé, de ami abszolúte nem fenyegeti, az éppen a magyar nyelv, mert ez a nyelv nem szláv. Nagyon vidám kedvben jártam ma a háztart.

Október 19. Vásárosnamény

Reggel az MTI telefonálja, hogy Beck a román királyhoz utazott... A bizalmasan ismertetett előzményekből tudom, hogy a megbeszélés egyik fő témája a Ruszinföld kérdése lesz. A király Galacban fogadja Becket. El sem tudom mondani, hogy mennyire örülök a hírnök. Az MTI leadja azt is, hogy a magyarbarát lengyel sajtó tizenhét jobboldali lapja bizottságot alakított, amelynek célja a lengyel-magyar határ kiküzdése. A külügyminisztériumtól erélyes lépéseket követelnek. Lépésüket tudomására hozták Hóry követünknek is. Közölték vele azt is, hogy a közös határ kiküzdésére légiót alakítanak. Éljen! Mindebből arra lehet következtetni, hogy Varsó komoly megmozdulást tervez. A Kurjer Polski rutén cikkének címe: „Az a föld, amelyről ma a legtöbbet beszélnek.” Ez egyik célunk volt, meg is lett, de meg lesz még a többi is. Miután pedig most a diplomáciai helyzeten van a súlypont, elhatároztam, hogy ma újra Pestre megyek, nem tudom, hányadszor téve meg a 330 kilométeres utat odavissza.

Október 19., este. Budapest

Megérkezve azonnal Imrédyhez mentem, aki az új lengyel állásfoglalást és azt, hogy a lengyel légiók megalakítását a magyar követ tudomására hozták, még nem ismerte. Vázolom a fentieket, megmondtam, hogy újabban határsértéseket is elkövettek, azt is, hogy tudomásom van arról, hogy három lengyel repülőgép cseh terület felett repkedett, amit magam is láttam. Nem sokáig maradhattam nála, mert bejelentik Lubienski grófot, a lengyel külügyminiszter kabinetfőnökét, aki most érkezett repülőgépen. Az előszobában Kánya bemutat egymásnak. Keményen kezét szorít és azt mondja: „Je con-

nais votre nom et je suis bien renseigné sur votre activité.” Lubinski szimpatikus, jó megjelenésű ember, persze nagyon szeretném tőle megtudni, hogy mit végez Beck a román királynál, de erre nem volt idő. Ő ment be. Egyébként is én ma kompromittáló valaki vagyok, és természetesnek tartom, hogy Kánya nem hoz össze Lubinskivel, úgyhogy mentem a dolgomra. Azt, hogy a románok megfognak akarni zsarolni bennünket, bizonyosra veszem, s Imrédynek ezt meg is mondtam azzal, hogy Ruszinszkó annyira fontos, hogy véleményem szerint kicsi román lakosú terület esetleges átadása megéri a román beleegyezést. Imrédy teljesen az én véleményemen van.

Orlowskival folytatott beszélgetésünk eredményeként az általam elfogadott lengyel szakértők, kiknek jöveteléhez Werth hozzájárult, már jelezve vannak. Chiffre érkezett, hogy nem is kettőt, hanem négyet fogunk kapni.

Október 20.

Reggel a VKF 5-be virágnyelven leadott telefonértesítés közli, hogy Szathmáry Király Ádám, egy lobogóhajú és szemű soproni bányászakadémikus, tartalékos zászlós három emberrel Bátyú és Homok között vasútrobantást végzett. A Felsőszernyén nem tudtak átúszni, és így visszajöttek. A miniszterelnökségen várakozás közben Esterházyval, Korláthtal és Jaross-sal találkoztam. Esterházy bátor, határozott és intelligens. Jó benyomást tett rám Jaross. Mindkettőt megkérdeztem, hogy milyennek látják a cseh hadsereg morális állapotát, amire azért vagyok kíváncsi, mert meggyőződésem, hogy a mackókkal repülők és tüzérség nélkül is meg lehetne kockáztatni a támadást. Szerintük a cseheknél fegyelem van, s miután a magyart ősellenségnek tekintik, tehát betörés esetén védekeznének. Véleményük dacára meggyőződésem, mégpedig a határon tett tapasztalataim alapján, hogy nincs igazuk. A régi négyéves frontkatona megérzése nekem azt mondja, hogy minden logika ellenére egy bátor betörésnek abszolút eredménye lenne. Nap nap után minden éjjel megjelenünk a betonvonalon, a felkelők leöldösik az öröket, bepuskáznak az erődítmények lörésein, foglyokat hoznak és legtöbbször sebesültek nélkül térnek vissza. Újabban páncélgépkocsik állanak be éjjelente a térközökbe, s a legkisebb mozgásra riadóznak. A mieinket ez sem zavarja és vígan átjutnak.

Imrédyvel, Werthtel, Kányával, Rátzcal és mindenkivel több megbeszélést folytattam tegnap óta, mindent elkövetve, hogy a három-

száz körül támadt kavargás ne impresszionálja őket. Valósággal követelőztem, hogy tekintet nélkül mindenre folytatni kell az akciót. Sikerült is eredményt elérnem. Délután 2 órakor a külügyben vagyok, amikor telefonon közli a prágai követség, hogy a csehszlovák delegáció propozíciót ad át a magyar kormánynak. Egész délután folyamán örült szaladgálás, telefonálás, többször jön a német követ.

Kiderül a következő: Tisoék Ribbentrophoz mentek, aki arra az álláspontra helyezkedett, hogy már ideje tárgyalási alapul szolgáló ajánlatot tenni. Az ő nyomása alatt a kiküldöttek ott a helyszínen berajzoltak egy vonalat, amely már tényleg haladás, de közvetlenül a vitás városoktól délre vonul el a tervezett határ. Így nem kapnánk vissza Pozsonyt, Nyitrát, Kassát, Ungvári, Munkácsot és több más várost. Ezt a tervezetet informatív a német követ eljuttatta a magyar kormányhoz, amit a csehek igyekeznek úgy feltüntetni, hogy ez egy német-cseh megállapodás, amely felett a magyar kormánynak döntenie kell. A kormány ezt természetesen nem vette tudomásul és a feltett kérdésre a német követ kijelentette azt is, hogy ők csak szívességet tettek. Ez nem az ő álláspontjuk. Szóval megint nincs javaslat, illetve csak lesz. A csehek, illetve Tisoék szabotálnak. Magyar részről felhívás történt, hogy azonnal tegyenek javaslatot.

A Rádiófigyelő felvette a már korábban bejelentett csehszlovák rádióadást, mely néhány elfogott szabadcsapatbeli névsorát közli.

Október 24.

A határon túlról nehezen ellenőrizhető hírek érkeznek, részben a munkácsi várból, részben pedig a derceni csata részleteiről. Munkácsról kivégzési hírek is érkeztek, de azok megerősítést eddig nem nyertek. Szeretném, ha érzésemet igazolva látnám. Nem hiszem ugyanis, hogy a csehek mai helyzetükben, törvényes formák között pláne, nagyobb arányú kivégzéseket mernének elrendelni.

A derceni csata valódi képe még bizonytalan, de annyi kétségtelennek látszik, hogy a mieink igen nagy túlerő ellen bátran harcoltak, s ott kevés fogoly esett, a halottakat és sebesülteket leszámítva. Úgy látszik, a megmaradtak kisebb járőrökbe oszolva vagy egyenként keresik az utat a lengyel határra, vagy visszafelé igyekeznek. Egyesek a lakosság révén bújóhelyre találtak. Bizonyos-

nak látszik, hogy Prém József parancsnok fogságba esett. Visszatért vezetők, néhány paraszt és az ütközetből visszatért egy-két sebesült elbeszéléséből valószínűnek látszik, hogy a parancsnokság kérdése körül surlódások merültek fel. Gérecz lefokozott tiszt a határon túl arra az álláspontra helyezkedett, hogy ő rangban idősebb, mint Prém, s a parancsnokságot átvette. Úgy látszik azonban, vezetni nem tudott, és elkövette állítólag azt az ostobaságot, hogy egy odavaló zsidó vezetővel élelmiszerszerzés végett csapatát elhagyva bement a legközelebbi községbe, Fornosba. Ott a csehek elfogták. Géreczet egyes hírek szerint agyonlőve, mások szerint elevenen egy cseh tankra kötötték. De mindezek a jelentések tipikusan újoncjelentések.

Schultz Lengyel alezredes, ki néhány napja nálunk van, nem győzi eléggé dicsérni embereinket. Ma Homlokkal és vele Pestre jöttünk. Van éppen elég megbeszélni valónk.

Pesten hallom, hogy Prágába igen erélyes magyar válaszjegyzék ment, melyben a kormány közli, hogy a szombaton átadott cseh jegyzéket a tárgyalások alapjául elfogadja, de követeli, hogy a nem vitás átadandó területek a legrövidebb időn belül átadassanak, aztán reflektál a vitás területek kérdésére. A szlovákok mindenféle trükkökkel dolgoznak. Vitás területek Nyitra, Jolsva, Mecenzéf, Kassa, Ungvár, Munkács és Feketeardó, mely körül megint népszavazásról beszélnek. Nem hiszem, hogy bármilyen formában sor kerülhet népszavazásra. Azt még mindig nem értem, hogy miért nem mozgósítunk. Mindjárt másként gondolkoznának a szlovákok és mögöttük a csehek. Ma már Halifax is elismeri, hogy Magyarországnak jogos követelései vannak.

Október 25.

Reggel Keresztes-Fischer belügyminiszternél. Kérem, hogy hívassa magához és hallgassa meg a fenti helyzetről Tomcsányi Vilmos Pált és Gulácsyt. Megnyugtatom a felkelők politikai viselkedése felől.

Azután Werthtel tárgyalok, aki átad másolatban egy külügyminiszteri jelentést, amelyben az ungvári lengyel konzul varsói követésünk útján közli, hogy Svatek tábornok felhívta Rauch ügyvédet, a Magyar Nemzeti Párt ungvári ügyészét, hogy az esetben, ha a ruszinszkói felkelés tovább folytatódna, megtizedeltet! az elfo-

gott háromszáz magyart. Rauch a közvetítésre nem vállalkozott. A hírt már fent is hallottam. Werth és mások előtt is annak a véleménynek adtam kifejezést, hogy itt komoly dolgról van szó, amit nem lehet abbahagyni. Aki fogságba került, annak szükség esetén életét kell áldoznia éppúgy, mint annak, aki ütközetben golyót kapott. Werthtel közöltem, hogy október 15-e óta a határ teljesen lezártnak tekinthető. Most már csak határsértéssel lehet átjutni. Október 16-a óta kialakult helyzet az, hogy az odaát működő erőink széjjelszórva bár, de alaposan dolgoznak.

Telefonon — persze virágnyelven — közli Szigetváry, hogy nem sikerült Draskóczy főhadnagy vállalkozása, aki a László-tanyánál lépte át a határt, és a Töketerestől keletre lévő vasúti hidat akarta felrobbantani. Foglyok kellenének, de intelligensebbek, hogy valamit megtudjunk a cseh szándékokról. A csehszlovák rádiók folytatják a foglyok névsorának közlését. Jelek vannak arra, hogy a cseh-ruszin egyetértés nem túlságosan nagy.

Október 26.

Örömnap. Értesítés, hogy negyvennél több emberünk érte el a lengyel határt. Obis tanító, tarpai járőrparancsnok kér, hogy intézkedjem a hazaszállításukról. A magyar és a külföldi sajtó egyaránt tele van a vérben és tűzben álló Ruszinszkó hírével. Hírek jönnek a csehek költözködéséről. A derceni ütközetnek mindenütt nagy és komoly visszhangja van. Olyan jelentéseink vannak, hogy a népszavazás gondolatát, melyet mi formailag mindig elfogadtunk, a prágai kormány már nem meri követelni. Késő este rossz hír. Az úgynevezett független ruszin kormány vezetését Bródy András helyett, akiben bízunk és aki magyarbarát, Volosin kanonok vette át, és nagyhirtelenében telefonon esküt is tett Prágának.

Október 28. Budapest

Ezer nehézség, hivatali helyeken kapkodás, újra és újra mindent újra kell kezdeni. Akciónkat vissza akarják fogni. Ahány hely, annyiféle a vélemény a követendő módszerekben. Imrédyvel tárgyalás négyszemközt. Felvetem a gondolatot hogy kb. hatvan főnyi fegyvernélküli intelligens csoportot kellene fokozatosan bejuttatni arra a területre, melynek hozzánk vissza kell kerülnie. Nem Ruszinszkóba, mert ott véleményem szerint a fegyvernek kell beszélni, hanem attól nyugatra levő szlovák területre. Javaslom, hogy vegyük igénybe

a Salló-Brinzey-féle nemzeti frontbeli intelligens és vállalkozó fiataltságot. Ne nézzük most a belpolitikai ellentéteket, mindenkit arra használjunk fel, amire leginkább alkalmas. A felhatalmazást Imrédytől meg is kapom. Közlöm Werthtel A VKF 5-höz hívatom Brinzey volt vezérkari kapitányt, aki önként vált ki a szolgálatból feladva karrierjét szélsőjobboldali meggyőződése miatt. Személy szerint igen szimpatikus határozott ember, hamar megértjük egymást, mindenre vállalkozik, útnak indít a legrövidebb időn belül hatvan embert. Ezek fegyver nélkül — legfeljebb csak revolverrel — mennének megfelelő iskolázás után. A cél propaganda, de a legfőbb cél az, hogy szükség esetén mindenütt kis ellenállási vagy politikai csoportok központjává váljanak. Este közlöm Imrédyvel, hogy a dolgot megindítottam. Ő megint a legkisebb részletekbe megy, és miniszterelnök léteire olyan apró részletekkel törődik, mely nem az ő, nem is az én, hanem Brinzey dolga, aki azt volt vezérkari tiszt léteire nagyon jól fogja tudni.

A szlovák-cseh ellentétek kiélesednek. A kormány újabb jegyzéket intézett Wettstein útján Chvalkovsky cseh külügyminiszterhez. Választ követel a népszavazási prepozícióra és követeli, hogy miután a csehszlovák kormány jegyzékben kijelenti, hogy elfogadja Németország és Olaszország döntőbíráskodását, jelentse ki, hogy eleve aláveti magát az ő határozatuknak. A döntőbíráskodás csak a vitás területre terjedhet ki, a bíróság összeállítása az érdekelt nagyhatalmak ügye. A csehek közben letartóztatták Bródyt, ami magyar szempontból a világsajtóban újabb előnyt jelent ugyan propagandaszempontból, de nem jelent újabb előnyt Ruszinszkóban.

Október 29.

28-án estére a helyzet annyira romlott, hogy nem mentem vissza. Kilenckor még úgy volt, hogy Brinzey hatvan embere indul, éjfélre Imrédy lefújta. Maradtam és reggel Bethlenhez mentem, kérve intervencióját egy bátor vállalkozáshoz, vagy ha arra nincs szükség, és minden simán fog menni, úgy legalább ahhoz, hogy a lövészalakulatok is bevonulhassanak. Ezt a szedett-vedett és politikailag megbízhatatlan társaságot rendbehoztuk, fegyelmeztük, embereket áldoztunk. Véteknek tartom elkeseríteni és belpolitikai ellenségekké tenni őket azzal, hogy most szélnek eresztjük őket.

November 2.

A bécsi döntés egymillió magyart csatolt vissza. A visszacsatolt területen kevés a szlovák és a német. A városok közül visszakerült Komárom, Galánta, Érsekújvár, Léva, Losonc, Fülek, Rimaszombat, Jolsva, Rozsnyó, Kassa, Ungvár, Munkács és Beregszász. Nagyszöllös nem, ez rekompenzáció Ungvárért és Munkácsért. A határrendezés a zárt magyar vidékeket Magyarországhoz juttatja, a néprajzi határ helyenként megalkuvásokat kényszerített.

Ebben az órában az egész magyarság rádiókészülékeknél hallotta a miniszterelnök beszédét, s mikor azt befejezte, Budapest kitódult az utcára. A fiatalság és az egyesületek zárt alakulásokban ütemes lépésekben vonultak fel, az utcák feketéi lettek a tömegtől. Az olasz, a német és a lengyel követségek előtt óriási tömegek gyülekeztek, a légvédelem miatt félsötét utcákon hömpölygött a tömeg. Az Esterházy utcai olasz követség arkádjai alatt fáklyás díszörség állt, a tömeg ordított: Duce, Duce! Küldöttségek mennek az olasz követhez, azután a tömeg árja a Lánchíd felé indul, a Várba hosszú sorban minden úton óriási tömegektől álló emberkígyók kapaszkodnak felfelé, a miniszterelnököt és feltűnő melegséggel Kányát ünneplik. A lengyel és a német követség előtt a tüntetés egyidejűleg folyik. Barátaink legnagyobb része házunkban gyűlt össze. Az asszonyok megörültek és belevágódva a tömegbe mentek tüntetni. Egymástól is elszakadva csak jó későn kerültek vissza. A tüntetés a lengyel követség előtt hasonlíthatatlanul lelkesebb és impozánsabb volt, mint az Úri utcai német követségen. Ott a fiatalság egész kellemetlenül a lengyel-magyar határt ordítva tüntetett. Óriási tömeg tüntetett a miniszterelnökség előtt éltetve Imrédyt és a kormányt, Imrédy rövid beszédet tartott, és a tömeg élén átvonult a Várba, ahol a tüntetés a tetőpontra hágott. A kormányzó megjelent az erkélyen és a miniszterelnök üdvözlésére néhány meleg, de egyben kemény szóval válaszolt hangsúlyozva, hogy reméli, pesti utcára disszonáns hangot vinni senki nem fog. Azután, mint mindig, megtalálva a közvetlenség hangját azzal fejezte be: most pedig menjetek haza és álmodjatok még szebbeket, mint amily álom most beteljesedett!

A kormányzó családjával visszavonult, és a felzaklatott hangyabollyá vált város csak késő este csendesedett el. A szétoszlóban lévő tüntető tömegben állandóan felhangzott a „Pozsony vissza, mindent vissza” kiáltás.

Magam csak az Esterházy utcai tüntetést láttam. A többire nem mentem el. Otthon ültem, vártam a többieket, arra gondoltam, hogy mit csinálnak a felkelők Naményban, mi van azokkal, akik a lengyel és a magyar határ között keveregnek, harcolnak és elpusztulnak, és arra, hogy az én ügyem még nincs befejezve. Törhetetlenül hiszek abban, hogy Ruszinszkó visszakerül, vissza fogjuk hozni, elérjük a Kárpáthatárt, a mi igazi munkánk csak most kezdődik. Ha az sikerült, akkor leszek igazán boldog, és akkor majd kimegyek a baracs-kai sírhoz.

November 4.

Az ország örömmámorába nem tudok résztvenni. Azok, akiknek az a feladatuk, hogy a dolgokat vigyék, csak egy pillanatra tudnak megállni, hogy örüljenek, mert annál több dolguk van, minél jobban örül a többi. Kormány, vezérkar, politikai vezetők éjjel-nappal talpon dolgoznak s halálosan fáradtak lennének, ha nem ilyen nagy ügyről lenne szó.

Midőn tegnapelőtt a miniszterelnök bejelentette az eredményt, Naményban éppen vacsoránál ült együtt a tisztikar. Telefonon informáltak a hangulatról. Örültek, de nem igazán. Fegyverrel akartak indulni, s akkor több lett volna az eredmény. Ez a felfogás alakult körülbelül ki.

Egy Imrédy Bélára karakterisztikus történet: 2-án este a Várban lefolyt tüntetés után mindenki hazament. A miniszterelnökségen csak Imrédy, Kolosváry-Borcsa és tőlünk Tarr volt, aki sztenografálta a kormányzó beszédét. A diktálás alatt Kolosváry is elment, és éjjel egy órára már nem volt más, mint Imrédy és Tarr. Imrédy átolvasta az egész tudósítást és utána külön többször a kormányzó beszédét, melyen keveset változtatott. Mikor ezt is elvégezte, néhány pillanatra elhallgatott és odafordult Tarrhoz: „Ezt aztán adjátok külföldre tractatusként.” A tractatus sürgöny azt jelenti MTI-nyelven, hogy annak a költségeit mi viseljük. Ez azonban olyan aprólékos szakki-fejezés, hogy még az MTI-ben is csak kevesen tudják pontosan jelentését.

November 5. Vásárosnamény

Tegnap délelőtt még megbeszélés a miniszterelnökkel és Werthtel, délután visszajöttem. Szeretem a Tomcsányi kúriát, a szobámat s ennek a most már nem végvidéknek egész kedves hangulatát. Éj-

szaka összeültünk Homlokkal és Stefánnal, s átbeszéltünk minden szükségést. Egy felterjesztést csináltunk a miniszterelnökhöz, külügyminiszterhez, honvédelmi miniszterhez, vezérkari főnökhöz és a honvédfőparancsnokhoz. A bevonulással előálló új helyzet át-szervezést és új intézkedést igényel. A beadvány kivonata: 1.) Ruszinszkói általános helyzet járőr-, fogoly- és menekültjelentések alapján: kivéve a cseh hivatalnokokat a Ruszinföld vissza akar csatlakozni. A cseh csapatok jelenlétében kívánságának nem tud kellő erővel kifejezést adni. Autonómia, ukrán kérdés és egyéb akadályozó momentumokat az események túlhaladtak. A csatlakozási vágy a honvédség bevonulásával a legmagasabbra fog lobogni. A ruszinszkói igen súlyos élelmezési zavarok, ha a magyar éléskamra-terület leszakíttatik, nőni fognak, amit még inkább fognak fokozni a közlekedési zavarok.

November 6.

A kormányzó úr a csapatok élén ma vonul be Komáromba. Nekünk itt annyi a dolgunk, hogy alig van időnk az eseményeket követni és figyelemmel kíséreni. Délután indulok Pestre. Búcsúzom Naménytől, Tomcsányiéktól, mert ide vissza már nemigen jövök. Boldog érzéssel pakoljuk fel holminkat az autóra. Szarvas már elment, Molnár altiszttel indulok haza. Mennyit jártam én ezt az utat öt hét óta! A szolnoki pihenőtől is búcsúzom, a jövőben Miskolcon és Újhelyen át Csapon keresztül fogok Ungvárra jární. Ott képzelem a további akció központját. A mögöttem álló öt hét a legnagyobb fizikai és szellemi megerőltetések egyike volt abból a sokból, amit már életemben végeztem. Ki se mondhatom, milyen jól, boldognak és szerencsésnek éreztem magamat az elmúlt hetekben. A határ mentén bizsergett bennem a régi katona. Pesti tartózkodásom tele volt gyakran harccal, rábeszéléssel, befolyásolással, akaratoskodással, de kevés pihenéssel és nagyon szép boldog órákkal is.

November 9.

Beadványunk alapján a vezérkar főnöke elfogadta az ABA prepozíciót. Az ABA csoport parancsnoka Homlok, helyettese Pisky Zoltán alezredes. Harcos zászlóalj, az S csoport elődzászlóalj név alatt, Tass zászlóalj vitéz Vén Zoltán őrnagy, Huba zászlóalj Pongrácz István őrnagy, Csaba zászlóalj vitéz Kovács András őrnagy, Kéza zászlóalj Haág Géza őrnagy technikai feladatokra.

Hosszú tárgyalás Imrédyvel és Kányával. Erősködöm, hogy a bevonulás után azonnal tovább induljunk. Vállalom a felelősséget, hogy elérjük a határt négy nap alatt. Közlöm, amit Orłowski mondott. Kányában látok valami hajlamosságot, de ürügyet keres. Én hajtom a dolgokat, amennyire lehet, de magamba belátom, hogy ilyen nagy horderejű kérdésekben csak a bizalmas információk teljes ismerete alapján lehet határozni, azokkal pedig nem rendelkezem.

Tegnap este még a kormányzónál is voltam. Referáltam az átcsoportosítást. Előadtam, hogyan látom a helyzetet, hogy a legenergiusabb akciót szeretném. Nagyon kedves volt, nagyon nyugodt és boldog. Hangsúlyozta, hogy több kockázatot, mint amennyi kell, vállalni nem akar. Helyzetünk jó, még javulni is fog, elhamarkodni semmit sem szabad. Utána még egyszer diskurzus Kányával, délelőtti beszélgetésünk impresszionálta. Az embereket sikerült úgy befűteni, hogyha még nem is kaptam meg azt a döntést, amit szeretnék, de nagyon élénken mozognak.

Az Imrédy-Kánya hármass megbeszélése elején kifejtettem unalomig ismert véleményemet. Kányán láttam, hogy közben gondolkozott a dolgon. Óvatosan olyasmit mondott, hogy azt hiszi, lehetne ürügyet találni.

Igen rossz impresszióm volt a megbeszélés végén a személyi vonatkozások miatt, de a tárgyi eredménnyel meg voltam elégedve. Amikor Imrédyék a kormányzóhoz mentek, Rátz ezt kérdezte: kell-e, hogy ő is átmenjen? Egyébként is passzív volt egészen a képtelenségig. Rátzcal az akadémián három évig voltam egy évfolyamban. Nagyon tehetséges, sosem tanult, de mindig az elsők között volt, sajnos lusta, kevés benne az acél. Most összeveszett Werthtel, illetve sértve érzi magát. Meg is mondta, hogy Werth kinevezése az ő tudta nélkül jött létre. Rátz politikailag a szélsőjobboldalra áll, és életre-halálra védi - bár jóhiszeműen — a tisztikar fegyelmezetlenségét.

Werth igen jó benyomást tett rám. Egy idő óta elszánt és határozott.

A kormányzónál tartott értekezlet nem döntött véglegesen, hanem irányelveket állapított meg, de azok között elsőként szerepel az aktív fellépés. Az eredménnyel meg voltam elégedve. Ma újra a kormányzónál voltam. A szokottnál fáradtabbnak találtam, ami nem csoda. A honvédség fegyelmi kérdéseiről, nyilasagitációról, belpolitikai aggodalmakról beszélt.

November 11.

Ungvár. Isten megadta, hogy ezt is megérjem. Ungváron vagyok, mely újra magyar, melyen egyszer röviden átutaztam cseh uralom alatt, de éppen 20 esztendeje szakadt el Magyarországtól, én pedig elszakadtam onnan 1905-ben, s azóta sem láttam. Ma fent álltam a régi Bercsényi-vár bástyáin, onnan néztem az Ung völgyébe és a turjaremetei hegyek felé, mely még ma is cseh, de nem sokáig marad az.

Tegnap reggel indultam autón Miskolcon át Ungvárra. Szarvas ugyanoda a saját kocsiján. Reggel még kaptam Werthtől egy nyílt parancsot, mely utasítja a 6. és 7. vegyesdandárt, hogy mindenben támogassanak, azonkívül beosztották mellém segédtsztnek Heinrich Tibor tartalékos huszárhadnagyot, ki nálam Ungvárott fog jelentkezni. Gyönyörű idő. Az út tele autókkal. Legnagyobb része Kassára igyekszik, ahova a csapatok már tegnap bevonultak. A mindehová bevonuló csapatok élén a rádió, az MTI és film emberei mennek, sokszor már korábban bejutva, mint az előcsapatok. A kormányzó Kassára ma vonul be ünnepélyesen. Kassa a tegnapi bevonulást a boldogságtól sírva, elmondhatatlan lelkesedéssel fogadta. A kormányzó a ma éjszakát Radványban töltötte. Én is elmehettem volna Kassára, de amennyire lehet, az ünnepségeket kikerülöm, dolgom is van elég, és engem valami Ungvár felé húz.

Sátoraljaújhelynél léptem át a trianoni határt. A Ronyva-hídon megállók egy percre, úgyis igazolást kérnek. Elmondhatatlan érzés fog el, aztán begurulunk cseh területre, illetve arra a területre, amely tegnapelőtt még cseh volt. Mindenütt ünneplő, boldog hangulat. Nemsokára feltűnik az első cseh bunker, utána a többi. Futunk egy közepes minőségű úton, és elérjük a jól ismert helmeci hegyet és erdőt. Útközben alig látunk katonát. A faluk előtt mindenütt diadalkapu, nemzetiszín zászlókkal és feliratokkal.

Elérem Csapot. Megint egy hely, ahol meghatva gondolok a régi időkre. Ha hazautaztunk, Csap volt az első állomás, amelytől kezdve otthon éreztük magunkat. A csapi állomást különösen szerettük, itt kellett átszállói az ungvári vonatra, ami már csak egy órát jelentett Ungvárig. Átfutok Szürtén, Tégláson s már bealkonyodott, amikor elérem Homokot. Itt aztán el is értem az Ungvárra bevonuló csapatok végét. Lépéstempóra lassítva próbálok az úton két sorban haladó csapatvonat között előrejutni. Hiába is türelmetlenkedem, ez

Beregszász katonai parancsnoksága (1939. január)

csak csigalassúsággal megy. Háromnegyed óránál tovább nem bírom türelemmel, sofőrömnek megmondom, hogy a Korona körül majd találkozunk, és nekiindulok gyalog. Jó hosszú séta, de előrejutok. Elérem a várost, amely tombol és dübörgően éljenez. Meghatva megyek keresztül a hídon s a balkéz felől, amelyről legjobban riadoz az éljenzés, vadonatúj városrészt látok. Elérem a Koronát, s onnan a csapatok mentén balra fordulva a megőrült éljenző tömeg között elérek a nagy térre, amelyen az egykori cseh kormányzói palota áll. A tér tele rengeteg emberrel. Középen a már felvonult csapatok állanak. Egy rendőrtiszt felismer és a tribünhöz akar vezetni, de nem fogadom el. Én most egyelőre személytelenül gyönyörködni, nézegetni és élvezni akartam. A felvonulás még egy jó óra hosszat tartott. A tömegben mindenki mindenkivel beszél, néztem az arcokat, hallgattam a megjegyzéseket és beszélgettem sok-sok ismeretlennel. Egyszer csak valaki megjegyezte, hogy a legszebbek mégis csak a huszárok voltak, de ezek másképpen ülnek a lovon, mint a régiek. Néhányan panaszkodtak az elszenvedett bánásmódon, mások kérdezősködtek, a tömeg beszélt, kavargóit, éljenzett, lelkesedett. A tribünnel szemben az egyik épületen felszerelt hangszóró konferálta az eseményeket, rendezte a közönséget és vezette az egész ünnepséget.

A tribün háta mögött századoszlopokban állt Bély ezredes nyíregyházi 1. lovasdandárja. Bélyvel egymás nyakába borulva, bizony mindketten elkönnyeztük magunkat. Persze minden huszár azonnal tovább szeretett volna menni észak felé.

A bevonulás erős késéssel történt. A várost 11 órakor délelőtt kellett volna átadni, de a csehek kettőig húzták. Talán még mindig reménykedtek a csodában.

Rövidesen megkezdődött az ünnepség. Szem nem maradt szárazon, amikor felzendült a Himnusz. Az ünnepi beszédet Korláth Endre tartotta jól és szépen. A szónoklatoknak vége-hossza nem volt, később a tribünön megismerkedtem az egyébként oly régen ismerős Chalubczinszky lengyel konzullal, akivel ismeretlenül olyan kitűnően dolgoztunk együtt. Furcsa egy ilyen találkozás, amikor két ember, aki hosszú időn át egy ügyben együtt játszik, kíváncsian megnézi egymást. Többeket bemutatnak, ott volt Sztojka püspök, Ilniczky és Marina kanonokai és egy sereg régi ismerős.

A beszéd között engem legjobban Siegler altábornagynak egy mondata fogott meg: „Parancsra pedig tovább megyünk.”

Az ünnep végén felzendült a Szózat, és gyönyörű késő őszi estén, sejtelmesen világító reflektorok fényében előttünk büszkén csattogva vonult el a Bély lovassdandár és a többiek. Feledhetetlen volt a hangulat, ez a kép, ez az este és közben az a tudat, hogy a repülőtér felé talán néhány száz méterre mindezt a csehek is látják és hallgatják. Mennek azok még messzebb is.

A tömeg nekiindult a városnak, a csapatok elvonultak. Mentem az Egyesült Magyar Párt helyiségébe az ünnepi vacsorára. Vacsora előtt egy jó óra hosszát gyülekezés közben ismerkedés. Ölelések, kézszorítások, öröm. A teremben feldíszítve a kormányzó arcképe. Asztalhoz ülünk, közvetlenül előtte valaki hozzám hoz egy urat és bemutatja: Fenczik István volt. Tagja volt az első ruszin kormánynak.

Azután hozzám rohant egy öregebb úr, de úgy, mintha mindig ismertük volna egymást. Nem győzött ölelgetni. Földessy szenátor volt, ungvári nyomdatulajdonos, régen Fedorinko. Édesapám alatt szolgált Remetén. Ő a Kengyelgidránt lovagolta, én pedig a Conversano Mimát. Könnyeborult szemmel kérdezősködött apámról, anyámról, öcsémről, ismerősökről. Jöttek többen, akikkel együtt végeztem az ungvári gimnáziumot. Hosszan beszéltem I Iniczky kánonokkal, a magyar gondolat egyik oszlopával és sok mással, kivel névről ismertük egymást. Vacsora közben nekem is fel kellett szólalnom. Tódultak fel az emlékek, a régiek és az utolsó hetek emlékei és erősen szorították a torkomat. Nem készültem beszédre, de nem is volt rá szükség. Mondtam, ami a nyelvemre jött. Köszöntem a múltat és beszéltem a jövőről. Beszéd közben állandóan a remetei hegy körvonalai lebegtek a szemem előtt. Ebben a hangulatban nem volt nehéz elérni, hogy a beszédnek sikere legyen.

Szállásom a Koronában volt, mely maradt a régi és nem jó. Ezen az éjszakán nem sokat aludtam.

November 12.

Szarvas értesített arról, hogy az ungvári kórházban magyar és lengyel sebesültek vannak, köztük néhány rongyos. Reggel elmentem őket meglátogatni. Találtam is többet, köztük Mihálka Sándort, Radó Botondot és még vagy hármat. Az egyik kecskeméti gerinclö-

vésés. Ő szegény biztosan belepusztul. Igen súlyos lövése van Radó Botondnak. Volt köztük egy lengyel is, ki egész különös módon maradt életben. Beszélgettem velük, kaptak pénzt, felírtam hozzátartozóikat, hogy értesítést küldhessek róluk.

Látogatás a lengyel konzulnál, ki igen intelligens, mindenről tájékozott ember. Véleménye az, hogy minél hamarabb lépjük át a demarkációs vonalat, annál hamarabb lesz eredmény. Fencziket megbízható embernek tartja. Megállapodtunk a legszorosabb és most már kényelmes összedolgozásban.

A nem teljesen bizalmas jellegű találkozások és megbeszélések Ungvárott főleg Rozgonyi Béla szépen dekorált volt tüzérszázados Astoria nevű vendéglőjében folynak, mely már korábban is a magyar összejövetelek színhelye volt.

Beszélgetésem volt Korláthtal is, aki nevéhez méltán a legszűkebb látókörű szempontokat igyekszik érvényesíteni. A szűk szempontok alatt elsősorban az ő személye értendő. Az ördög majd elvitte a kíváncsiságtól, hogy én tulajdonképpen mit csinálok Ungváron. Neki persze valami ruszin vajdaság jár az eszébe és azt hiszi, nekem is.

November 17.

Közben fel kellett mennem Pestre. Délelőtt hírszolgalat és rádióirányítás. Délután Fialát, a nyilasszerkesztőt hívattam magamhoz és tájékoztattam a szükségesekről.

Este még átmegyek Kányához, akinél követelem a végleges választ, azaz az igent. Kánya végighallgat, állandóan mosolyog, de semmire sem felel. Én mind hevesebben kérem az igent, ő kitér azazal, hogy majd idejében választ ad. Mikor kimegyek tőle, elég rosszkedvűen, utánam jön Csáky, s közli, hogy holnap éjjel indulhatunk. Kányától ne kérdezzek többet. Megértettem Kánya álláspontját. A dolog nagyban megy, s bármily baráti is viszonyunk hosszú évek óta, mint külügyminiszter mások előtt igent mondani nem akar. De az nekem nem is kellett, a lényeg az, hogy mehetek. Ilyen boldogságot már rég nem éreztem. Azonnal szerettem volna indulni, nehogy valakinek még eszébe jusson az elhatározást megmásítani. A kormány persze nem vállalt semmi felelősséget. Én a készenlétbe állított mackókkal bemegyek. Homlok a szükséges katonai parancsot már megkapta. Éjjel kezdjük. 19-ét átverekedjük és segélykére-

sünkre 20-án hajnalban megindul a debreceni hadtest. Ruszinszkó mégiscsak a miénk lesz.

November 18. Vásárosnamény

El vagyok keseredve és káromkodok, mint a jégeső. A kormány fél és mindennap megváltoztatja elhatározását.

Reggel fél 9-kor indultam el Pestről. Szarvas Helmec előtt várt és tájékoztattott. A püspök addig nem mert felmenni Pestre, míg nem beszél előbb velem, mert Teleki kérette. A parochia dombja alatt találkoztunk össze Sztojzával és Marinával. Felsétáltunk a Mécs-parochiára. Mécs nem volt otthon, édesanyja és káplánja fogadott. Hangulatos, kedves plébánia. Háromnegyed órás megbeszélés, amelynek folyamán megnyugtatom a püspököt.

Délután 4 óra felé Csapra érkeztünk. Egyenesen Sieglerhez megyek. Siegler nagyon egyszerűen és katonásan fogta fel a dolgot. A végén nevetve megállapodunk abban, hogy ha a magyar kormány letartóztatni kényszerít bennünket, azt fogjuk kérni, hogy együtt sétálhassunk. Ő sok szerencsét kívánt, én pedig boldogan indulok Ardóra, Homlok parancsnokságához. Szarvast azzal az utasítással hagytam Csapon, hogy a sajtóosztály anyagából lehetőleg véres és hangos anyagot állítson össze a sajtó és a rádió számára, azután jöjjön utánam Ardóra.

Az út tele van a debreceni hadtest csapataival. Végeláthatatlan oszlopokban gyalogság és tüzérség masíroz.

Ardón a tiszti étkezdében csak Zsigmondy vezérkari kapitányt találok, ki tájékoztat. Közben hirtelen Hugheshoz hívják. Leállító parancs jött, mely a propaganda továbbfolytatását rendeli el. Felhívtam Kuthyt, ki virágnyelven közölte, hogy erélyes figyelmeztést kaptunk. De mintha szavaiból az csendülne ki, hogy a dolog nem végleges. Szarvassal Beregszászba indulok, megvacsorázunk a Grand Hotelben, szállás nincs, telefonösszeköttetés lehetetlen. Dühömben határozom el, hogy visszamegyünk Naményba. Tomcsányiék még fent vannak, velük vacsorázunk és közben hívjuk Pestet. Csákyt nem tudom megkapni, és Pestet végleg elkapcsolják. A csapatok esti elhelyezése és menetelése impresszióm szerint az azonnali indulást is lehetővé tette volna.

November 19.

Éjjel nem sokat aludtam. Kora délelőtt sikerült megkapni Csáky Istvánt telefonon. Ordítottam a telefonba és szidtam a kormányt, mint a bokrot. Közöltem vele, hogy azonnal indulok haza, én az embereket tovább nem bolondítom és ezt a kutyakomédiát nem folytatom. Csáky nyugtatott. Kért, hogy a világért se induljak haza. Csupán átmeneti nehézségekről van szó, melyeket eliminálni kell és lehet, sőt repülőgépet is kaphatunk.

Nagy nehezen megnyugodtam s átmentem Ardóra. Homlok hivatalos üzenetet mutat, hogy további utasítások mennek. Héjjasék lázonganak, de igyekszem őket megnyugtatni.

November 20.

Reggel Csap, hosszú megbeszélés Sieglerrel, aki éppen parancsait adja ki a vezérkari főnöknek. Kijelenti, hogy ma estére technikailag lehetetlen az indulása. El vagyok keseredve. Igyekszem bizonyítani, hogy holnap estig újabb akadály merül fel, ha ma este nem megyünk. Ő Homlokra is hivatkozik, aki ma este nem tud indulni. Szeretném én azt látni, hogy ma este ne lehessen elindulni, ha valaki komolyan akarja. Elvégre odaát egy morálisan letört ellenség áll. Délután átfutok Ardóra, és Homloknak is kifejtem, hogy a késést végzetesnek tartom. Homlok azzal érvel, hogy a kifárasztott csapatoknak egy nap és éjszakai pihenőre szükségük van. Sajnálom, hogy nem vagyok parancsnok, csak azért, mert én megindultam volna még ma. Egy olyan kifogást sem hallottam, amely megállt volna. De bele kell nyugodnom a megváltoztathatatlanba.

Délután Beregardó. Szarvas és Heinrich Munkácsra mennek híranyagot összeszedni. Én hosszú megbeszélést tartok Homlokkal és Stefán Valérral. Megbeszélünk minden részletet a holnapi támadásról.

Szarvas magával hoz egy Felvidéki Magyar Hírlapot Munkácsról. Elém teszi: a címlapon ordító betűkkel: A Ruszin Nemzeti Tanács behívta a magyar csapatokat. Elolvastam és felkiáltok: ez katasztrófa!

E hírből az tűnik ki, az olaszokkal megegyezésnek kellett történnie, hogy mi ma éjjel bemegyünk. E megegyezés alapján, miután ők nem számoltak 24 órás pihenővel, 24 órával hamarabb már sajtóba került az, hogy a ruszin nemzeti tanács behívta a magyar csapato-

kát, szóval valami, aminek csak holnap kellett volna megtörténnie. Amikor e hírt a külügy kiadni engedte, még nem tudta, hogy Siegler és Homok ma este akcióba lépni nem tudnak, mert ennek tudatában a hír nem látott volna napvilágot. Az elhamarkodott közlés, melyet Berlinnel azonnal jelentenek a német tudósítók és természetesen a többiek is, a meglepetés momentumát tönkretette, s a németeknek idejük és módjuk lesz nemcsak nálunk fellépni, ha fellépni akarnak, hanem az olaszokat is befolyásolni. Véleményemet kifejtettem Homlokék előtt is, szemrehányásokat téve a 24 óra veszteségért. Homlok továbbra is azt állítja, hogy ma éjjel képtelenség lett volna megindulnunk. Heinrichhel és Szarvassal megindulok Naményba aludni, igen rossz hangulatban. Szeretnék két nappal öregebb lenni. Ok örülnek és reménykednek, de én azt felelem, hogy holnap este 8 óráig nem hiszek. Azért 8 óráig, mert az ABA csoport zöme fél hétkor indul Salánknál.

November 21.

Reggel indulás Ungvárra. Gyönyörű napsütéses őszi idő. Csappon túl a Latorca-híd után balkézre légvédelmi ágyúk között az improvizált repülőtér. Befutunk Ungvárra, keresem a lengyel konzult, Pesten van. Marina szintén.

Szarvassal végigsétálok a Káptalan-soron, mely Ungvárnak ma is legkedvesebb része s maradt annak, ami gyermekkoromban volt. Átmegyünk az öreg Bercsényi-vár külső várárka felett be a várba és fel a bástyára. Gyönyörű idő, gyönyörű kilátás. A völgy Nevic kéig látszik, ott bezárul és elhajlik. Ott már közel van Turjaremete. Állok az ungvári várban, amelyről évek és évek óta annyit álmodtam. Elmerengve és meghatva nézem a gyönyörű és oly kedves tájat, s arra gondolok, hogyha Isten segít, holnap ilyenkor már messze bent járunk.

Ebéd után kimentem Radvánra megnézni Kiss főhadnagyot és időjelző állomását. Óvatosságra figyelmeztettem őt. Innen Csapra mentem. Csappon még egy utolsó megbeszélést akartam Sieglerrel. A vezérkar közben átköltözött. Siegler a csapatoknál van. Ibrányi VKF érkezését várja. Pár perc múlva meg is érkezik és közli, hogy 5 óra után telefonparancsot kaptak Pestről, hogy minden újra le van állítva. Arra, hogy mit éreztem, szavakat úgysem találok. A tisztikar összegyülekezett Ibrányi szobájában. Külsőleg fegyelmezettek

voltak, de látszott, hogy belül valamennyi reszket a dühtől. Ibrányi négy szem között elmondja, milyen szörnyű hatást tett a csapatra ez a váratlan parancs. Berlin és Róma együttes intervenciójára történt a lefújás. Állítólag van még egy vékony reménysugár. Egy óra múlva szól a pesti telefon. A hadműveleti osztály főnöke adja a parancsot, hogy minden vissza a kvartélyokra, vége az egésznek. Bevallom, én már nem vagyok elég katona ahhoz, hogy nyeljek egyet és fegyelmezetten elintézettnek tekintsem az ügyet. Felháborító, hogy minden a fait accompli lesz felépítve, s mi ezt előre bejelentjük. A kormány kapkod és alkalmatlannak bizonyult egy történelmi feladatra, amely megoldható lett volna. Az a véleményem, hogy ilyen körülmények között a kormánynak a lemondásig is el kellett volna mennie, s ilyen elmúlt nyolc hét után nem lehet az ügy felett egyszerűen napirendre térni. Érezve a szörnyű felelősséget, mely anynyi emberért és azért, ami történni fog, elsősorban a kormányt, de engem is terhel, felhívtam Werthet és három vezérkari tiszt jelenlétében a következőket mondtam neki: „Az utasítás megjött. Én mint az ügy politikai és propaganda részének a vezetője kötelességszerűen rámutatok az elhatározás kül- és belpolitikai következményeire, de katasztrofálisnak tartom az elhatározást katonapolitikai szempontból is.” Werth azzal próbált megnyugtatni, hogy a külföldi nyomás olyan erős, hogy mást tenni nem lehet.

Felhívom Csákyt és elmondom ugyanezt. Nem akar beszélni és azt mondja, menjek fel hozzá. Csáky azt hitte, hogy Pesten vagyok, s azt hitte, hogy megfelelő energikus fellépés változtathatna a dolgokon.

Háromnegyed kilencre visszaér Siegler. Szükszavú és fegyelmeztet. Közlöm vele beszélgetéseimet. Azt feleli, ha kellett, jobb, hogy ma történt, mint holnap, amikor már támadásból parancsolták volna vissza a csapatokat. A csapatoktól visszaérkező tisztek jelentenek a csapat hangulatáról. Átkozódás és elkeseredett düh. A legénység mindenütt azt kéri, hogy más faluba és ne kvartélyaikba vigyék őket, mert lesül a képükről a bőr. Siegleren látszik az elkeseredés, de ő katona, mit tehet mást. Mindezek után mit mondhatok még?

Szeptember végén azzal mentem Imrédyhez, hogy trianoni életünk szempontjából mindegy, hogy ketrecünk megnagyobbodott s hogy a ketrecben kilencmillió magyar helyett tízmillió él, s hogy a

közös magyar-lengyel határ többet jelent, mint sok visszacapott város. Most sem mondhatok mást.

November 22.

Áthánykolódott álmatlan éjszaka. Reggel felhívom Ardót. Indulok Pestre, de előbb el akarok tőlük búcsúzni. Homloktól megtudom, hogy minden parancsnoki presztízsét fel kellett használni, hogy az önkéntes vállalkozást leállítsa.

Egyedül indulok Pestre. Életem egyik legszomorúbb útjára. A csoport már reggel telefonparancsot kapott a leszerelésre. Egy rész további propagandafeladatokra térképhelyesbítő szolgálat címén Tiszakeresztúr, Tiszaújlak, Salánk, Munkács, Radvánc, Korláthelmec és Ungvárra kerül.

November 24. Budapest

Hogy ki mindenkivel beszéltem és miket mondtam, azt inkább nem írom le. Az első felháborodás után annyira mindenesetre eljutottam, hogy az ügyet semmi körülmények között abba nem hagyom. Diplomáciai és politikai vonalon csinálom tovább, és el kell érünk azt, amit akarunk. Szarvast megfelelő instrukciókkal, helyi munkákkal Ungvárra küldtem. Az elmúlt két napban minden igyekezetem arra irányult, hogy embereimből a határ mentén annyian maradjanak meg, amennyien csak maradhatnak. A jobb jövő reményét nem adom fel.

Függelék

Kozma György naplójegyzetei

Kozma Miklós a ruszin akcióról azért írt naplót, hogy az majdan forrásul szolgáljon a történetírásnak. Az akcióban én is részt vettem, s nekem is az volt az érzésem, ami neki, hogy olyan történelmi eseményben veszünk részt, amiről naplót írni annál is inkább indokolt, mert a dolog természeténél fogva arról hiteles tudósítások vagy feljegyzések alig fognak rendelkezésre állani a jövő történetírásának. Ennek az akciónak leghivatottabb krónikása természetesen Kozma Miklós volt, akinek elméjében annak gondolata megszületett, s aki szervezője, irányítója volt a szabadcsapatoknak, de úgy érzem, hogy nem érdektelen valamely eseményt többek szemszögéből is megismerni. Kozma Miklós mint legfőbb irányító látta és írta meg az eseményeket, én csak a szabadcsapatok törzsének voltam tagja, látköröm ennél fogva sokkal szűkebb volt, viszont tanúja voltam olyan részleteseményeknek, amiknek leírása némileg kiegészíti az ő hallatlanul érdekes naplóját.

Feljegyzéseimet a leírt mozgalmas napokban akkor készítettem, mikor időt tudtam szakítani rá. Több részletben készültek el, s egy-egy dátum ennél fogva mindig több nap eseményeit tárgyalja. De beszéljenek maguk a feljegyzések.

Balatonfüred, 1938. szeptember 23.

A csehszlovákiai kérdés megoldásának küszöbön létele s az a remény, hogy elvesztett felvidéki területeink egy részét talán békés, de lehet, hogy háborús eszközökkel visszaszerezhetjük, arra indított, hogy csöndes füredi otthonomból Pestre utazva felajánljam szolgálataimat a visszaszervezendő közigazgatási területek megszervezésénél. Evégből a miniszterelnökségen felkerestem Pataky Tibor államtitkárt, akivel Weisz István ny. miniszteri tanácsos, valamint Antal István államtitkár jelenlétében igyekeztem megbeszélni az ügyet. Pataky előadásomra azt válaszolta, hogy gondoltak már rám, s ha aktuálissá válik a dolog, megfelelő szerepet fognak juttatni nekem.

Úgy vettem észre, hogy a felszabaduló területek közigazgatási megszervezésénél Weisz Istvánt akarják nagyobb hatáskörrel igénybe venni, mert a témáról többet beszélt Weisz, mint Pataky. Ő említette — nem tudom, vajon nem csak elrettenteni óhajtott engemet -, hogy

amire vállalkozom, az nem lesz veszélytelen, mert némi kis karhatalommal még a hadseregünk bevonulása előtt kell majd megkezdenem a szervező munkát. Hogy ezt miként gondolta, nem kérdeztem. Egy kis diskurzus fejlődött ki a munka lényegéről, s úgy láttam, hogy a kormány tervei szerint a csehszlovák közigazgatási szervezetet átmenetileg a lehetőségig megtartanánk, s a tisztviselőket fokozatosan cserélnék ki. Ez egyébként az én eredeti nézetem volt, amivel Weisz teljesen egyetértett, de Pataky egyáltalán nem nyilvánította véleményét.

A beszélgetés későbbi folyamán Weisz azt az ötletet vetette fel, nem lehetne-e nekem belső területen közigazgatási szerepet juttatni, így például a Pest megyei alispánságot, mely minőségben a vármegye kettéosztását és megreformálását hajthatnám végre. Erre mindenekelőtt azt jegyeztem meg, hogy Pest vármegyének megvan a maga alispánja, miként válhat tehát aktuálissá ez az ötlet? Mind a hárman jelentősen hallgattak, ami rám azt a benyomást tette, hogy Endre Lászlónak valami más szerepet szántak. Az Istenért, csak nem lesz belügyminiszter? Később jutott tudomásomra, hogy otthagya egy időre alispáni hivatalát és szabadcsapatosnak állott, talán ebből kifolyólag gondolta Weisz, hogy az állása megüresedik.

A beszélgetés további folyamán szó esett bizonyos közigazgatási reformtörekvésekről is, melynek során ismét Weisz István vitte a szót. Egyetértettem vele abban, hogy Pest vármegye megkisebbitése elengedhetetlenül szükséges, hogy a községegyesítések mellőzésével az apró községeknek régi osztrák mintára alközségekké való átalakítása volna kívánatos, mely esetekben csak a körjegyzőségnek lenne autonómiája, de üres, teoretikus, sőt veszedelmes tervnek nyilvánítottam azt a további törekvést, hogy a járások egyszerűen szűnjenek meg, s a községek közvetlenül a vármegyének legyenek alávetve. Kifejtve ennek célszerűtlenségét, hivatkoztam arra is, hogy a főszolgabíró tekintélye a népbe be van gyökerezve és ősrégi tradíción alapul, mire nagy meghökkenésemre Antal István így vágott vissza: „Az évszázados tradícióknak semmi jelentőségük nincs, a reformnál csakis célszerűségi szempontok vehetők figyelembe.” Igaz, a célszerűségi szempontok legyenek irányadók az én felfogásom szerint is, de Antal István sajnos nem tudja és nem érzi át, hogy az évszázados tradíciók olyan erőt, olyan súlyos realitást jelentenek, melyeket a reformnál alaposan mérlegelni kell. Persze ezt

hiába magyarázom a mégoly tehetséges, de hirtelen felemelkedett politikusnak.

Ebből a beszélgetésből azt az impressziót szűrtem le, hogy a kormány gyökeres közigazgatási reformgondolattal foglalkozik, amit általában csak helyeselni tudnék; de nagy veszedelmet látok a Weisz féle teoretikus elgondolásban, mely a realitásokat nem ismeri és az Antal-féle radikalizmusban, mely a múltba nem kapcsolódik be, s a levegőbe épít.

Balatonfüred, 1938. október 9.

A müncheni egyezmény kielégítette a németeket, a lengyel demarch Lengyelországot, csak a magyar követelések teljesítése maradt kétséges. A magyar álláspont az, hogy a tótok önrendelkezési jogát nem befolyásoljuk, de ragaszkodunk a magyarlakta határvidék és a Ruténföld visszacsatolásához. A magyar-lengyel határ elengedhetetlen ahhoz, hogy végre kiszabaduljunk a trianoni béklyóból. De a müncheni egyezmény után egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy bennünket ki akarnak semmizni, s miután Magyarország a román és szerb támadás veszélye nélkül nem támadhatja meg Csehszlovákiát, a lehető leggyorsabb tempóban szabadcsapatokat állítottunk fel, hogy azok a határon magukat átcsempészve odaát lázadásokat provokáljanak, és egyéb merényleteket hajtsanak végre.

A szabadcsapatok operációjának irányítását Miklós bátyám vállalta magára, én pedig mint a beregi csapatok közigazgatási tanácsadója léptem azokba be.

Október 5-én délben autón indultunk el Pestről, Miklós bátyám, Stephán Valér vezérkari százados és én. Stephán minősége: parancsnok és vezérkari főnök a szabadcsapatokban. Eszes és kemény katona benyomását tette rám. Hallom, hogy részt vett a spanyol polgárháborúban, mint repülő harcolt a vörösök ellen. Induláskor úgy szóltak információink, hogy a csehek Bereget és Ung egy részét katonailag majdnem teljesen kiürítették, jóformán csak fináncok és gyöngé őrzékek őrzik a határt, ezért azt terveztük, hogy a rutén földre való benyomulást a leggyorsabban fogjuk végrehajtani. Miklós bátyám nagy boldogan egyenesen arról ábrándozott, hogy pár nap múlva Turjaremetén leszünk. Én kételkedően hallgattam, nem bíztam a hírek hitelességében.

Sötét este volt már, mikor első stációnk, Kisvárda felé közeledtünk. Jobbra tőlünk kazaltűz festette vörösre az eget. Esős, nedves

időben ez nekem gyanúsnak tűnt fel. Vajon nem a szabolcsi zsidók adják ezzel hírül a cseheknek, hogy a környéken csapatok gyülekeznek?

Kisvárdán együtt találtuk a felkelők vezetőit: Horváth alezredest, Héjjas Ivánt, Francia Kiss Mihályt, Somogyi Bélát, s az egyik sarokban kedves meglepetéssel ismertem fel néhány szentesi földijét, így például Kiss G. Jenőt, aki már évekkal ezelőtt gyűjtötte a kézigránátokat a mostani időre, továbbá egykori pártelnökömet, Kuszák tanítót, Zalotai régészt, aki Féja Gézát informálta hírhedt könyvének megírásakor, vagyis nagyobbára izgága, exaltált csongrádiakat, akik azonban mind lelkes magyarok.

A kisvárdai információk az én sejtésemnek adtak igazat: cseh katonai kiürítésről szó sincs, ellenkezően: a beton fedezékek az egész vonalon meg vannak szállva, s helyenként nagyobb csapattestek, Királyhelmeceken pedig harci kocsik is állomásoznak.

Kevéssel továbbindulásunk előtt toppant be a szobába Hajnal alezredes. Ez aztán izgágaságával túltett az én szentesi embereimen is! Nagy hangon szidta a zsidókat, kik szerinte pénzeket gyűjtöttek és csempészték át a csehszlovákiai zsidó légió számára. Aztán sor került a közigazgatásra, a kormányra, s végül talán csak ő maga maradt tisztességes ember és hazafi.

Továbbmentünk Vásárosnamény felé. Útközben megváltozott a terv: általános támadás nem lesz, csak önkénteseket csempésznünk át a határon, kik bizonyos megbízatásokat fognak végrehajtani és röpcédulákat szórni szét.

Késő este érkeztünk Naményba. Első utunk Boér főszolgabíróhoz vezetett. Boér Endre ezúttal nem tett rám jó benyomást. A helyzetről tájékoztatva elbeszélte például, hogy a szabadcsapatok több zsidó és egy keresztény üzletet kifosztottak, a zsidó templom ablakait beverték, berendezését összerombolták, de ő nem lépett fel ellenük, mert hát a zsidót ő sem szereti. De elbeszélte azt is, hogy hosszúnappor a katonaság bizonyos anyagokat igényelt Mandel Móric zsidó kereskedőtől, amit ez ünnepére hivatkozva nem adott ki. A katonák Boérhoz fordultak, de eredmény nélkül, a főszolgabíró a zsidónak adott igazat, s a katonák így csak másnap jutottak hozzá az anyaghoz. Vagyis Boér opportunus ember, aki nem exponálja magát, akár zsidó mellett, akár zsidó ellen kellene.

Október 6-ikán kiutaztam a járásba és tájékozódtam a határon inneni és túli néphangulatról, valamint a cseh csapatok állásairól. Régi bizalmas embereimtől hallottam, hogy a határon túli magyarok és rutének magatartása általában véve hazafias és lelkes, a falvakban nem kell tartani attól, hogy átcsempészendő embereinket elárulnák. Magunk parasztjainál pedig közvetlenül tapasztaltam, mily megható, meleg részvétellel vannak határon túli testvéreik iránt, kiket a csehek most fokozottabb mértékben sanyargatnak és fosztogatnak. A tiszaháti magyarok több helyütt arról tanácskoznak, hogy kaszával-kapával nekimennének a cseheknek és kivernék őket Szerégből. Több helyen mondták, hogy Mezőkaszonyban a kommunisták fenyegető módon szervezkednek.

A cseh csapatok elhelyezéséről a következő értesüléseket szereztem: nagyobb csapatok csak Munkácson és Beregszászban vannak. Munkácsnál erődítések nincsenek, Beregszászon innen Bulcsu községnél vezet el az erődítési vonal. Badaló község bejáratánál egy gépfegyvert állítottak fel, melyet a zsidó légió szolgál ki. Ezeket újabban rendes sorkatonák váltották fel. Asztélynál Gulácsy István végeztetett felderítést: egy emberét recepttel Beregszászba küldte; ez a vámháznál fináncot nem talált, de kis távolságra ettől 9 katonát pillantott meg fekvő, fegyverükkel készenlétben, mire visszafordult. Beregdédánál a határerdőt részben mellmagasságig levágták, hogy kilátásuk is legyen, de búvóhelyük is megmaradjon.

A zsidóság túlnyomó többségében megbízhatatlan. A határon innen ijedtségükben lapítanak, de Beregszászban felháborítóan szemtelenek. Munkácson jobban viselkednek, ami Vozáry Aladár hatása.

Szabadcsapataink egy része csirkefogókból áll, fosztogatnak. Stephán kihirdette, hogy a fosztogatókat tettenérés esetén föbelöveti. Ennél még sokkal több aggodalomra ad okot az emberek forradalmi hangulata. Zsidógyűlölet és úrgyűlölet az uralkodó érzésük. Túlnyomó többségük nyilaskeresztes, s Héjjas Ivánnal szemben is gyűlölködők. A kisvárdaiak ennek azzal adtak kifejezést, hogy Iván megbízható kecskeméti embereit visszatartották, s pesti csirkefogókat küldtek helyettük. Ezt persze Héjjas nem is hagyta annyiban, s a dolog rövidesen orvosolva lett.

Az első eligazítást, vagyis a határon átmenő csoportok összeállítását Stephán délután 6 órára tűzte ki. Alig kezdődött meg a meg-

beszélés, kigyulladt nem messze egy kazal, s a fél eget bevilágította. Megint esős időben. Gr. Forgách Antal felkelővel kiszaladtam a fény felé, s megállapítottuk, hogy a nagydobosi Perényitanyán gyulladt ki egy szalmakazal. Nem kétséges, hogy ez is jeladás a cseheknek, talán azt jelenti, hogy itt szabadcsapatok gyülekeznek. Stephán a belügyminisztertől telefonon általános razzia tartását kérte.

Az első két csoport még az éjjel átment a határon, minden baj és feltűnés nélkül. A visszatért vezetők egyike mondta, hogy az a csapat, amelyiknél ő volt, a határnál egy betonfészekkel találta magát szemben, melynél egy cseh katona állott, aki azonban fegyverét nem használta, hanem mikor meghallotta a neszt, bebújt a fedezékbe. Ők aztán szépen kikerülték a betonerődítményt.

A tiszaháti nép megható kedvességgel fogad mindenütt. Alig mehetek pár lépést, elfognak, örvendeznek, kérdezősködnek és marasztalnak. A zsidók alázatosak, hízelgők — nagyon meg vannak ijedve.

Október 7-én Miklós bátyámmal Beregdarócon jártunk. Útközben a beregszászi hegyeket éppen olyan fájó szívvel néztem, mint azelőtt. Még nem idegződött belém a tudat, hogy ez az állapot már igazán nem tarthat soká.

Este Héjjas Iván küldött át két csapatot, kik közé beállott több tarpai legény is, s velük ment Obis tanító, meg egy községi írnok. Velük ment gr. Somssich 49 éves felkelő is. Tisztelet neki. Korára való tekintettel le akarták beszélni, de nem sikerült. Éjfél tájban további 9 csoport ment át.

Október 8-án János hajdú azzal ébresztett, hogy az éjjel néhány naményi főzsidót és igen sok kisebb rangú zsidót letartóztattak. Ezeket kora reggel egy zsúfolt autóbuszon szállították el. Úgy látszik, volt foganatja Stephán telefonjelentésének. Javarészüket a zsidó légió segélyezésével vádolják.

Reggel 9 óra után találkozom Szilágyi felkelő hadnaggyal, kinek képe már messziről sugárzik a boldogságtól. Az első eligazítás alkalmával ismerkedtem meg vele, ekkor búskomor és kétségbeesett volt, s panaszkodott, hogy nem adtak neki munkát. Fanatikus meggyőződése, hogy őt nem fogja a golyó, kipróbálta már, hiszen 16 éves korában már a lengyel légióban harcolt, s előfordult, hogy két lépésről lőttek rá, de nem találták. Stephán nyugtatgatta, hogy pár nap múlva annál nagyobb feladatot fog kapni, de csak úgy sikerült

lecsendesíteni, hogy végül is szolgálati parancsként hallgatnia kellett és lefeküdni aludni, hogy pihenten kezdhesse meg vállalkozását. Most aztán boldog. Még az éjjel embereivel átmegy a határon, hogy felrobbantson egy vasúti hidat, aztán harcolva a lengyel határig különböző merényleteket hajtson végre. Ez a Szilágyi hadnagy nem más, mint Kémeri Nagy Imre, a hírhedt nyilas tanár. Tisztelet neki!

Az előző éjjel átküldött csoportok átmenetele hír szerint nem ment simán: a cseh határ felől erős gépfegyvertüz hallatszott.

Délután útnak indultunk és már 5 órakor Pesten voltunk. Pesten Miklós bátyám referált a miniszterelnöknek, s szóbeli megbízást kapott a felkelés katonai irányítására is. 10-én tehát meggyünk vissza.

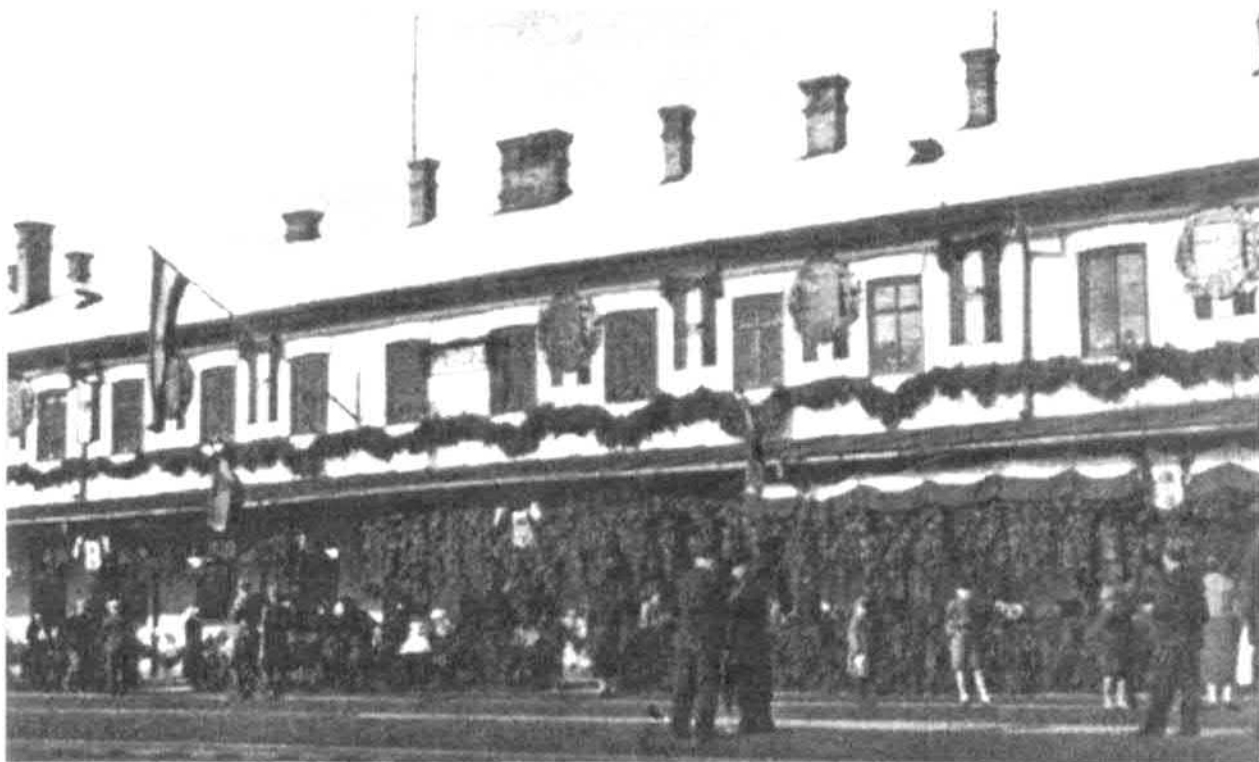
Balatonfüred, 1938. október 19.

Október 10-én tértünk vissza Beregbe. Velünk jött Homlok vezérkari alezredes, az önkéntesekből fölállított lövészezred parancsnoka is. Egészen elsőrendű katona, rám igen jó benyomást tett.

Este 9 órakor érkeztünk Naményba. Miklós bátyám még az éjjel Tarpára ment, honnan nagyobb csapatokat irányítanak át a határon. Hajnal felé vegyes érzelmekkel jött vissza. Bosszankodott, hogy a Bukovinszky-század már 24 órája fekszik a határvonal előtt és nem tör át, ami annál nagyobb baj, mert a helyzet a csehek csapaterősítései folytán napról napra nehezebbé válik. Aggodalma, hogy ez a század nem áll feladata magaslatán, másnap némileg enyhült, mert mégis keresztülmentek az erődvonalon. Így az utolsó napokban 3 századnyi erőt küldtünk át különböző utakon különböző feladatokkal.

Az önfeláldozó, sőt önmagát semmibe vevő bátorságnak tömeges és csodálatraméltó példáit halljuk. Ezek közé kell sorolni egy Erdélyi nevű munkácsi diák tettét is. Ez egy napon Munkácsról átszökve Naményban jelentkezett a parancsnokságnál, s zászlókat és röpcédulákat kért. Megkapta, aztán harci csapatainkhoz csatlakozva visszament. Két nap múlva újra itt volt, és ez így ment mindaddig, míg egyszer aztán a csehek elfogták. Mi lett vele, nem tudom.

Feladatunk lett a határon túli propaganda megindítása. Embereket kell toboroznom arra, hogy meghatározott címekre a határon túlra üzeneteket vigyenek. A hangulat ugyan odaát úgy a magyaroknál,

A szent jobb Beregszászon (1939. május 14.)

mint a ruténeknél jó, de egy kis biztatás nem árt. Helyi ismereteim lehetővé teszik, hogy az alkalmas küldöncöket volt járásom községeiből kiszemeljem.

Távollétünkben az összes határmenti községeket reguláris csapatok szállták meg. Ránk nézve ez nem volt örvendetes, mert megnehezítette szabad mozgásunkat, s tartani lehetett attól, hogy nagyobb katonai erőknek a beregi határ mentén való felvonulása a cseheket is hasonló katonai mozdulatra bírja, s a felkelő csoportok átjuttatása még nehezebb lesz.

Október 11-én Tizzaszalkára mentem alkalmas küldöncök felkutatása végett. Utazásom itt nem járt eredménnyel. De délután Beregdarócon Balázs Bertalan ottani lakosnak megbízást adtam, hogy egy üzenetet vigyen át Makkosjánosiba. Habozás nélkül vállalkozott rá.

Este közvetlenül a cseh határ közelébe, a Királytanyára mentünk. Itt volt ugyanis a gyülekezése egy felkelő csapatnak, melynek még az éjjel át kellett mennie a határon, hogy egy feladatot hajtson végre Beregszászban. Vezetőjük körülbelül így adta ki a fiúknak a parancsot:

„Először teljes csöndben megközelítjük a cseh erődvonalat. Itt hasra fekvé megfigyeljük, mikor alkalmas a helyzet arra, hogy keresztülhatoljunk rajta. Ha ez megtörtént, irány a beregszászi vasútállomás. Robbantóink levegőbe röpítik a váltóházat, miközben a csoport tűz alatt tartja az állomást, és fedezi a robbantók munkáját. Mihelyt ezt a feladatot megoldottuk, visszajövünk ide, de ne felejtse el senki se megmaradt kézigránátjait a betonerődítményekbe dobni. Ez az egész.”

Ezután volt még félórányi idejük a fiúknak, ezt végigaludták, s éjfélkor megindultak be az erdőbe. Miklós bátyám, Haág százados, Dr. Szarvas Zoltán meg én ott maradtunk és vártuk az eredményt. A tanya padlásfeljárójáról jó kilátás volt Beregszászra. Feszülten figyeltük, mikor hangzik fel a harci zaj, s különösen, mikor repül levegőbe a vasúti váltóház? Egy óra elteltével két puska lövés hangzik az erdő felől, aztán órákig tartó csönd. Nem tudtuk mire vélni. A csöndben megfigyelhettük, hogy Bátyú felől vonatok járnak Beregszász felé, de egyik sem megy be az állomásra, valamennyi megáll a Csizaj erdő körül. Ennek okát abban láttuk, hogy a vasúti síneket embereink csakugyan felrobbantották, s a csehek még nem hozták helyre.

Hajnali 3 óra után az erdő felől hangokat hallunk, mozgást észlelünk. Csakhamar kiderül, hogy csapatunk tér vissza, anélkül, hogy feladatát elvégezhetette volna. Az eset úgy történt, hogy mikor az erődvonalhoz közeledtek, egy cseh járőr észrevette őket, leadott két lövést rájuk, melyek nem találtak, aztán fellármázták a cseh katonaságot, mely az erődökben volt. A mieink a sötét éjszakában hasonlóan megközelítették az erődvonalat, s felderítették a helyzetet, mely bizony annyira kedvezőtlen volt, hogy nem lehetett erőszakolni az átmenést. Gépfegyverekkel, ágyúkkal; tankokkal állottak szemben. Ütközetet provokálni annál kevésbé lett volna okos dolog, mert a harci zaj kétségen kívül az egész beregszászi helyőrséget talpra állította volna, s a robbantást így nem tudták volna végrehajtani még akkor sem, ha sikerül nekik eljutni a vasúti állomásig. A fiúk tehát mérsékeltek harci kedvüket, s szépen hazajöttek. Mindenesetre lehangoló volt a dolog, de megerősítve láttuk azt az értesülésünket, hogy a csehek annyira megszállották a beregi határszakaszt, hogy nagyobb csoportok átküldésére ezután nem gondolhatunk.

De a felkelő harcok eredménye így is majdnem több, mint reméljük. A mi embereink egyesülve a túloldalon hozzájuk csatlakozott magyar rutén katonákkal, felrobbantották a Borzsa folyó vasúti hídját, hét helyen felszedték a vasúti síneket, Nagyborzsova állomáson megállítottak egy katonavonatot, a cseh katonákat lefegyverezték, a ruténeket és magyarokat magukhoz állították, aztán kisebb-nagyobb csoportokban elárasztották az egész ruténföldet. Nagymuzsaly, Dercén, Munkács, Beregforrás, Ungvár, Nevicke, Perecseny, Nagyberzna, Huszt környékén voltak fegyveres összetűzések. Egy része már lengyel földre jutott. — Sajnos, néhány csapatot kudarc ért. így például Dercen és Munkács között Prém főhadnagy parancsnoksága alatt mintegy 80 főnyi csapatunkat a csehek szétszórták. A visszatért bajtársak elbeszélése szerint a hegyekben lévő állásaikból Gericz hadnagy élelmiszerekért lement egy községbe, rábízván magát egy zsidó vezetőre. Ez a zsidó állítólag törbe csalta őt. Miképpen történt, azt senki sem tudja, de tény, hogy rövidesen egy cseh zászlóalj vonult ki a felkelők ellen ágyúkkal, tankokkal, s az egyik tankra Gericz volt felkötözve. Azt nem tudják a jelentéstevők, hogy élt-e még vagy már meghalt. A felkelők fölvtették a harcot, mely a sötétség beálltáig tartott, s azután több halottat hátrahagyva kisebb csoportokban szétszórtak. Magyar területre mintegy húszan

tértek vissza, kik természetesen nem tudnak arról, mi történt azokkal, kik a hegyeknek vették útjukat. A cseh rádió arról is beszámolt, hogy Salánknál 300 felkelőt fegyvereztek le. Nem tudjuk, mi ebből a való. Talán 30 főről tehetjük ezt fel, mert embereinknek az volt a parancsa, hogy a határvonal átlépése után kisebb csoportokra szakadozzanak szét, mert így könnyebb élelmezésük, bujkálásuk és mozgásuk.

Október 12-én Beregdarócon megtudtam, hogy emberem reggel átment a határon. Tehát minden cseh katonai erősítés ellenére egyesek, ha elég ügyesek, még mindig át tudják magukat csempészni. Itt hallottam egy másik határátlépésről is. Csizmadia János, a barabási Gorondtanya öreg cselédje valakitől azt hallotta, hogy Mezőkaszonyba bementek már a magyar csapatok. Az öreg boldogan kapta magára jobbik ruháját, és nekiindult gyalog Kaszonymak, hogy lássa és üdvözlje a magyar katonákat. A cseh fináncbódéhoz érve üresen találta azt, erre felkiáltott: „Ugye, бүдösök, megmondtam már régen nektek, hogy ki fogtok takarodni?“ Aztán minden baj nélkül beért Kaszonyba. Itt az első embertől megkérdezte, „hol vannak a magyar katonák?“, s nagyon szomorúan volt meglepve, el sem akarta mindjárt hinni, hogy még mindig cseh katonák vannak ott, sőt aznap estére erősítést várnak. A mi emberünk erre kölcsönként valakitől egy hosszú, hegyes kést, s azzal indult vissza a tanyára, hogy ha meg kell halnia, nem egyedül utazik a másvilágra. De megsegítette az Isten, cseh katonákkal nem találkozott, s szívében nagy szomorúsággal minden baj nélkül hazáért.

Darócról Barabásba mentem. Az út háborús emlékeket ébresztett bennem. Megrakva katonákkal, gépfegyverállások, lépten-nyomon megállítanak, igazoltatnak, tovább engednek, s a sötétség beálltával világítás nélkül kell menni. Szerencse, hogy holdvilág van. Barabásban intézkedtem egy ember felkutatása iránt, akit Munkácsra szeretnék küldeni, aztán továbbmentem Tizzaszalkára. Itt azzal fogadtak, hogy a határvonalat úgy őrzik a csehek, hogy senki sem vállalkozik az átszökésre.

Október 13-ik napját egészen Vásárosnaményban töltöttem. Fölkerestem egy politikuscsoportot, mely ruszin propagandacsinalás végett jött ide. Vezérük Kovács Tivadar, de ez nem volt otthon, s helyette Egán Imre ny. főispán fogadott. A parancsnokság nevében közöltem velük, hogy ha valamelyikük át akar menni a határon,

adok mellé ügyes vezetőt. Egán azt a kérdést intézte hozzám, vajon ha valaki vállalkozik az átszökésre, garantálom-e annak életét és testi épségét? Természetesen nemmel válaszoltam, mert aki vállalkozik, hogy ruszin propagandát csináljon, az tartsa természetesnek, hogy otthagyhassa a bőrét. Senki sem vette igénybe segítségemet. Erre közöltem velük, hogy Sági őrnagy parancsnoksága alá vannak helyezve, és Tarpára kell átköltözködniük.

Begombolkozott, féltékeny társasággal álltam szemben. Ezekre igazán nincs semmi szükség sem. Propagandára most és nem a bevonulás után van szükség. Ők azonban csak érvényesülést keresnek. Aztán mi teszi őket hivatottá, hogy a ruszinoknál propagandát csináljanak? A néppel semmi kapcsolatuk nincs, legfeljebb némelyiknél az, hogy görög katolikus, Egán pedig néhai kiváló nagybátyjának emlékéből akar magának tőkét kovácsolni. Egy ember jött velük, aki igazán bír kapcsolattal a rutének irányában, derék ember is, ez Roskovics Emánuel. De őt már nem találtam közöttük, ő hamar megismerte őket és nem vállalt velük közösséget. Vezetőjünkkel, Kovács Tivadarral ezután tárgyaltam. Ez elmondta, hogy neki a határon túl egy titkos irredenta szervezete van, s azért van itt, hogy azzal fölvegye az érintkezést, de sajnos nem tudott még csak egy sort sem küldeni nekik. Felajánlottam segítségemet, és ő elfogadta.

Október 14-én elvittem Kovács Tivadart Gelénesbe, ahol találkoztam volt Karácson Sándor gelénesi lakossal, aki vállalkozott arra, hogy jó pénzért átmegy a határon, s mindenféle üzenet közvetítését vállalja. Most összehoztam Kováccsal, s felajánlottam ennek emberemet. Karácson mindenre vállalkozott, nagy meglepetésemre azonban Kovács nem tudta a leckét, s hosszas beszélgetés után másnapra ígérte az üzenet közvetítését és annak a szervezeti tagnak a megnevezését, akinek üzeni akar. Tisztában voltam vele, hogy Kovács is csak beszél a világba. Nincs odaát embere és nincs mit üzennie. Másnap autómon megint elvittem Kovács Tivadart Gelénesbe, s most már kigondolt valamit. Karácsonnal bemagoltatott egy rövid üzenetet egy munkácsi polgár részére, mely abból állt, jöjjön azonnal Tarpára, ahol megkapja instrukcióit. Tisztában voltam vele, hogy ezt a gondolatot kényszerűségből agyalta ki Kovács, gondolván, nem lesz baj belőle, mert a mostani viszonyok között semmiféle munkácsi polgár sem képes átjönni Tarpára. De hát engedtem,

gondolván, baj nem származik belőle, amellet emberem talán még híreket is fog hozni.

Október 16-án Beregdarócra mentem, hol egy csempész asszonyt kerestem, hogy Beregszászba küldjem egy levéllel. A dolog nem sikerült, mert az asszonyt a honvédparancsnokság több daróci lakossal együtt már napokkal előbb elfogta és elvitte. Miért, azt nem tudom, talán kémgyanusnak találták. Az elhurcoltak között volt néhány egészen megbízható magyar ember, sőt egyik nem régen azért menekült ide, mert két cseh katonát leütött. Homlok alezredes útján interveniáltam szabadon bocsáttatásuk iránt.

Darócon azt beszélnek, hogy Beregszászban 30 embert kivégeztek. Ezt a hírt egy főhadnagy azzal erősítette meg, hogy három különböző forrásból hallotta. Daróc felett cseh repülőgépet láttak.

Darócról Tarpára mentem. Itt hallottam két csendőr nagyszerű bravúráját a határ egy másik szakaszáról. Átmentek egy cseh vasúti állomásra, mely 20 cseh csendőrrel volt megrakva. A két magyar csendőr megtámadta őket, s 8-at lefegyverzett, míg 12 elmenekült. Hazatérve parancsnokuktól figyelmeztetést kaptak, hogy ilyet többé ne csináljanak, amit a két csendőr tudomásul is vett, mégis azzal a hozzáadással, hogy „csak még ma este megyünk át a csehekhez”. A főhadnagy erre elfordult, s úgy tett, mintha nem hallotta volna.

Tarpáról Gulácsra mentem, hogy meglátogassam szentesi bajtársaimat, kik most itt állomásoznak. Sajnos, csak parancsnokukat, vitéz Kovács őrnagyot találtam otthon. De találkoztam Hajnal alezreddessel, ki azzal a kérdéssel rohant meg, miként lehetséges az, hogy én itt 10 évig főszolgabíró voltam, és nem pusztítottam ki ezt a rengeteg zsidót? Az ilyen ostoba kérdésre nehéz válaszolni. Beszéltem neki egyet-mást arról, hogy a zsidókérdés megoldása nem olyan egyszerű, mint ő gondolja, s mikor belemelegedtem ennek a témának magyarázatába, elhallgatott. Bolond ember, de fegyveres hatalom birtokában veszedelmes is lehet. Rólam senki sem mondhatja, hogy bármikor is zsidóbarát lettem volna, akkor sem, mikor az antisemitizmus nem volt divat, amikor baj származott abból, ha az ember még csak nem is üldözi a zsidókat, de nem hajlandó nekik mindent elnézni. Esztendőkön át gyaláztak a zsidó és liberális lapok, s ebben a hajszában nem találtam támogatást soha a hangos antisemitáknál, sőt voltak olyanok, kik titokban egy követ fújtak a zsidókkal, persze önös érdekekből. De ez a mostani zsidózás bosszant

és aggaszt. Most csak a cseh kérdéssel kellene foglalkoznunk, s ezek a Hajnal-féle emberek mást sem látnak, mint zsidót. És mire való az apró zsidóüldözések, tüszúrások, miknek itt napról napra tanúja vagyok? Előreviszik-e ezek csak egy jottával is a zsidókérdés megoldását? Sőt, ez még visszafelé is elsülhet, hiszen nem tudhatjuk a jövő alakulását. Egy bizonyos, hogy a zsidókérdés meg gondolatlan, ostoba kezelése nem visz közelebb a célhoz, csak felfordulást idézhet elő, s a forradalmi szellem olyan felfokozását, amit nem fog kielégíteni néhány ezer zsidó leölése, hanem folytatást kíván a bolsevizmusig.

Október 17-én Pesten volt dolgom, s 18-án két napra hazajöttem Füredre. Amit Pesten és útközben lépten-nybmon hallottam, nagyon elszomorított és felbosszantott. A magyar publikumot jobban foglalkoztatja a belpolitikai tülekedés, mint a cseh-akció. Együtt utaztam volt főispánommal, Péchy László orsz. képviselővel. Neki az a legnagyobb panasza, hogy Imrédy Kaposvárott földbirtokreformot jelentett be, és állítólag sokat tárgyal a szélsőjobboddallal. Mások éppen azt kifogásolják, hogy Imrédy nem eléggé kedvez a nyilasoknak, és Darányit óhajtják vissza, aki alatt a nyilasok azt teheték, amit akartak, ha nem is tárgyaltak velük annyit. Valóságos propaganda folyik Imrédy állítólag elkövetett hibáiról, s őt okolják, hogy a németek újabban kétszínű politikát folytatnak velünk szemben. Mit hibázott a kormány, én nem tudom, de nem látom kétségesnek, hogy ez a közhangulat Imrédy minden hibáinál nagyobb veszedelmet rejt magában. És elszomorító, hogy amikor derék magyarok odafönn százával vetik kockára életüket, akkor idehaza ilyen veszélyes játékot folytatnak. Igazán jobb ott, ahol csak a csehekkel állunk szemben.

Balatonfüred, 1938. október 25.

Október 21-én délelőtt érkeztem vissza Vásárosnaményba. Távollétemben az általam Munkácsra küldött Karácson Sándor visszatért, s olyan híreket hozott, melyek izgalmat keltettek. Miután a vele felvett jegyzőkönyvből nem okosodtam ki, azonnal Barabásba mentem és megállapítottam a következőket:

Karácson, bár előbb nagyon verte a mellét, hogy akadályt nem ismer és hazafiságból mindenre kész, nem ment el Munkácsra, hanem Kaszonyban megállapodott, s az üzenetet, ahogy előadja, egy Temető nevű kaszonyi magyarral küldte el Munkácsra. Temető az-

zal jött vissza, hogy a munkácsi ember írott levél nélkül nem indul útnak, egyben munkácsi magyaroktól azt az üzenetet hozta, hogy a várban 307 bajtársunk van lecsukva a szabadcsapatoktól, s tegyük sürgősen diplomáciai lépéseket az érdekükben, mert a csehek valamennyit ki akarják végezni. Karácson, bár levelet nem kapott, másnap megint átment Kaszonyba.

Az eset fölötté gyanús. Karácson minden valószínűség szerint kétfelé dolgozik, fizeteti magát a csehek által is. A levelet bizonyára nem a munkácsi ember kívánta, hanem a csehek, kik ha azt birtokukba vennék, bizonyítékot tudnának produkálni a mi irredenta mozgalmunkról, de eljárhatnának a munkácsi magyarral szemben is. De céljuk lehetett a cseh megbízóknak azzal is, hogy a munkácsi foglyok közeli kivégeztetéséről hoztattak hírt Karácsonnal, mert ezzel hatni akarhattak ránk, hogy hagyjuk abba a mozgalmat, a kisháborút. De a hangulatra is hatni akarhattak itt lévő bajtársainknál. Mindezek arra indítottak, hogy Karácsont eltiltottam a további határátlépésektől, s a Gelénesen állomásozó gyalogezred parancsnokát megfigyeltetésére felkértem.

Tarpán beszéltem dr. Csanády György ottani körorvossal, ki a szabadcsapatokkal részt vett a derceni ütközetben. A 87 felkelő mintegy 2000 cseh katonával és 3 tankkal szemben három órán át tartotta magát, mikor is az éj leple alatt szétoszlottak. Különösen kiemelte Esze Zsigmond tarpai önkéntes hősiességét, ki egy golyószóróval 18 cseh katonát szedett le. Aztán lövést kapott, de mielőtt összeesett volna, felkiáltott: „Még csak azt a 19-iket lövöm le”, de nem volt ideje rá, összeesett, s valószínűleg meg is halt. Csernádny hetedmagával menekült, de már csak akkor, mikor kilőtte összes tölteit. A többiekről nem tud semmit sem. Fegyverét egy mocsárba dobta, s a magyar határ felé véve útját eljutott Nagybégány környékéig. Az utat nem ismerte, végre is megszólított egy embert, s 1000 koronát ígért neki, ha útnak igazítja. Ez a magyar ember így válaszolt: „1000 koronáért nem teszem meg, de ingyen szívesen.” Aztán elvezette a hét menekülőt a határvonal egy olyan pontjára, ahol baj nélkül átjöhettek. Ez a derék magyar ember egy Lázár nevű kaszonyi kerülő volt.

Tarpa és Surány között egészen háborús kép tárult elém. Egy fasor tövében zöld gallyak által leplezve állott a trén és a konyhakocsik, tovább az út árkában feküdtek a bakák, a gépfegyverek és

puskák csöve a cseh határ felé irányítva. A surányiak azt mondják, különösen éjjelenként sokszor hallanak ágyúszót.

Éjszaka távoli robbantást hallottam. Másnap Stephán kérdésemre így válaszolt: „Jól hallottad.”

Október 17-én reggel, mikor a naményi parancsnokságra igyekeztem, két 17 éves gyerek fogott el vigyorgó arccal, s mikor kíváncsian rájuk néztem, egyszerre kiáltották: „Főispán úr, nem ismer meg?” Két szentesi fiú volt. Gyalog jöttek Szentesről Naményba, hogy beálljanak a szabadcsapatokba. Persze visszaküldték őket. Érdekes tünet! Megerősödött bennem a hit a magyarság jövőjében, mert száz-ezrével vannak az országban oly lelkes fiatal gyerekek, mint ez a két szentesi. Nincs nemzethalál, míg halni tudnak és halni akarnak a magyar gyerekek.

Homlok alezredes arra kért, hogy 4 lengyel vezérkari tiszt részére szerezzek kvártélyt valamelyik környékbeli kastélyban. Azonnal kiszaladtam Nagydobosra, s megkértem br. Perényi Pétert, hogy kastélyában adjon helyet a négy lengyel tisztnak, s a velük jövő magyar összekötőtisztnak részére. Perényi készséggel, sőt örömmel teljesítette kérésemet, csak az volt a baj, hogy felesége és leánya elutaztak, s magukkal menekítették a ház egész ezüstkészletét, de még a szakácsnét is, az inast pedig behívták katonának. Ez baj volt, mert a lengyel tisztek megérkezéséig alig állott néhány óra rendelkezésünkre. De a katonai szervezőerőnek nincs akadály, nincs idő. Néhány óra alatt fogadtunk szakácsnét, megszereztünk minden háztartási felszerelést, ami hiányzott a kastélyban, megindult a sütés-főzés, s mire a lengyelek megérkeztek, mindegyiket külön szoba, tiszt szolga és pompás vacsora várta a dobosi kastélyban.

A lengyel vezérkari tisztek megérkezése igen nagyjelentőségű. Ez azt jelenti, hogy a lengyelek támogatására számíthatunk úgy diplomáciailag, mint a folyamatban lévő kisháborúban, sőt reményeket enged arra is, hogy az esetleg formálisan kiütő háborúban szövetségeseink lesz, és visszatartja Romániát a beavatkozástól.

A szabadcsapatok működése tovább folyik. Felkelőink minden éjjel rajtacsiripelnek a cseheken. Egy járőrünk cseh területen Tiszaújlaktól lefelé 36 kilométer hosszban dolgozott, a vasutat több helyen felrobbantotta, cseh katonákat lelőtt, hetet foglyul ejtett és egy golyószórót zsákmányolt. A hetenyi Dégenfeldtanyát, melynek most egy zsidó a tulajdonosa, s meg volt szállva cseh katonákkal, fel-

gyűjtötták. A katonák közül csak a parancsnok tudott gyors lábbal elmenekülni, a többi vagy elesett, vagy foglyul esett.

Pozsonyból azt a bizalmas értesülést kaptuk, hogy a csehek a szabadcsapatok működését merényletekkel akarják viszonzni. Vajon kapnak-e oly elszánt embereket, akik Naményba jönni merésznének, hogy itt valakit eltegyenek láb alól? Alig hiszem. De azért megtörténtek az intézkedések az ilyen kísérletek megelőzésére.

Az a feladatom, hogy küldöncök útján a határon túl a nemzeti propagandát szolgáljam, a csehek határmenti katonai intézkedései következtében immár teljesíthetlenné vált vagy legalábbis olyan áldozatokat igényel, melyek az elérhető eredménnyel nincsenek arányban. Homlok alezredessel tehát abban állapodtam meg, hogy elhagyom a szabadcsapatokat, s csak akkor térek vissza, ha ismét terem nyílik a munkára, ami előreláthatólag akkor fog megtörténni, ha csapataink túl lesznek a határon.

Október 24-én reggel még Tornyospálcára mentem, a szabadcsapatok parancsnokságának legújabb székhelyére, hogy utolsó megbízatásomnak eleget téve átadjam a szláv nyelven beszélő lakosok névjegyzékét. Stephánék éppen a csehektől zsákmányolt golyószórót próbálták ki, vajon használható-e az saját töltényeinkkel? Használhatónak bizonyult. Tornyospálcán négy új fogolynak is nagyon örültek, melyeket a fiúk az éjjel hoztak haza vállalkozásukról. Gyűjtik a foglyokat, hogy túsökként tartsák őket fogságba esett bajtársaik érdekében.

Ebéd után Tóth vezérkari főhadnaggal, Stephán helyettesével autón Pestre utaztam. Említette Tóth, hogy Naményba már nem tér vissza, hanem átrepül Lengyelországba, hogy ott szervezze meg a lengyelek felől meginduló bandaharcokat.

Pesten a Pannóniában vacsoráztam a párt szélsőjobboldali szárnyának néhány képviselőjével. Ott voltak: Marton Béla, Biró György, Jurcsek Ferenc, Bárczay János, Csicseri Rónay István, Konkoly-Thege Kálmán, Miskolczy István és Hugó. Az volt róluk a benyomásom, hogy túldübörgött rajtuk az idők szekere. Ők indították el a szélsőjobboldali forradalmi szellemet, s aggodalommal nézik, hogy a jobboldali hangsúly már nem náluk, hanem a nyilasoknál van. Hát persze, a szellemet felidézni nem volt nehéz, de hol van az a varázsszó, ami azt vissza tudná rendelni?

Budapesten hallottam, hogy a lengyel határon megindult a kisháború, és pedig magyar vezetés alatt. Ezzel a jó hírrel jöttem haza Füredre, abban a reményben, hogy a visszahívó táviratra nem kell soká várnom.

Budapest, 1938. november 6.

Megtörtént a bécsi döntés, felvidéki területeink jelentős részét visszakaptuk. Füredi remeteségemben az e fölötti túláradó öröm töltötte be egész lelkivilágomat.

November 4-én Miklós bátyám telefonon felhívott, s közölte velem, hogy a debreceni vegyes dandárparancsnokság mellett szervezett polgári osztályfőnöki tisztségre szemeltek ki, legyen tehát készen, hogy ily minőségben rövidesen be kell vonulnom Bereg, Ung és Ugocsa felszabadult részébe. Közölte azt is, hogy Imrédy miniszterelnök melegen gratulált neki, mert Ungvár és Munkács felszabadulása kizárólag az ő akciójának köszönhető.

Kevéssel ezután Osváth László miniszteri osztályfőnök, a belügyminisztérium elnöki osztályának vezetője is felhívott, s arra kért, hogy sürgősen utazzam Pestre.

November 5-én tehát Pestre jöttem. Itt már délután hallottam a hírt, hogy változott a helyzet, s én nem Bereg vidékére, hanem máshová fogok menni. Ma reggel azután felkerestem Osváth Lacit, ki közölte velem, hogy beregi megbízatásomat vissza kellett vonni, mert Korláth Endre azt megfúrta, s oda Siménfalvy Sándort fogják küldeni. Uralkodni kellett magamon, hogy vissza ne utasítsam ezt a megbízatást. Mégiscsak abszurdum, hogy engem nem oda küldjenek, hol 23 éven át szolgáltam, hol a magyar közigazgatás utolsó vezetője voltam, ahonnan háromszor kellett menekülnöm, hanem Komáromba, hol soha életemben nem jártam, — és mindezt azért, hogy egy ugocsai embert küldjenek Beregbe, kinek csak annyi jogive lehet ehhez, hogy testvére Siménfalvy Árpád ugocsai pártelnöknek. De mégis lenyeltem ezt, elvégre Komáromban is csak Magyarországot fogom szolgálni. Megbízatásom kézbesítését holnapra ígérik, s én holnapután utazom Komáromba.

Délután megérkezett Miklós bátyám a beregi határról, s érdekes dolgokat beszélt. A szabadcsapatokból eddig 54-en tértek vissza olyanok, kik végigverekedtek magukat a trianoni határtól a lengyel határig. Az elesettek száma megközelíti a 100-at. Ezek között van

szegény Somssich József gróf is. Halála már egészen a lengyel határ közelében következett be. Testileg annyira kimerült, hogy bajtársainak kellett őt támogatni, s alig tudták visszatartani az öngyilkosságtól. Közel a határtól rajtukötöttek a csehek, s ő golyótól találva hősi halált halt. Isten nyugosztalja, áldás emlékére!

Balatonfüred, 1938. november 9.

Itthon vagyok megint. Ez történt. 7-én jelentkeztem a belügyminisztériumban a komáromi dekrétumért. Azt mondták, a miniszter Pécsen van, jöjjen holnap. Másnap délelőtt 10-től vártam 2-ig. Nem fért a fejembe, hogy ennyi idő alatt ne lehetne kierőszakolni egy miniszteri aláírást? Végre 2 óra után eldőlt a dolog: a miniszter másodszor is megváltoztatta elhatározását, az ügyet ezúttal Bartal fúrta meg, így nem mehetek Komáromba sem, hanem arra kérnek, menjek Pozsonyba, a magyar-csehszlovák tárgyalásokra mint belügyi megfigyelő. Ezt már sokalltam. A miniszterrel nem beszélhettem, ehelyett Csatári államtitkárnak mondtam meg, hogy ilyen sine curát nem vállalok, s megütközésemnek adtam kifejezést, hogy három napon át kutyakomédiát játszottak velem. Ma reggel azután szépen hazajöttem Füredre. Jobb nekem a Vértes vadonában.